

Ervenvisie

Landgoed Hackfort te Vorden

Colofon:

Project: Ervenvisie landgoed Hackfort
Locatie: Landgoed Hackfort te Vorden
Opdrachtgever: Natuurmonumenten

datum: 14.04.2021

door: Agroplan ©
Ir. Lara de Graaf, landschapsarchitect
Ing. Ria Bos, landschapsontwerper
www.agroplan.nl

afbeelding voorpagina: Geesinkweg 11, Vorden

Inhoudsopgave

Samen met de bewoners: status en gebruik van de ervenvisie	5	5.3 Functies die het landgoed kunnen versterken	33
Inleiding	7	Hoofdstuk 6: Visie op de ontwikkeling van de erven	35
Hoofdstuk 1: Ontwikkeling landschap	9	6.1 Inleiding	35
1.1 Landschapsontwikkeling	9	6.2 Ontwikkellijnen voor de erven	35
1.2 Ontwikkeling Cultuurlandschap	11	6.3 De 21 ^e -eeuwse laag	35
Hoofdstuk 2: Landgoed Hackfort	15	Hoofdstuk 7: Kaders bij de ontwikkeling van de erven	39
2.1 Ontwikkeling landgoed	15	7.1 Inleiding	39
2.2 Kernkwaliteiten van landgoed Hackfort	17	7.2 Kaders voor het realiseren van onze visie	39
Hoofdstuk 3: De erven van landgoed Hackfort	19	7.2.1 Ruimtelijke kaders	39
3.1 Inleiding	19	7.2.2 Overige kaders	39
3.2 Historie agrarische erven op Hackfort	19	7.3 Processen bij veranderingen op de erven	41
3.3 Inventarisatie erven van landgoed Hackfort	21	7.3.1 Erven met functieverandering	41
3.4 Typisch Hackfort: Het Hackfortse erf	23	7.3.2 Erven zonder functieverandering	41
3.5 Erven van Hackfort in de toekomst	25	7.3.3 Terugbrengen van Hackfortse kenmerken op de erven	41
Hoofdstuk 4: Beleidskaders	27	Hoofdstuk 8: Beeldkwaliteitsplan	43
4.1 Rijksbeleid	27	8.1 Inleiding	43
4.2 Provincie Gelderland	27	8.2 Uitgangspunten erfindeling	43
4.3 Gemeente Bronckhorst	27	8.3 Erfinrichtingsprincipes	45
4.4 Natuurmonumenten	29	8.4 Inrichtingselementen	53
Hoofdstuk 5: Trends en ontwikkelingen passend bij landgoedvisie	31	Bronnen	67
5.1 Inleiding	31	Bijlagen	69
5.2 Marktanalyse	31		

Informatiedag voor bewoners en omwonenden van landgoed Hackfort, Baakseweg 1

Stalletje bij boerderij Haverkamp, Hoekendaalseweg 1

Samen met de bewoners: status en gebruik van de ervenvisie

Doel

De voor u liggende ervenvisie geeft een beeld van de waardevolle kenmerken van de bestaande erven op landgoed Hackfort. Deze kenmerken dienen als uitgangspunten en kaders voor de ontwikkeling en omvorming van bijvoorbeeld voormalige boerenerven en mogelijke toekomstige ontwikkelingen op de bestaande (woon)erven.

Inhoud

Deze visie beschrijft de ontwikkellijnen, mogelijke functies en (ruimtelijke) kaders voor de erven op het landgoed. Hoofdstuk 8 geeft vervolgens concrete beschrijvingen van een passende inrichting van de erven. Met behoud van de Hackfortse kenmerken en cultuurhistorie en met inrichtingsprincipes die nieuwe functies en gebruiksvormen mogelijk maken. De visie is gemaakt om jaren mee te gaan. Natuurmonumenten kan zich voorstellen dat tijdens het gebruik en door toekomstige veranderingen het nodig is om de visie bij te stellen. De visie wordt dan ook beschouwd als levend document dat aangepast zal worden als daar aanleiding voor is.

Ervenvisie en bestaande situaties

Natuurmonumenten werkt samen met de bewoners aan het in stand houden van landgoed Hackfort. De erven en de (monumentale) gebouwen vragen daarbij extra aandacht. In nieuwe situaties wordt gestuurd op het terugbrengen van Hackfortse kenmerken op de erven. Voor bestaande situaties wordt het terugbrengen van deze kenmerken toegejuicht. Natuurmonumenten hoopt dat deze visie kennis en inspiratie biedt voor huidige bewoners en gebruikers van het landgoed. Als bewoners door deze visie geïnspireerd zijn en wijzigingen willen doorvoeren op hun erf of in de tuin, dan gaat Natuurmonumenten daar graag over in gesprek. Hierdoor kan Natuurmonumenten nog beter samenwerken met de bewoners aan het in stand houden van landgoed Hackfort.

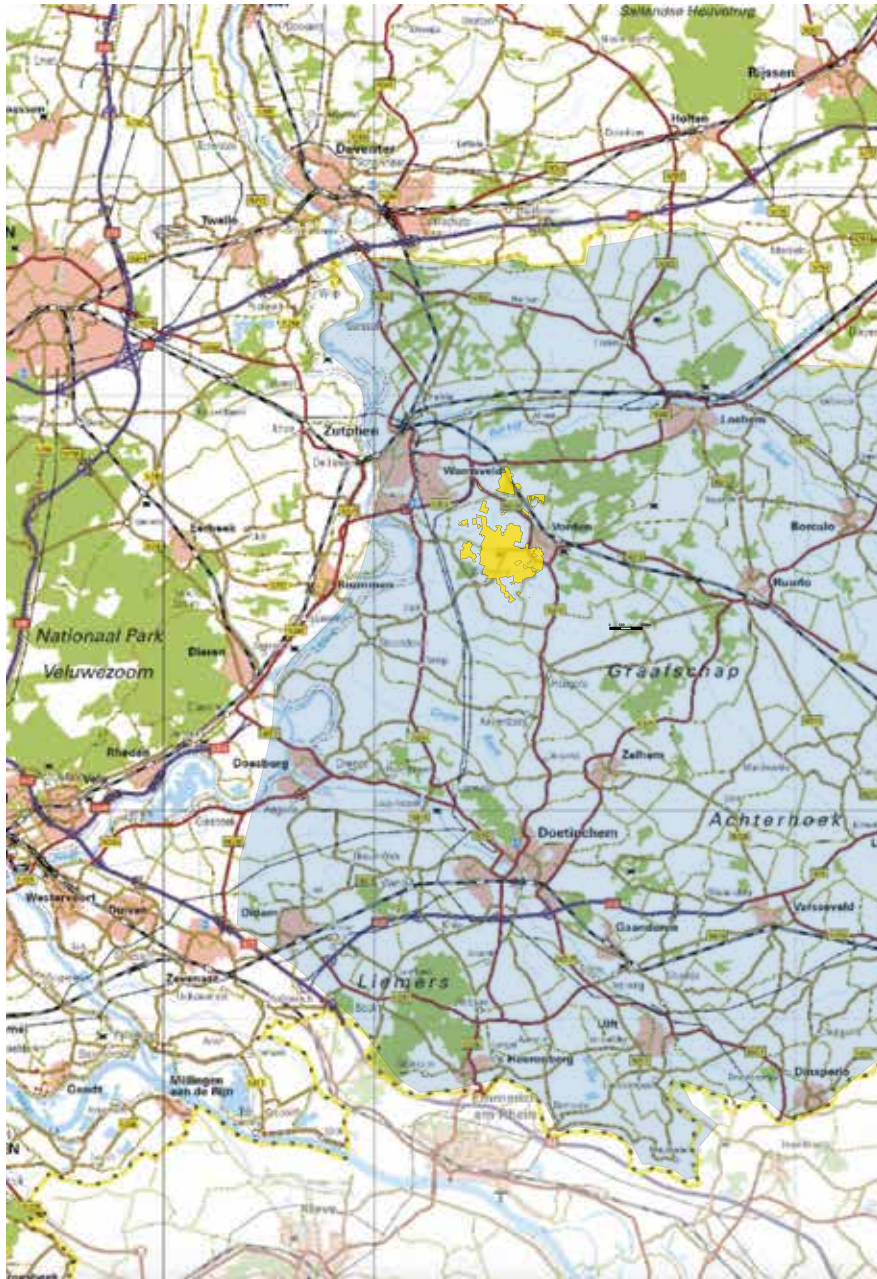
Ervenvisie en nieuwe situaties

Voor nieuwe situaties worden met bewoners afspraken gemaakt in de erfpacht- of huurovereenkomsten. De voorliggende ervenvisie geeft één van de kaders waarbinnen deze afspraken in de toekomst worden gemaakt. Handhaving zal gecombineerd worden met het noodzakelijke periodiek inspecteren van de buitengrenzen van de natuurgebieden. Hiertoe vallen ook de grenzen langs gebouwen c.q. erven en situaties met tuinen grenzend aan een natuurgebied van Natuurmonumenten.

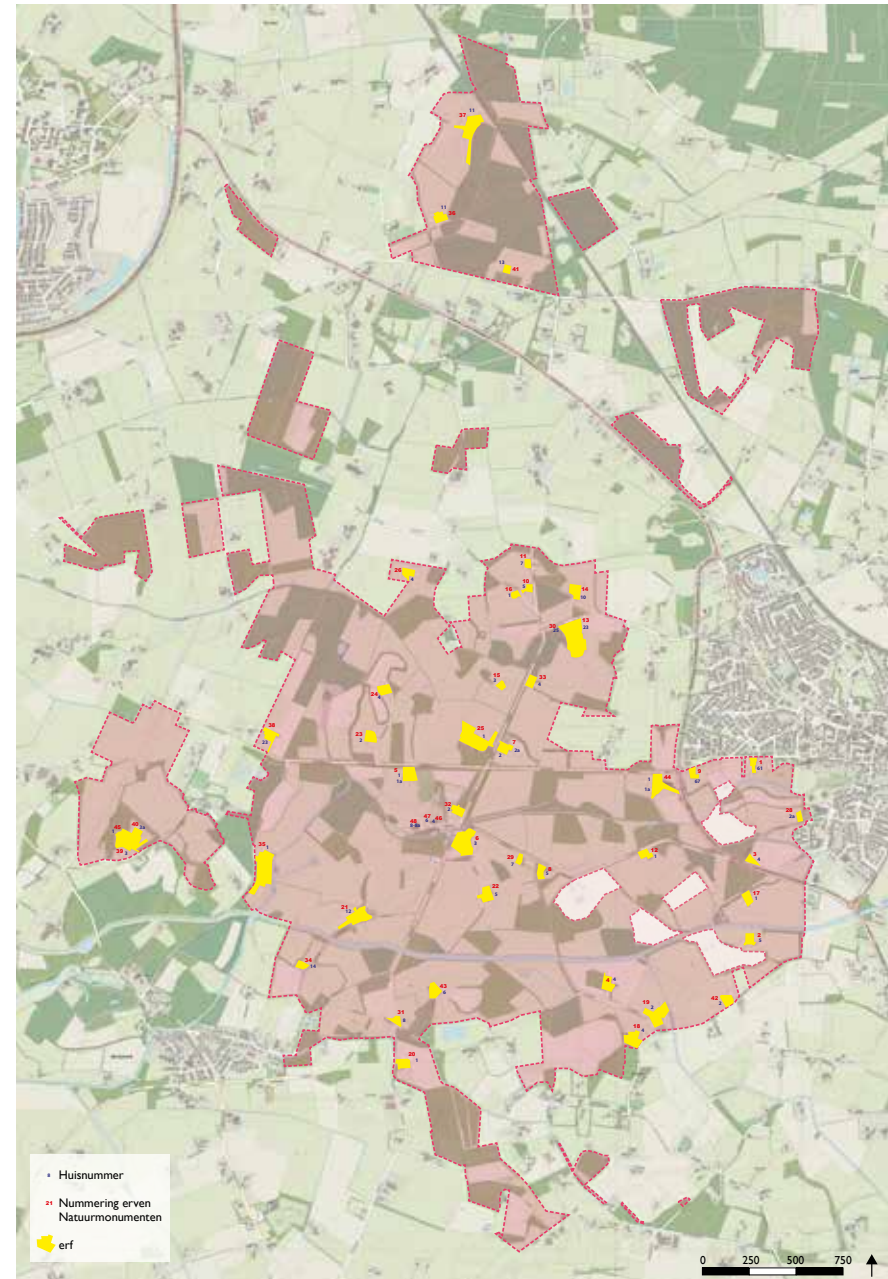

Met de boswachters het veld in

Ligging van landgoed Hackfort (geel) in de Achterhoek (lichtblauw) en regio De Graafschap.

Overzicht van landgoed Hackfort (rood) met alle erven (geel)

Inleiding

Landgoed Hackfort wordt geroemd om de kleinschaligheid en de afwisseling in het landschap van open akkers omgeven door houtsingels en bossen. De Baakse beek is overal op het landgoed voelbaar. Het kasteel, de gaaf bewaard gebleven historische boerderijen en ook de bedrijvigheid vormen kenmerkende onderdelen van het landgoed. Het is bijzonder dat het landgoed door de eeuwen heen als eenheid is behouden. Van de eerste eigenaren familie Van Hackfort, via vererving bij familie Van Westerholt en na het overlijden van de laatste generatie Van Westerholt in eigendom en beheer gekomen bij Natuurmonumenten. Landgoed Hackfort ligt voor een groot deel in gemeente Bronckhorst en een klein deel in gemeente Zutphen.

Landgoedvisie

Natuurmonumenten heeft een visie opgesteld voor de toekomstige ontwikkeling van landgoed Hackfort. “De afgelopen decennia zijn veel bijzondere natuurwaarden van het landgoed verloren gegaan. Natuurmonumenten wil deze herstellen vanuit een integrale visie op het landgoed. Deze visie is de basis om te werken aan een herstel van het landgoed: een modern landgoed dat klaar is voor de toekomst en waarin de samenhang tussen landbouw, cultuur, natuur, water en recreatie duurzaam en robuust is.”

Aanleiding en doel van de ervenvisie

Het aantal boerderijen dat nog een agrarische functie heeft op het landgoed, is door de jaren heen verder afgenomen. Waren er rond 1940 nog ruim 40 agrarische erven, nu zijn er nog 9 erven die een agrarische bestemming hebben. De overige erven hebben een woonbestemming, 3 erven hebben een zorgfunctie en 3 erven een ‘bedrijfsbestemming’, waaronder het beheerkantoor van Natuurmonumenten. Verwacht wordt dat van de 9 bestaande agrarische ondernemingen op korte termijn een aantal de agrarische activiteiten zal beëindigen. Voor de erven die daardoor vrijkomen zal een nieuwe invulling gezocht worden. Ook het mogelijk toevoegen van bedrijvigheid op het landgoed is een aspect dat onderzocht dient te worden. Natuurmonumenten wil het gebouwde vastgoed benutten als inkomstenbron om het landgoed als geheel in stand te houden. Ook zal gezocht worden naar mogelijkheden om die inkomsten te verhogen en de exploitatie gezond te maken en te houden. Tenslotte wil Natuurmonumenten de verschillende vragen die er zijn op de bestaande erven ten aanzien van het plaatsen van bijgebouwen en andere voorzieningen beter stroomlijnen en hiervoor een helder kader bieden.

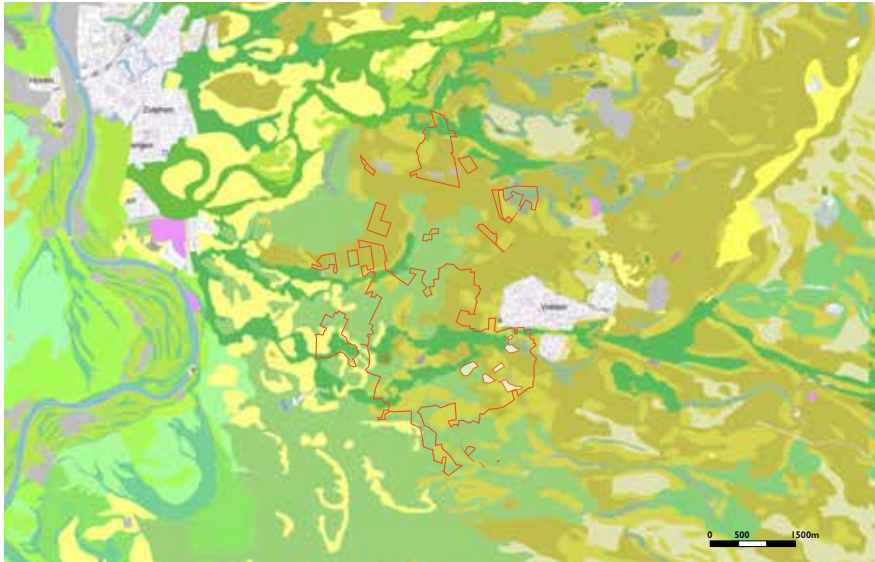
De ervenvisie geeft een beeld van de waardevolle kenmerken van de bestaande Hackfortse erven. Deze kenmerken dienen vervolgens als uitgangspunten en kaders voor de ontwikkeling en omvorming van de voormalige boerenerven en ook voor mogelijke toekomstige ontwikkelingen op de bestaande (woon)erven.

Actuele ontwikkelingen

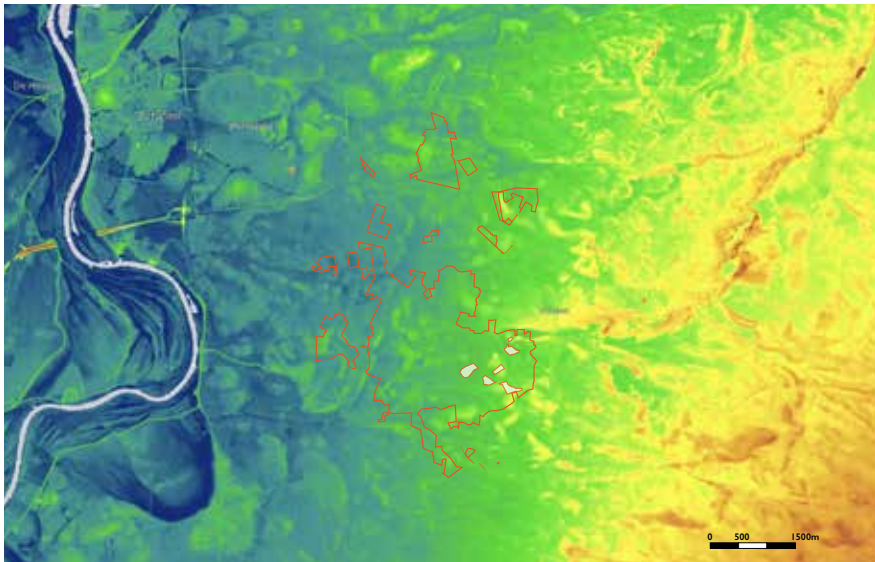
Natuurmonumenten heeft in 2019 de restauratie van het kasteel afgerond. Sinds de restauratie wordt het kasteel niet meer permanent bewoond, maar zijn de woningen verbouwd tot vakantieappartementen. De gemeente heeft hiervoor een tijdelijke afwijking van het bestemmingsplan mogelijk gemaakt. Op korte termijn moet Natuurmonumenten besluiten welke permanente bestemming op het kasteel komt en waar het wooncontingent uit het kasteel elders op het landgoed een plek krijgt.

Naast wooncontingent uit het kasteel zijn er op dit moment twee vrijkomende agrarische erven waar veel overvloedige agrarische bebouwing staat die gesloopt kan worden. Ook wordt elders op het landgoed nog een woonboerderij verbouwd tot een vakantiewoning. Het is de verwachting dat op termijn ook ontwikkelingen op andere, nu nog agrarische, erven gaan plaatsvinden. Deze ervenvisie wordt mede opgesteld om te bepalen op welke erven het vrijgekomen wooncontingent kan ‘landen’, in welke aantallen, vorm en grootte. Ten aanzien van de te behouden of juist toe te voegen functies op het landgoed, wordt rekening gehouden met de zonering op het hele landgoed in rustgebieden en meer levendige, drukkere gebieden.

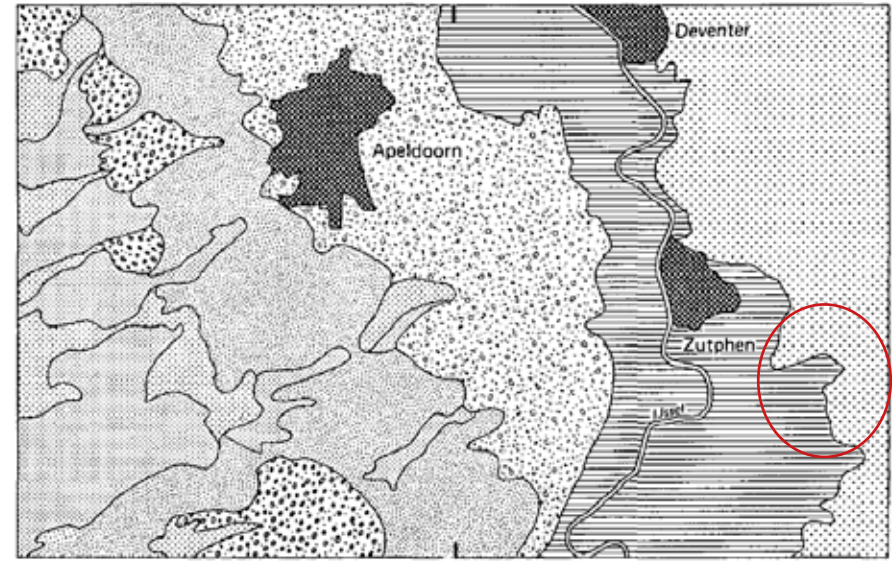

Geomorfologische kaart met contouren landgoed Hackfort in rood

Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN) met contouren landgoed Hackfort in rood

Het hoge zandgebied van de Veluwe

	stuwwallen		het lage zandgebied tussen de stuwwal van de oostelijke Veluwe en het rivierkleigebied
	fluvioglaciaal		het rivierkleigebied van de IJssel
	dekzanden		het lage zandgebied ten oosten van de IJssel
	stuifzanden		

Geologisch-geografische gebiedsindeling met de afzettingen die aan of nabij het oppervlak liggen bron: Bodemkaart van Nederland blad 33 West en Oost Apeldoorn, afb. 10, Stiboka, 1979. Landgoed Hackfort rood omcirkeld.

Hoofdstuk I: Ontwikkeling landschap

I.1 Landschapsontwikkeling

Ligging

Landgoed Hackfort ligt tussen de kernen Vorden (oostzijde), Warnsveld en Zutphen (noordzijde) en Wichmond (zuidzijde) in. Het merendeel van de eigendommen valt binnen de gemeente Bronckhorst, de noordelijke punt van het landgoed ligt in de gemeente Zutphen. Het landgoed is onderdeel van Nationaal landschap de Graafschap en is gelegen in een overgangsgebied tussen het oostelijk dekzandlandschap van de Achterhoek en het rivierkleilandschap langs de IJssel.

Ondergrond/geologie

Het pleistoceen

Het landschap van Hackfort bestaat uit het rivierenlandschap van de IJssel, een afwisseling van dekzandruggen en vlaktes en van oost naar west gelegen beekdalen. Het landschap is gevormd in het pleistoceen en het holoceen onder invloed van verschillende warmere en koude ijstijden. In een groot deel van het pleistoceen (2 miljoen -10.000 jaar geleden) liep er een door de Rijn uitgesleten dal dwars door de Achterhoek naar het noorden. Later vulde de rivier dit weer gedeeltelijk op met grofzandige, grindrijke afzettingen. Ter hoogte van Hackfort ligt dit zeer oude dal, het zogenaamde pleistocene bekken, op ca. 80 meter diepte. Op deze diepte liggen ook kleien en kleiige zanden die in het tertiair zijn gevormd, (67-2 miljoen jaar geleden) Deze slecht doorlatende laag heeft ook nu nog invloed op de grondwaterstroming in het gebied.¹

Het saalien

In het saalien, de voorlaatste ijstijd ca. 150.000 jaar geleden, kwam het Scandinavische landschap tot aan de lijn Haarlem-Nijmegen. Via het pleistocene Rijndal rukte een gletsjer tot ver in het zuiden op. Er ontstond een diep bekken, wat de basis voor de huidige IJsselvallei vormde. Het ijs drukte de rivierzanden aan de zijanten omhoog en zo werden stuwwallen gevormd zoals de Veluwe, de Lochemseberg en Montferland. Een aantal lage stuwwallen zijn door nieuwe afzettingen in latere tijden onder het maaiveld verdwenen, één daarvan ligt ten oosten van Hengelo en Vorden². Het ijs voerde ook stenen mee, een deel van deze zwerfkeien is onder het ijs terecht gekomen. Onder druk en wrijving van het ijs zijn deze

geplet, fijngemalen en gemengd met leem en zand. Zo ontstond keileem: een betonachtige en ondoordringbare laag die in het IJssedal op circa 80-10 meter diep is aangetroffen. Nog een slecht doorlatende laag ontstond nadat het ijs zich had teruggetrokken en er een meer ontstond in het tongbekken. Hier bezonken fijne deeltjes, (de lacustriene afzettingen), die nu op circa 40 meter diepte liggen. Tegelijkertijd zorgde snelstromend smeltwater voor grofzandige fluvioglaciale afzettingen, ook deze liggen diep in de ondergrond van Vorden.

Het weichselien

Tijdens een warm interglaciaal, het eemien, hernam de Rijn haar loop en zette plaatselijk kleien en slibrijke zanden af. Daarna volgde de laatste ijstijd, het weichselien, ca. 90.000 tot 10.000 jaar geleden. Het landijs bereikte Nederland dit keer niet. Wel was het zeer koud, begroeiing was schaars, het landschap leek op de huidige toendra's in Noord-Europa. De Rijn was in die tijd een vlechtende rivier, het rivierdal was veel breder dan het huidige IJssedal. Tegen het einde van het saalien begon de afzetting van grof rivierzand in de huidige IJsselvallei. Deze afzettingen zijn over het algemeen kalkhoudend, de afzettingen gingen door tijdens het eemien en deels het weichselien. In de omgeving van Hackfort liggen ze plaatselijk op minder dan een halve meter onder maaiveld.

In tijden dat er weinig rivierwater was vielen de riviergeulen droog. De wind verplaatste dan fijne deeltjes en zette deze af als lossleemlagen, deze worden lokaal nog in de ondiepe ondergrond aangetroffen³.

Uit de omgeving werden met name in de koudste perioden van het weichselien, als er geen begroeiing was, ook grote hoeveelheden stuifzand door de wind verplaatst naar dit gebied. Deze dekzanden kwamen als een deken over de oudere afzettingen te liggen. Rond Hackfort zijn dit voornamelijk lage ruggen, ten oosten van Vorden is deze laag gemiddeld wel 5 meter dik. De oudere dekzanden zijn met name lemig, de jongere dekzanden niet lemig, deze liggen vaak als ruggen in het landschap. Dekzanden die ontstonden door het droogvallen van de rivierbedding zijn vaak rijker en vruchtbaarder, deze komen met name langs de IJssel en ook op landgoed Hackfort voor.

Het holoceen

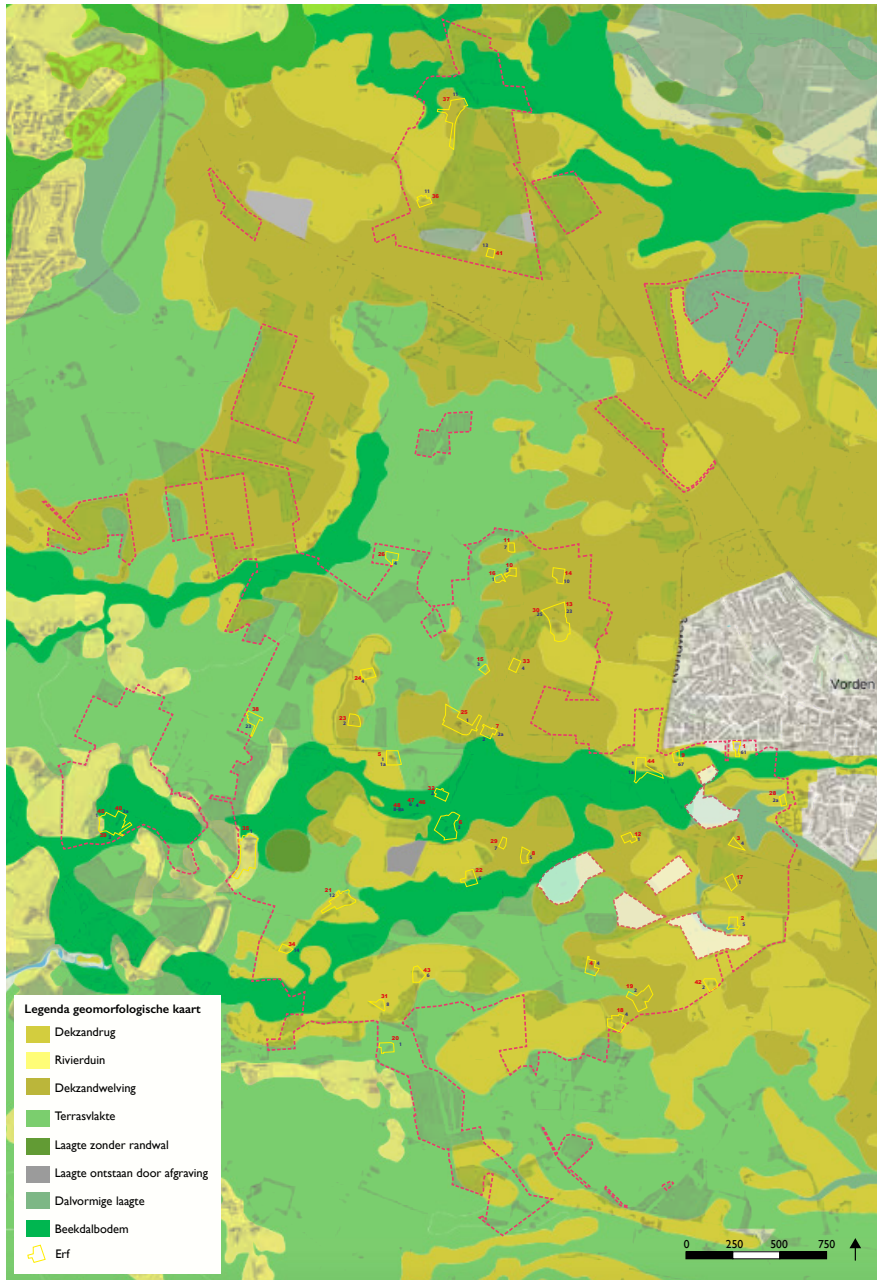
Doordat het klimaat aan het einde van het weichselien milder werd, werd ook de vlechtende loop van de Rijn in noordelijke richting minder. Er werd meer water opgevangen door het landschap wat steeds meer begroeiende en in de loop der tijd uitgroeide tot zwaar loofbos.

1. Hackfort huis en landgoed

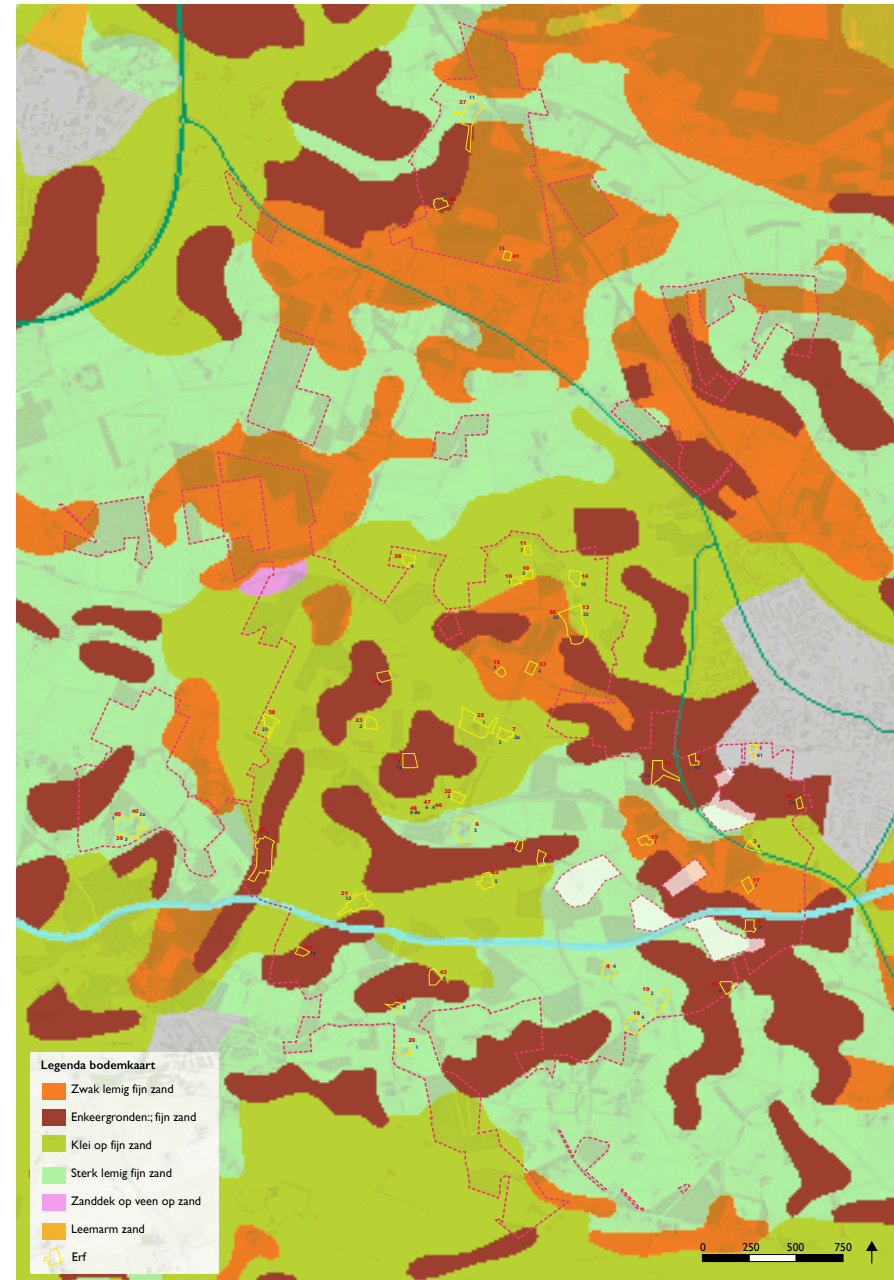
2. Hackfort huis en landgoed

3. Hackfort huis en landgoed

Geomorfologische kaart met alle erven geel omlijnd aangeduid

Bodemkaart met alle erven geel omlijnd aangeduid

De rivier kreeg minder water te verwerken, werd rustiger en ging meanderen. Bovendien was de westelijke tak van de Rijn, het huidige rivierengebied, steeds meer water gaan afvoeren.

In het holoceen, 11.800 jaar geleden tot heden, zijn de veranderingen in het gebied beperkt gebleven. Het kenmerkende hoogteverschil tussen de hoger gelegen dekzanden in het oosten en het lager gelegen IJssellandschap was reeds gevormd. Daarna hebben stuifzanden nabij de IJssel rivierduinen gevormd en verder van de rivier ontstonden dekzandkopjes en zandruggen. Daarnaast is er in beperkte mate veen ontstaan in het gebied.

Vanuit de hoger gelegen delen in het oosten voerden vele beken water aan richting de Achterhoek. In de lager gelegen gebieden, tussen de zandruggen, stagneerde het water door ondoordringbare lagen in de bodem. Hier ontstonden veengronden, met name het Ruurloose Broek werd een uitgestrekt veengebied. Het veen werkte als een groot waterreservoir van waaruit weer nieuwe beken richting de IJssel in het westen ontstonden. Zo is ook de Baakse beek ontstaan. De Baakse beek wordt, afhankelijk van het traject ook wel aangeduid als Hackfortsebeek, of Vordense beek. In deze visie zullen we de naam Baakse beek hanteren.

In de Romeinse tijd (753 voor Christus tot 476 na Chr.) kreeg de IJssel weer wat meer water te verwerken, vermoedelijk door een klimaat verslechtering en grootschalige ontbossing. Hierdoor werd tijdelijk weer meer sediment van zware klei afgezet.

Het landschap veranderde vanaf de middeleeuwen (500- 1.500 na Chr.) voornamelijk onder invloed van de mens. Ontginningen rond de IJssel namen vanaf 500 steeds meer toe met in de hoge middeleeuwen (1.000-1.350) zeer grote activiteit. Bosbegroeiing nam af, regenwater stroomde sneller naar de rivier met rivieroverstromingen en erosie als gevolg.

Vanaf ongeveer 1.000 na Chr. tot aan de bedijking in de twaalfde eeuw werden dikke lagen klei en zavel door de IJssel afgezet. Langs de IJssel zijn zo de oeverwallen en kleiige kom- en broekgronden ontstaan.

De rivier werd vaak te smal ingeperkt met dijken waardoor deze bij hoge waterstanden vaak doorbraken. De stormvloed in 1.170 had veel invloed, voortaan werd het IJsselwater op de Zuiderzee afgevoerd.

De ontstaansgeschiedenis van het gebied is goed af te lezen uit de geomorfologische kaart. In bruine tinten zijn de hoger gelegen dekzandruggen en dekzandwelingen aangegeven, in geel de rivierduinen en daartussen de (groene) laagtes. Heel duidelijk herkenbaar zijn de donkergroene beekdalbodems van oost naar west die de loop van (voormalige) beken aanduiden. Het beekdal van de Baakse beek die ten zuiden van Vorden loopt is goed herkenbaar.

In de hoogtekkaart is deze indeling grotendeels ook terug te lezen, waarbij rood/oranje de hoogtes en groen/blauw de laagtes verbeelden. Het maaiveld in het westen van het landgoed ligt op ongeveer 7,6 m boven NAP en in het oosten op circa 12,7 meter boven NAP.

I.2 Ontwikkeling Cultuurlandschap

Eerste bewoning

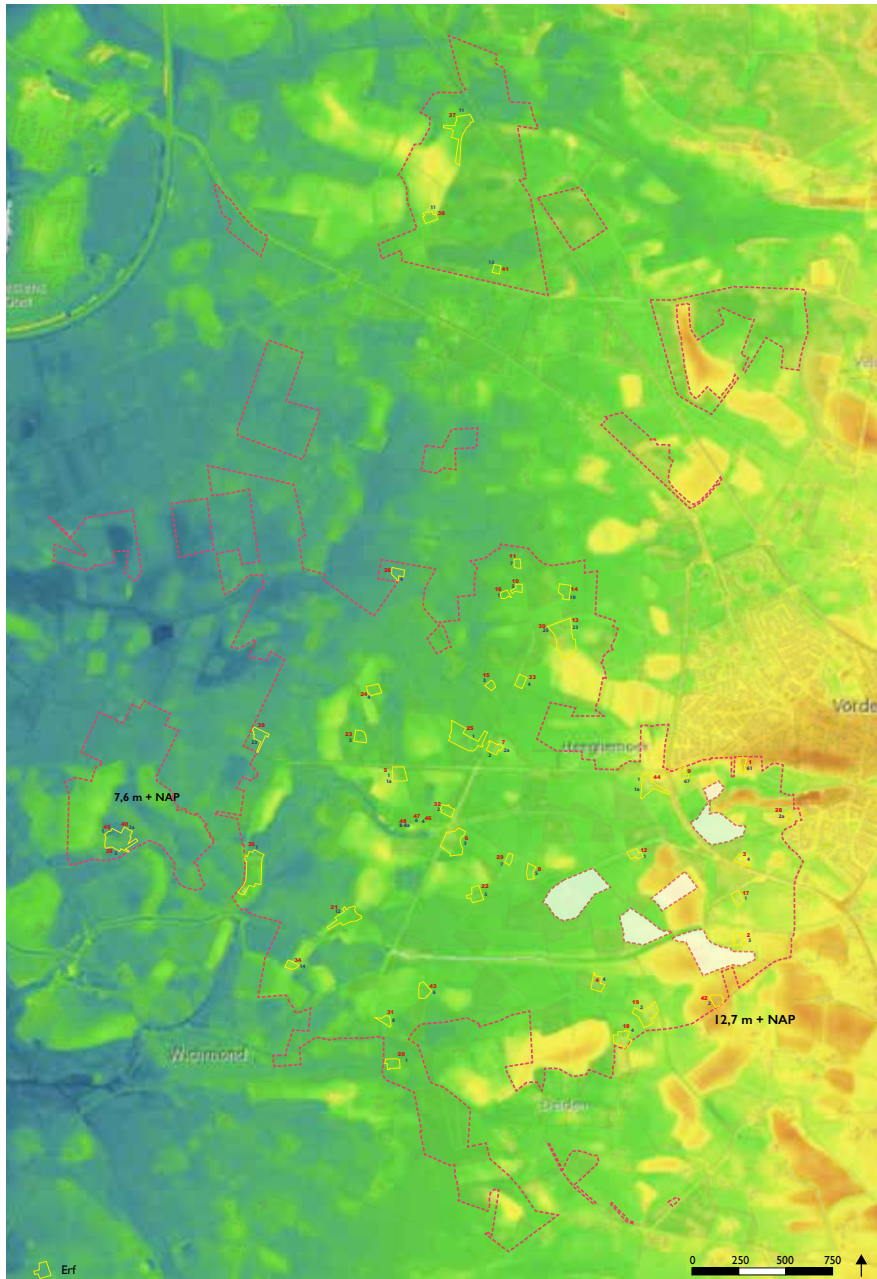
Na de laatste ijstijd werd het klimaat milder en in deze periode (35.000-8.800 v. Chr.) verschenen de eerste mensen in de Achterhoek. Dit waren rendierjagers. Naarmate het warmer werd veranderde ook het landschap en daarmee ook het menu van deze jagers-verzamelaars. In de groeiende bossen leefden steeds kleinere dieren en langzaam schakelden de mensen in de steentijd (vanaf 5.300 v. Chr.) steeds meer over op het zelf verbouwen van voedsel. Vanaf ongeveer 4.000 v. Chr. vestigden boeren zich op steeds grotere schaal over Nederland. Kleine perceeltjes bos werden ontgonnen voor landbouw en dit breidde zich steeds meer uit. Doordat er steeds meer voedsel verbouwd werd groeide de bevolking ook en daarmee het areaal aan landbouwgrond. De boeren vestigden zich bij voorkeur op zandruggen en zandkopjes, omdat het hier droger was.

Hoewel het gebied ten noorden van de Rijn niet officieel onder het Romeinse Rijk viel (12 v. Chr. - 450 na Chr.) had de val van dit Rijk waarschijnlijk invloed op de bevolking van heel Nederland, die nam sterk af. Pas in de achtste eeuw nam deze weer wat toe.

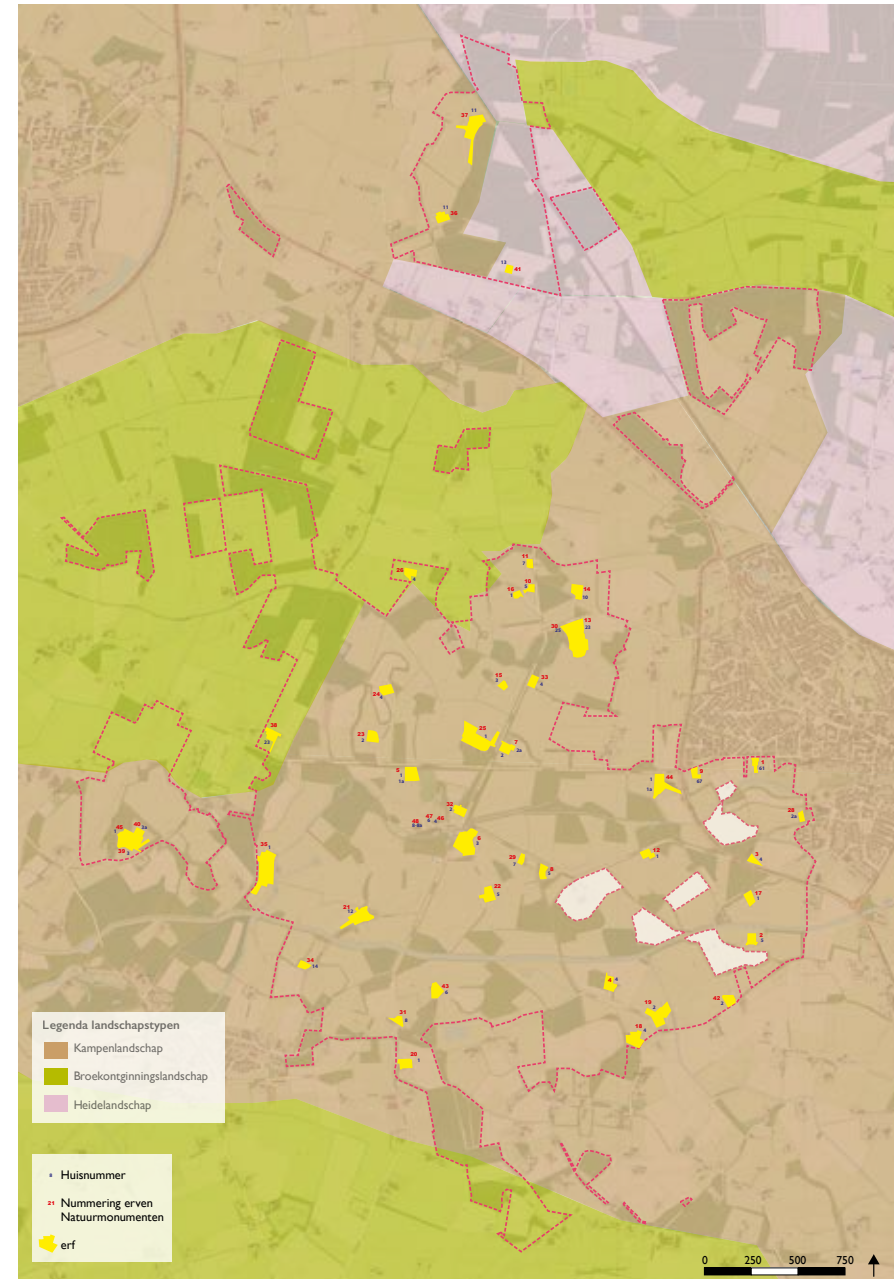
Nederzettingen zoals Bronckhorst, Vorden en Zutphen zijn allemaal gesticht op de hogere en meest vruchtbare zandruggen in het landschap. De verbindende routes daartussen volgden de dekzandkopjes. Ze ontstonden voornamelijk in de middeleeuwen en bestonden aanvankelijk waarschijnlijk uit slechts enkele boerderijen. Rondom lagen de akkers en daarbuiten bossen en woeste gronden en moerassen. De akkercomplexen, in dit gebied enken genoemd, werden steeds groter. Aan het einde van de Middeleeuwen kwam het gebruik van mest in combinatie met plaggen op gang, hierdoor werd de bodem vruchtbaarder en kon er meer voedsel geproduceerd worden.

Beken en kwel

De beken die in het natte gebied van de centrale Achterhoek het water afvoerden richting de IJssel hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van het gebied. Voor energieopwekking werden verschillende watermolens langs de beken geplaatst. Deze vorm van waterbeheersing was economisch aantrekkelijk. Allerlei vormen van de nijverheid hadden er voordeel van.

Hoogtekaart met de erven in geel aangeduid. Oranje/geel is hoger gelegen en groen/blauw lager gelegen.

Kaart met landschapstypen met de erven van het landgoed aangegeven.

Daarnaast zijn langs de beken veel kastelen opgericht. In de Achterhoek staat het grondwater lokaal onder invloed van kwel. Water dat op hoge delen inzigt in de bodem verplaatst zich naar de lagere delen. Water dat diep in de bodem doordringt verplaatst zich vaak langzaam en legt een grote afstand af, dit is regionale kwel. Onderweg verrijkt dit water zich door gesteente. Bij regionale kwel is dit aandeel groter dan in lokale kwel. Omdat kalkrijk water veenvorming remt, is veen in het gebied vermoedelijk altijd beperkt gebleven.

Landschapstypen

In het gebied van en rond landgoed Hackfort zijn drie landschapstypen te onderscheiden: heidelandschap, kampenlandschap en broekontginningslandschap

Heidelandschap

Door ontbossing en overbegrazing ontstonden steeds meer open plekken in het landschap, de bossen waren aan het einde van de middeleeuwen nagenoeg verdwenen. De uitgestrekte open gebieden werden veldgronden en later woeste gronden genoemd. Daar groeiden voornamelijk grassen, heidestruiken en wat overige stuiken. Hier werden tot in de negentiende eeuw schapen geweid en plaggen gewonnen, waardoor ze uiteindelijk het uiterlijk van de bloeiende heidegronden kregen zoals wij die kennen. Een deel van deze gronden is al in de 17^e en 18^e eeuw ontgonnen, de rest in de 19^e eeuw. De meeste heide werd omgevormd tot bos, een klein deel tot grasland. De roze heidevelden zijn ondertussen zeldzaam geworden. Bebouwing ontbrak, op de schaapskooien na, het padenpatroon van het heidelandschap was vroeger slingerend en was gericht op de nederzettingen. Nu zijn de voormalige terreinen nog herkenbaar aan het rechte wegenpatroon en de over het algemeen rationeel gevormde kavels.

Kampenlandschap

Het kampenlandschap bestaat veelal uit de hogere gelegen delen met een reliëf van dekzandruggen en -kopjes. De wegen volgen de hoogteverschillen en verlopen daardoor vaak kronkelig. De verkaveling is kleinschalig en onregelmatig omdat grote ontginningen vanwege waterkundige beperkingen niet mogelijk waren. De landbouwbedrijven waren van oudsher gemengd, met een combinatie van veeteelt en akkerbouw. Ze vormden zogenaamde kampen met bos op de hogere delen, akkers op de droge delen daaronder en nog lager gelegen de weilanden en vochtige hooilanden. Het boerenerf lag hier tussenin. Langs de akkers plantte men houtwallen aan om het gewas te beschermen en als veekering. Om de veelal arme akkers vruchtbaarder te maken werden honderden jaren lang mest en heideplaggen aangebracht. Daardoor werden deze akkers steeds hoger.

Door het verdwijnen van veel kavelbeplanting, met de komst van het prikkeldraad, is het landschap minder kleinschalig en dus opener geworden. De overgangen naar de andere landschapstypen zijn hierdoor minder beleefbaar geworden.

Kenmerken kampenlandschap⁴:

- Onregelmatige blokverkaveling
- Ontstaan vanuit individuele ontginning
- Kleinschalig agrarisch karakter
- Halfopen tot besloten ruimtelijk karakter
- Vaak omringd door houtwallen: liggen als open kamers in het landschap
- Licht bollend maaiveld
- Verspreide bebouwing
- Slingerend wegenpatroon

Broekontginningslandschap

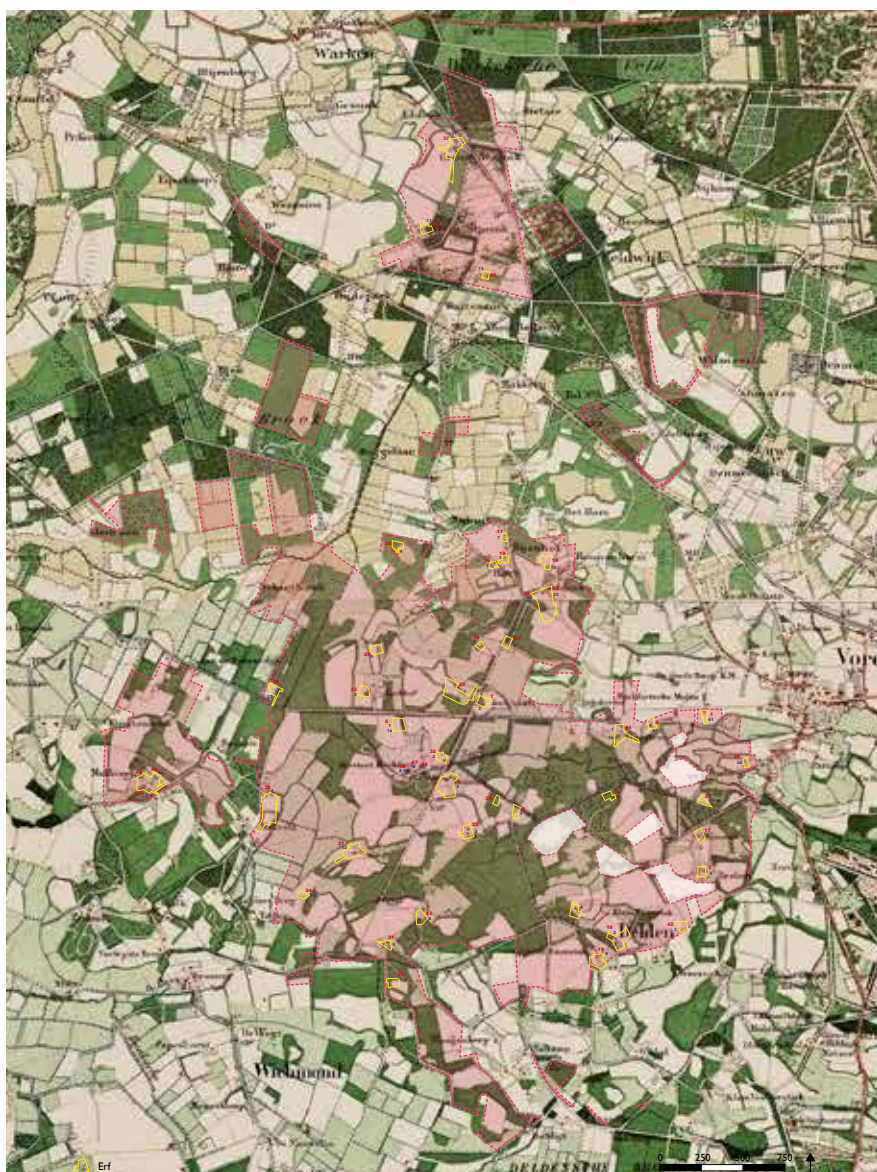
Broekontginningen liggen in de lagere delen van het dekzandgebied. Ze hebben een oorsprong als moeras en broekbos; broek betekent moerassig beekdal. Het gebied is ontwaterd door vele sloten haaks op de watergangen te graven, hierdoor ontstonden lange smalle percelen. Ze werden voornamelijk gebruikt als weide en hooiland. Voor gebruik als bouwland waren de gronden te nat.

Langs de kavelgrenzen hebben vaak elzensingels gestaan. Door de ruilverkaveling zijn de percelen groter geworden en kavelbeplanting is veelal verdwenen. Tegenwoordig is het een tamelijk open landschap met weinig verspreide bebouwing.

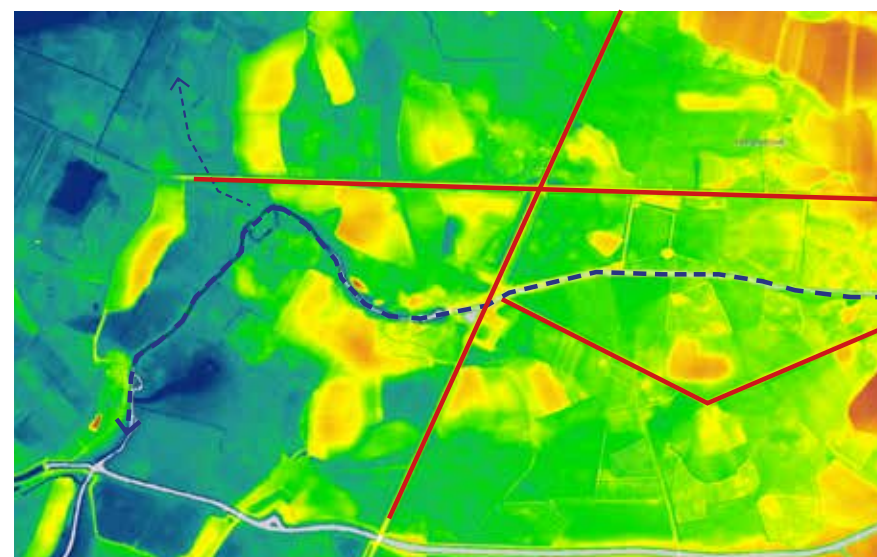
---

4. Kwaliteitskader nationaal landschap de Graafschap

Historische kaart van rond 1886 met het huidige eigendom en de bestaande erven van het landgoed aangegeven.

Hoogtekaart met daarin de huidige loop van de beek. Te zien is dat deze ter hoogte van het kasteel tussen hoger gelegen dekzandruggen (geel/oranje) ligt. De lage dijken zijn De Eldersmaat en de Kruisdijk/Baakseweg, in rood aangegeven.

'Boomrijk landschap op de Heerlijkheid Hackfort te Vorden bij Zutphen', litho naar J.W. Bilders door M. Weber, collectie Stedelijk Museum Zutphen (bron: Rijksmuseum)

Hoofdstuk 2: Landgoed Hackfort

2.1 Ontwikkeling landgoed

Vestiging van Huis Hackfort

In 1324 wordt Hackfort voor het eerst genoemd. Dan wordt het 'goet to Hacvorte' verkocht aan Jacob van der Weelle. In 1392 wordt Hackfort door Willem van Bronckhorst aan Jacob van Hacvorden in leen uitgegeven. Uit de leenakte van 1392 blijkt dat Hackfort een versterkt huis was met een voorburcht en 'veesten', een vrijstaande woontoren omgeven door een slotgracht. Deze slotgracht is aangelegd door de Baakse beek te vergraven richting het kasteel. In 1788 heeft Borchard Frederik Willem Baron van Westerholt (1766) het huis tot rechthoek verbouwd, dit is ook de huidige vorm van het huis. Hierbij is het poortgebouw gesloopt en zijn de slotgrachten gedempt. Ook breidde hij het areaal van zijn landgoed flink uit. Hij had grote belangstelling voor innovaties in de bos- en landbouw. Na zijn overlijden in 1853 raakte het huis in de versukkeling. Voor de allerlaatste generatie Van Westerholt was er steeds minder geld beschikbaar voor onderhoud.

Bijzonder is dat het huis (en landgoed) sinds de stichting ervan in de 14^e eeuw nooit door koop of verkoop in andere handen zijn overgegaan, maar altijd door vererving. Van het geslacht Van Hackfort, naar Van Raesfelt en naar Van Westerholt. De Van Westerholts zouden het landgoed ruim 375 jaar in eigendom hebben. Nu is Natuurmonumenten de eigenaar.

Ontginning en bewoning

Het kasteel (of huis) is gebouwd in een beekdal om zo optimaal gebruik te kunnen maken van het water. De hoger liggende dekzandruggen en -kopjes waren het meest geschikt voor bewoning en agrarisch gebruik. Op deze plekken zijn de essen en kampen ontstaan met aangrenzend de boerderijen. Omdat de mens slechts over beperkte technische hulpmiddelen beschikte, was de natuurlijke gesteldheid van het landschap vaak leidend voor waar men zich vestigde. Hier groeiden de gewassen afgeschermd van het vee en het wild door het aanleggen van houtwallen. Tussen de kampen lagen op de lager gelegen gronden de weiden en hooilanden. De essen bestaan uit dekzandruggen met daarbovenop een bouwlanddek. Deze oude cultuurlanden kenmerken zich door organisch gegroeide structuren. Essen zijn oude aan elkaar gegroeide akkers. Kampen zijn oude akkers die individueel zijn ontgonnen. Een veelheid aan essen en kampen is onder andere te vinden rond Delden.

Waterhuishouding

Belangrijke beken in het gebied van en rond Hackfort zijn de Vierakkerse Laak in het noordwesten en de Baakse beek ter hoogte van Huis Hackfort. Deze beken hebben een natuur-

lijke ontstaansgeschiedenis, maar zijn in de loop van de tijd deels vergraven, met als doel meer stromend water waardoor meer watermolens konden draaien en dus extra energievoorziening verkregen werd.

Het water op het landgoed werd al vroeg benut en ook aangepast. Er waren kanalen en vloeiwelven: er was sprake van kalkrijke kwel op deze plek. Uitermate geschikt om landbouwgronden mee te verrijken. In de omgeving van Hackfort is het water kalk- en ijzerrijk, waarschijnlijk is dit voornamelijk regionale kwel.

De Achterhoek was vroeger een heel erg nat gebied. Water kwam vanaf het hoger gelegen Winterswijk en het Duitse achterland. In het veel plattere en lager gelegen deel van de Achterhoek stagneerde het water tussen de lage zandruggen. Er ontstonden zo uitgestrekte veengebieden. De Baakse beek ontstond aan de westkant uit de venen van het Ruurlosche Broek. Voorbij Vorden stroomde de beek van nature naar het noordwesten om bij Zutphen in de IJssel uit te komen. In het begin van de 14^e eeuw werd de beek door een relatief hoge zandrug heen gegraven naar een achterliggende natuurlijke laagte. Daar waar nu landgoed Suideras ligt. Hackfort betekent dan ook: gehakte voorde, ofwel een gegraven doorgang.

Door de ligging op de overgang van het Achterhoekse zandlandschap in het oosten en het rivierenlandschap van de IJssel in het westen had Hackfort te maken met water dat van twee zijden het landgoed bedreigde: via de Baakse beek en bij hoog water ook vanuit de IJssel. In dat geval werd het water in de beken ook opgestuwd. Dit was de reden dat eind 17^e eeuw drie lage dijken werden aangelegd. Deze zijn ook nu nog herkenbaar in het landschap: De Eldersmaat en de Baakseweg/Kruisdijk. Deze lage dijken kregen ook een functie als wegen en in de brede bermen werden bomen geplant. Dit is het kenmerkende lanenstelsel van Hackfort (zie afb. op blz 14).

Landbouw

In de vroege middeleeuwen zijn de mensen in kleine nederzettingen gaan wonen, meestal op de vruchtbare dekzandruggen. Het gebied van Hackfort bestaat uit veel kleine dekzandkopjes. Hier kon zich meestal maar één boer vestigen. Door groei van de bevolking en dus een toename in de vraag naar landbouwproducten werden de kleine akkers van de boerderijen steeds verder uitgebreid totdat ze tegen elkaar aan lagen en er grote kampen ontstonden. Dat is met name bij Vorden gebeurd. Elders op het landgoed zijn nog de kleine akkers te onderscheiden.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er nog 40 pachtboeren op het landgoed. Dit aantal was in 1981 afgenomen tot 29. Op dit moment zijn er nog 9 erven met een agrarische functie.

Het kleinschalige landschap met de boerenerven is nog steeds beleefbaar op landgoed Hackfort. Dit is het erf aan De Eldersmaat 5. Voor het voorhuis is de waterpomp zichtbaar. Het erf is verder sober ingericht.

* *Noaberschap (Twents) of naoberschap (Achterhoeks, Drents en Sallands) (Nederlands: nabuurschap) is een kleine, overwegend agrarische, gemeenschap van noabers (buren). Iedere noaber heeft in het noaberschap een zogenaamde noaberplicht. Dit is de verplichting de andere noabers desgewenst met raad en daad bij te staan. Van oudsher is het een heel ruime en intensieve vorm van burenhulp, die onontbeerlijk is voor de bewoners van boerderijen en in dorpen die niet kunnen rekenen op goede openbare voorzieningen. Het is vooral een begrip dat bekend is in de Achterhoek, Twente en andere delen van Overijssel, in Drenthe, Groningen, maar is evenzeer in het westen van Duitsland te vinden (Grafschaft Bentheim en omgeving).*

Op veel van de erven is de oude waterpomp nog aanwezig. Deze zijn over het algemeen aan het einde van de 19e eeuw aangelegd. Hier opgenomen in de tuin op het erf aan de Hackfortselaan 2.

Veel wegen op het landgoed zijn ingeplant met eiken. Ook langs de Hoekendaalseweg is het kleinschalige landschap nog altijd te ervaren.

“Op Hackfort was de landbouw altijd het belangrijkste. Hackfort was een landgoed voor het nut en slechts in bescheiden mate voor de sier. Boerengeslachten als Rietman, Pardijs, Wesselink en Wagenvoort zijn al eeuwen met het landgoed verbonden. De Van Westerholts baseerden hun geloof en trouw ten aanzien van Hackfort mede op de aanwezigheid van de pachters”.¹

Baron Van Westerholt

Voor de laatste generatie Van Westerholts telde maar één ding: het landgoed als eenheid in stand houden, levensvatbaar en niet versplinterd. De laatste baron, Arend van Westerholt was zeer conservatief en behoudend. Hierdoor is het landschap als eenheid behouden gebleven. Hij wilde niet meewerken aan een ruilverkaveling en was fel tegen het graven van de Veengoot. Daarvoor was hij precies op de hoogte van de waterhuishoudkundige situatie van het landgoed. Hij wist precies waar het nat was en wanneer de pachter een slecht seizoen had gehad. Daar hield hij dan rekening mee met de hoogte van de pacht. De aanleg van de Veengoot kon hij niet tegenhouden, maar de ruilverkaveling wel. In het legaat heeft hij laten vastleggen dat Natuurmonumenten dit landschap en de bijbehorende natuur in stand moet houden, moet herstellen en waar mogelijk versterken.

Het behoudende optreden van de baron zal bijgedragen hebben aan het feit dat veel van de historische bebouwing nog altijd aanwezig is op het landgoed. De boerenerven met de boerderij, de schuur en ook bakovens en waterpompen zijn relatief gaaf bewaard gebleven.

“Het landgoed Hackfort stond erom bekend dat we heel weinig pacht betaalden. Met de kennis van nu vind ik dat jammer, want er was zo ook geen drijfveer om het bedrijf op te stuwen in de vaart der volkeren. Kijk, als je het dubbele van de pacht moet betalen, dan moet je wel zien dat je tien koeien meer krijgt.” (bron: Verhalen over landgoed Hackfort)

¹. Hackfort, huis en landgoed

2.2 Kernkwaliteiten van landgoed Hackfort

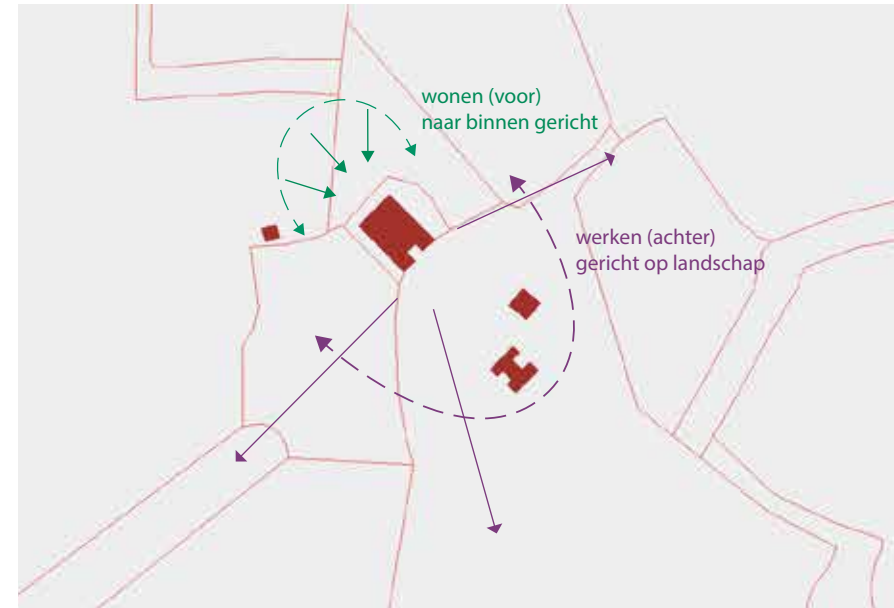
Op basis van voorgaande historische beschrijvingen kunnen de volgende kernkwaliteiten van het landgoed Hackfort onderscheiden worden:

- Het landschap als basis: het landgoed heeft haar oorsprong in de 14^e eeuw en wellicht nog eerder. Eeuwenlang hebben hier mensen gewoond en gewerkt met het landschap als basis. Het landschap en het water(systeem) vormen het uitgangspunt voor de vestiging van het erf, het huis en de boerderijen.
- Logische situering in het landschap: zoals eerder beschreven vormde het landschap het uitgangspunt voor de vestiging van het huis en de boerderijen.
- Een landgoed van regionale betekenis: het landschap is relatief weinig veranderd, nog veel oude landschapsstructuren zoals de kampen met hun houtsingels alsmede de boeren-erven en het 17^e-eeuwse lanenstelsel zijn in tact. Verder zijn er bijzondere natuurwaarden en hydrologische omstandigheden.
- Kleinschalig landschap is behouden: Een bijzondere kwaliteit van het landgoed is dat het landschap nog zo kleinschalig is. Dit is te danken aan de visie van de eigenaren Van Westerholt. En met name aan de laatste telg, Arend van Westerholt. Natuurmonumenten heeft het beheer van het landgoed in deze lijn voortgezet.
- De (voormalige) agrarische bebouwing en de bijbehorende karakteristieke bijgebouwen zoals schuren, bakovens en waterpompen zijn relatief gaaf bewaard gebleven.
- Sterke sociale cohesie: “De boeren op het landgoed waren elkaars naobers en daaraan waren allerlei regels en gewoonten verbonden².” Zoals Willemien van Arkel, bewoonster van het landgoed, ook aangeeft: “Je bent er voor elkaar en je helpt elkaar om het bedrijf uit te voeren.” Dit is langzaam aan het veranderen en de uitdaging is om dit op een 21^e-eeuwse manier te behouden.
- De kracht van de eenvoud: Hackfort onderscheidt zich van andere landgoederen in de Achterhoek door de van oorsprong sobere inrichting van de erven en het feit dat veel bijzondere landschaps- en cultuurhistorische waarden zoals de karakteristieke boerderijen nog altijd in stand zijn gebleven. Het behoudende karakter van de laatste baron heeft hier een sterke bijdrage aan geleverd.

². Verhalen over landgoed Hackfort

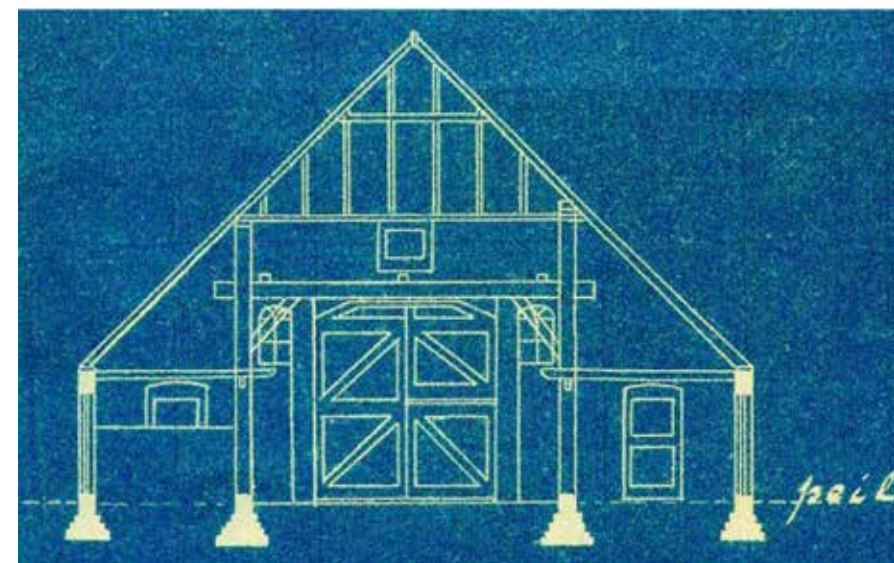
De Eldersmaat 5: foto van het erf (voor 1945, precieze datum onbekend) (bron: Oud Vorden). Voor de boerderij is de waterpomp te zien. Het erf was niet verhard, maar bestond uit gras en looplijnen.

Riethuisweg 6 (Oldenkamp) als voorbeeld van de erfindeling in voor en achter. Op de kadasterkaart van 1832 is te zien hoe 'achter', het bedrijfsgedeelte gericht is op het landschap en 'voor', het wonen, meer naar binnen gekeerd is.

Op deze oude prent van Jacob Ernst Marcus 'Boerenhuis met bomen te Delden' (1810) is de zogenaamde onderschoer aan de kant van de deel goed te zien. (bron: Rijksmuseum)

De driebeukige indeling van het hallenhuistype: Het Hoge 67 (boerderij Klein Mesham), blauwdruk van de dwarsdoorsnede van de varkensstal, deel en koeienstal (bron: H.J. Walgemoed, nov. 1917)

Hoofdstuk 3: De erven van landgoed Hackfort

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de verschillende erven van landgoed Hackfort aan de hand van een historische beschrijving van het boerenerf en de boerderij. Op basis hiervan en van de inventarisatie van de erven kan een aantal erf types worden onderscheiden. En kan het 'typische Hackforts erf' beschreven worden.

Hierbij is uitgegaan van de huidige situatie en de boerenerven zoals gevormd in de 19^e en begin 20^e eeuw omdat de inrichting van eventuele voorlopers van de huidige boerenerven en boerderijen niet meer beleefbaar, traceerbaar en realistisch (werkbaar) is.

3.2 Historie agrarische erven op Hackfort

Indeling boerenerf

De definitie van een boerenerf die in deze visie gehanteerd wordt, is "een al of niet omheind stuk grond met gebouwen en onbebouwde ruimten die samen een eenheid vormen. De onbebouwde ruimten tussen en rondom de boerderij en de bijgebouwen bestaan uit de tuin en de agrarische gebruiksruimte."¹

Op het boerenerf in Nederland is eeuwenlang gewerkt met een opbouw en inrichting die direct volgde uit de noodzakelijke werkzaamheden en behoeften van het boerengezin. De verschillende elementen als schuren, mestvaalt en moestuin werden zo gerangschikt dat optimaal gewerkt en geleefd kon worden. Dit heeft geleid tot een opbouw en inrichting van het erf met een duidelijk patroon. De belangrijkste indeling van het boerenerf was de scheiding tussen voor en achter. Voor in de boerderij bevond zich het woongedeelte en achter was in gebruik als stal en opslagplaats. Deze indeling werkte door in de inrichting van het erf. Vóór op het erf werden functies ondergebracht die een directe relatie hadden met het huishouden en achter de functies die betrekking hadden op het boerenbedrijf. Het huishoudgedeelte was het terrein van de vrouw, het bedrijfsgedeelte het terrein van de man. De vrouw besteedde de meeste tijd aan de verzorging van het gezin. Vandaar dat het voorste deel van het erf naar binnen gericht en besloten was. Achter was het erf meer open en naar buiten gericht, omdat hier de aan- en afvoer plaatsvond en de verbinding met de omliggende bedrijfsgronden was.

1. naar J. Voorhorst, uit Boerenerven in het landschap

In de afbeelding rechtsboven op pagina 18 is het erf van Riethuisweg 6 (boerderij Oldenkamp) op de ondergrond van de kadastrale minuut uit 1832 schematisch weergegeven. Het erf is aan de achterzijde gericht op het landschap, de bouwlanden en de verschillende paden die een verbinding vormen met de andere erven. Ook staan hier nog enkele gebouwen. Het erf is aan de voorzijde veel meer besloten en naar binnen gericht. Op deze kaart heeft de toenmalige boerderij een u-vorm. Rond die tijd hadden de meeste boerderijen op het landgoed nog een zogenaamde onderschoer. Dat was een ondiep portaal dat gevormd werd uit twee uitbouwen, de hookschoten, aan weerszijden van de niendeur (deeldeur).

De boerderijen waren dus zo gesitueerd dat het bedrijfsgedeelte een optimale relatie had met de landbouwgronden. Het wonen was daaraan oorspronkelijk ondergeschikt. Pas in de 19^e en vooral 20^e eeuw worden nieuw gebouwde boerderijen met het woongedeelte naar de weg gesitueerd.

Hallenhuis boerderij

De boerderijen op landgoed Hackfort behoren vrijwel allemaal tot de hallenhuis groep. De hallenhuisboerderij ontstond in de late middeleeuwen. Het hallenhuis komt op veel plekken in Nederland voor. Grofweg loopt het gebied vanaf de zuidgrens van Groningen en Friesland tot aan Noord-Brabant en Noord-Limburg en van oost naar west. De hoofdpopzets bestaat uit een rechthoekig gebouw met voorin het woongedeelte en achter een stenen scheidingmuur (de brandmuur) het bedrijfsgedeelte. De houten constructie van de boerderij verdeelt het inwendige in drie lange beuken. De meest algemene indeling is die waarbij zich in het midden de deel bevindt, de brede werkruimte waar onder de oogstzolder het graan werd gedorst. De lage en smalle zijbeuken waren bestemd voor het vee en de opslag van materialen en gereedschappen.

De bouwkundige constructie bestaat uit een ankerbalkgebint van eiken of grenenhout, waarbij de liggende balk iets verlaagd tussen de staanders met pennen is verankerd. Vanuit deze standaardvorm ontwikkelde zich in verschillende streken een aantal varianten².

(bron: Het boerderijen boek)

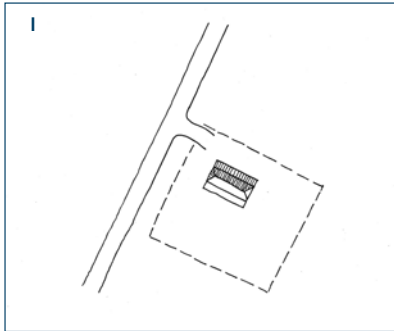
Op Hackfort zijn enkele boerderijen voorzien van een voorhuis dat een kwartslag gedraaid is, het kruk- of dwarshuis. De basis blijft ook in dat geval de indeling in drie beuken.

2. Het boerderijen boek

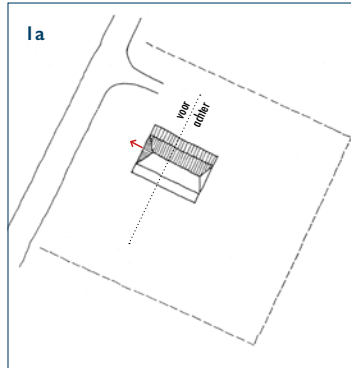

Basistypes erven

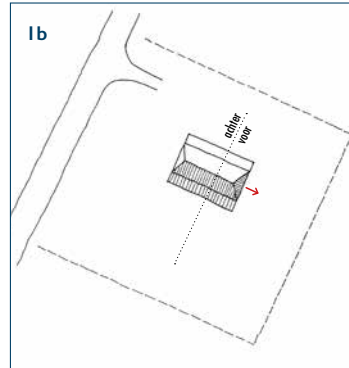
Erftype 1.

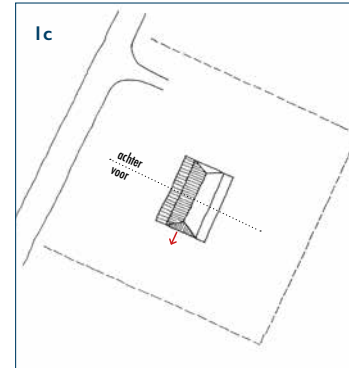
Ligging erf en boerderij direct en zichtbaar aan de openbare weg

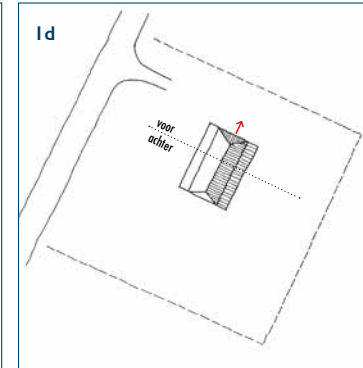
1a: Boerderij met voorgevel gericht naar de openbare weg

1b: Boerderij met achtergevel gericht naar de openbare weg

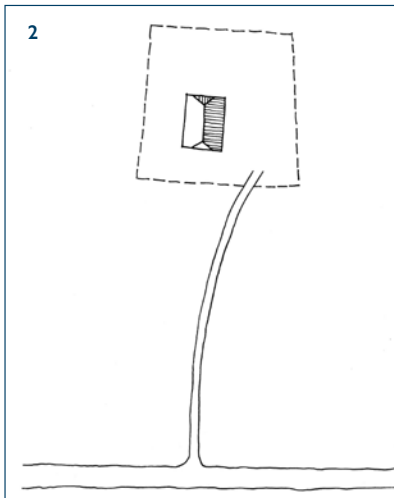

1c: Boerderij met zijgevel naar de openbare weg, inrit op achtererf

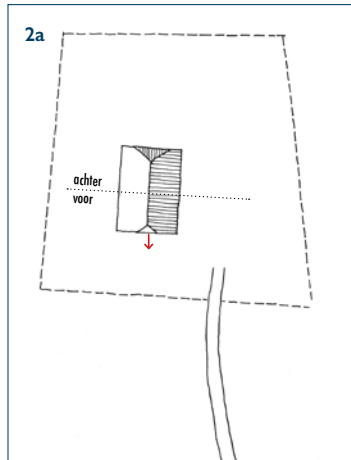

1d: Boerderij met zijgevel naar de openbare weg, inrit op voorerf

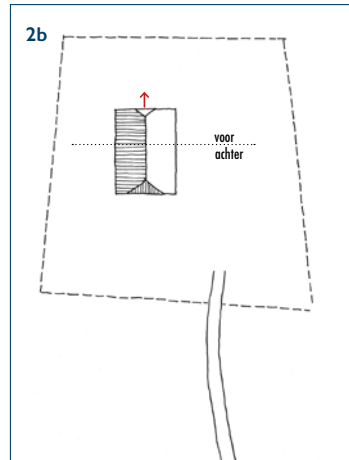
Erftype 2.

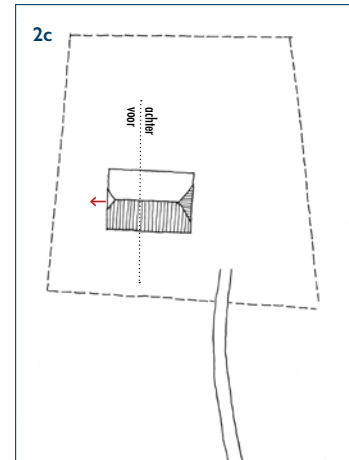
Ligging erf en boerderij in het landschap, verder van de openbare weg

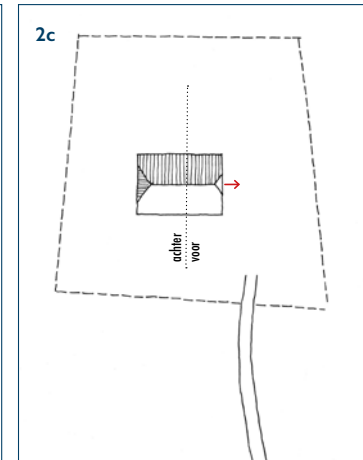
2a: Boerderij met voorgevel gericht naar erftoegangsweg (boerderij ligt parallel aan erftoegangsweg)

2b: Boerderij met achtergevel gericht naar de inrit (boerderij ligt parallel aan erftoegangsweg)

2c: Boerderij met zijgevel naar erftoegangsweg gericht, aankomst op achtererf (boerderij ligt haaks op erftoegangsweg)

2d: Boerderij met zijgevel naar erftoegangsweg gericht, aankomst op voorerf (boerderij ligt haaks op erftoegangsweg)

3.3 Inventarisatie erven van landgoed Hackfort

Op basis van de historie en literatuur is reeds een beeld geschetst van het karakter van de erven op Hackfort. Maar hoe zien de erven er in de huidige situatie uit? Wat is er nu nog herkenbaar als typisch Hackforts en wat in mindere mate?

Om helder te maken wat voor erven er op Hackfort voorkomen en wat typerend is voor deze erven zijn van de 44 erven de meest voorkomende karakteristieke geïnventariseerd. Hierbij is gekeken naar de volgende onderdelen:

- Ligging erf in het landschap
- Elementen op het erf
- Boerderij
- Beplanting
- Bijzonderheden

In de bijlage worden meerdere bevindingen van de inventarisatie weergegeven aan de hand van een aantal erven die een dwarsdoorsnede van het landgoed vertegenwoordigen.

Basistypes erven

Op basis van de inventarisatie van alle erven kan een onderscheid gemaakt worden in ligging van het erf: direct aan de openbare weg of verder in het land, en situering van de bebouwing op het erf. De boerderij staat tegenwoordig vaak met de voorgevel (het voorhuis) naar de weg en met de achtergevel (de deel) naar het landschap gekeerd. Dit is echter niet overal het geval. Op sommige erven ligt de boerderij met het voorhuis naar het landschap en is de deel juist naar de weg gericht.

De ligging en oriëntatie van de boerderij op het erf is de basis voor de erfinrichting. Dit bepaalde immers waar alle andere functies een logische plek kregen. Deze indeling is ook van belang voor inpassing van toekomstige nieuwe functies en eventuele bebouwing.

De erven zijn verdeeld in twee hoofdtypen met ieder vier basistypes:

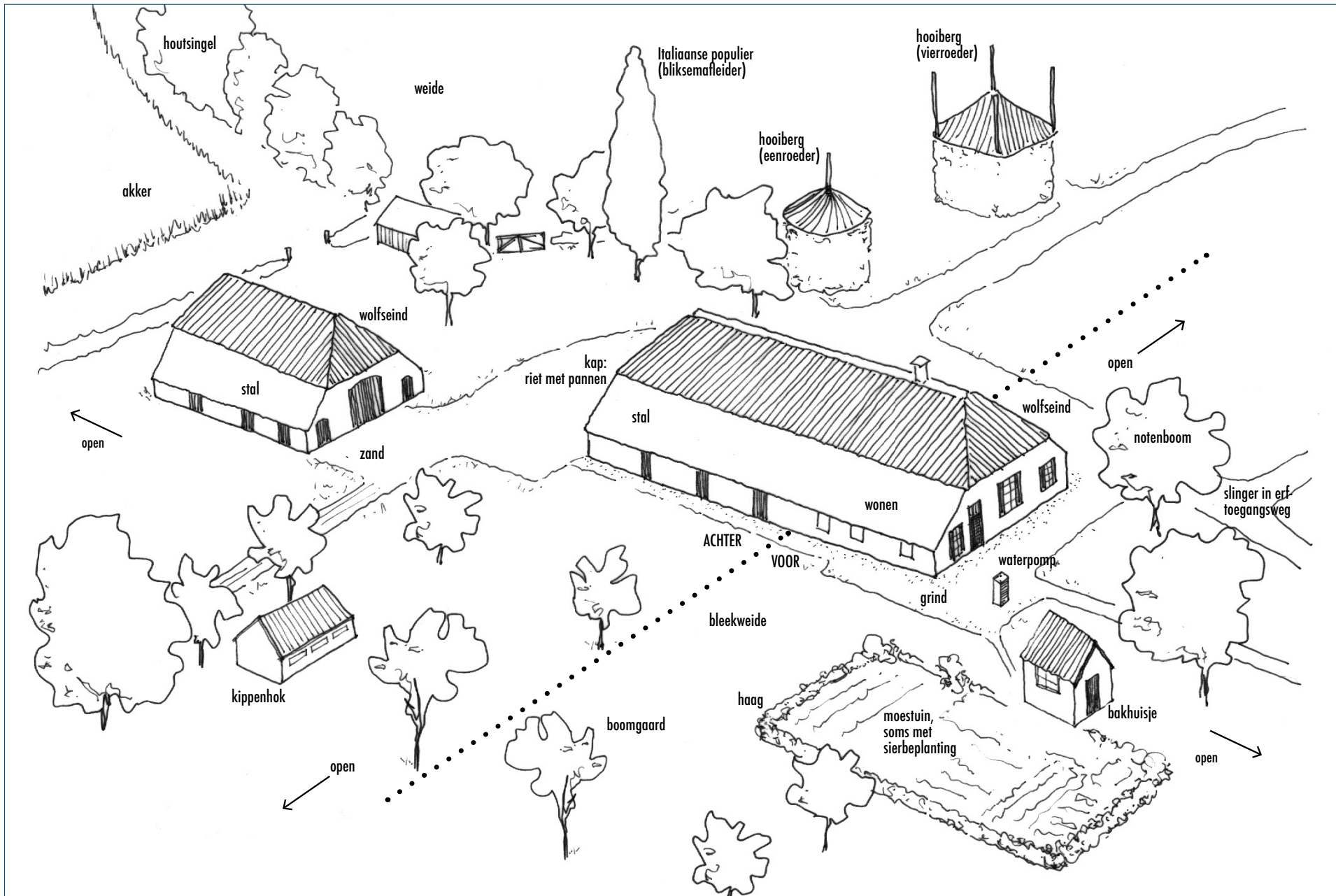
- Erftype 1: Ligging boerderij zichtbaar aan de openbare weg (circa 70% van de Hackfortse erven)
- Erftype 2: Ligging boerderij in het landschap, verder van de openbare weg (circa 30% van de Hackfortse erven)

Op pagina 20 zijn alle types schematisch weergegeven. In de tabel rechts is per adres aangegeven welk type het erf betreft.

Hackfortse erven en het erftype

Adres	type	Adres	type
Baakseweg 1, Vorden	1a	Het Hoge 61, Vorden	1a
Baakseweg 12, Vorden	2a	Het Hoge 67, Vorden	1c*
Baakseweg 14, Vorden	2a	Hoekendaalseweg 1, Vorden	1b
Baakseweg 2, Vorden	1a	Koekoeksstraat 23, Vierakker	1a
Baakseweg 3, Vorden	1a	Kruisdijk 1, Vorden	1b
Baakseweg 5, Vorden	2a	Kruisdijk 2, Vorden	1a
Beckenstraat 1, Vierakker	1c	Kruisdijk 3, Vorden	2c
Boshuisweg 1, 3, 3a, Vierakker	1b	Kruisdijk 4, vorden	1a
De Eldersmaat 1, Vorden	1a	Kruisdijk 5, Vorden	1a
De Eldersmaat 5, Vorden	1a	Kruisdijk 7, Vorden	1a
De Eldersmaat 7, Vorden	1a	Okhorstweg 1, Vorden	1b
Deldenseweg 1, Vorden	1d	Pastorieweg 2A Vorden	1c
Deldenseweg 5, Vorden	2b	Riethuisweg 2, Vorden	1c
Dennendijk 11, Warnsveld	2b	Riethuisweg 4, Vorden	1b
Dennendijk 13, Warnsveld	2d	Riethuisweg 6, Vorden	2c
Geesinkweg 11, Warnsveld	2c	Riethuisweg 8, Vorden	1b
Hackfortselaan 1, Vorden	1a	Rondweg 4 Vorden	1a
Hackfortselaan 2, Vorden	2a	Strodijk 10 Vorden	2a
Hackfortselaan 4, Vorden	2a	Strodijk 23, Vorden	1b
Hamminckweg 2, Vorden	1a	Strodijk 25, Vorden	1a
Hamminckweg 4, Vorden	1a	Weidemanweg 4, Vorden	2c

Schematische weergave van de verschillende elementen van een typisch Hackforts erf. Over het erf loopt een (denkbeeldige) stippelijijn die het erf in een 'voor' en 'achter' verdeelt. Voor was het domein van de vrouw, met de moestuin, de waterpomp en het bakhuis. Achter was het bedrijfsgedeelte en het domein van de man. Hier was de verbinding met het landschap en stonden de stallen. De hooibergen werden ook gebruikt voor opslag van rogge.

3.4 Typisch Hackfort: Het Hackfortse erf

Korte karakterschets van de Hackfortse erven

De erven van landgoed Hackfort zijn ingetogen erven, er is geen sprake van pracht en praal. Van oudsher zijn de erven sober ingericht, de agrarische functionaliteit stond voorop.

Dit was ook ingegeven door de landgoedeigenaren, dat waren sobere mensen. Onder de Van Westerholts was het onderhoud van de boerderij voor de pachter. De baron moest wel toestemming geven voor verbouwingen of wijzigingen aan de boerderij. De baron betaalde dan het materiaal (de boom mocht uit het bos gehaald worden), maar de werkzaamheden moesten de pachters zelf uitvoeren. Daar tegenover stond een lage pacht.

De erven hebben altijd een connectie met het landschap, doordat een houtsingel op het erf doorloopt, een bosje dat tegen het erf aan grenst of door de ligging nabij de beek.

De sfeer op het kasteel was eveneens sober. De laatste generatie Van Westerholts vond het belangrijk om het landgoed als eenheid te behouden. Dat is de reden geweest dat ze het landgoed aan Natuurmonumenten hebben overgedragen.

In de inventarisatie (zie bijlage) zijn alle erven op basis van een reeks kenmerken onderzocht, door middel van een veldinventarisatie, foto's en de beschikbare informatie per erf. De meest typerende, meest voorkomende en voor de visievorming meest relevante kenmerken worden hieronder op een rij gezet.

Kenmerken Hackforts erf

Landschap

- dakenlandschap: kenmerkend in het landschap is dat je vaak rondom wel één of meerdere boerderijkappen ziet liggen
- afwisseling: boerderijen en ensembles wisselend georiënteerd op de weg en wisselende afstanden tot de weg (rooilijn)
- boerderijen zijn ontstaan op hogere delen in het landschap
- ligging en oriëntatie boerderij zijn logisch ten opzichte van de (voormalige) akkers (kampen)
- open erf: erf loopt over in het landschap, weinig tot geen erfscheiding
- directe connectie met het landschap: landschapselementen zoals een bosje of een houtsingel lopen vaak door tot aan het erf

Erfindeling

- ligging en oriëntatie boerderij vormen basis voor erfinrichting
- sobere en ingetogen inrichting
- agrarische functionaliteit staat voorop
- erftoegangsweg veelal met een slinger
- weinig verharding, veelal halfverharding toegepast
- erfbeplanting vaker aan de zijkanten dan aan de voorkant
- erf is onderverdeeld in voor- en achtererf

Voorerf rond het voorhuis, van origine het terrein van de vrouw

- representatieve inrichting
- vaak een waterpomp (voor het huis)
- soms een bakoven of bakhuisje
- boomgaard (tevens weide jongvee of schapen)
- notenboom (tegen de vliegen)
- moestuin
- bescheiden sierbeplanting (bloemen en/of heesters), eventueel gecombineerd met moestuin
- een bleekveld aan de zijkant
- soms heesterbosje (o.a. hazelaar) op hoek voorerf
- geen hoge hagen aan voorzijde, voortuin nauwelijks afgebakend

Achtererf rond de deel, van origine het terrein van de man

- gemetselde stal (meestal met wolfseinde) veelal in de stijl van de boerderij, vaak naast en parallel aan boerderij of achter de boerderij, bouwjaar eind 19e eeuw, begin 20e eeuw
- functionele, bedrijfsmatige inrichting, wisselwerking met akkers en weiden
- meestal een één-roedige hooiberg (ontstaan vooral vanaf eind 19e eeuw), maar ook vier- of vijfroeders hebben op de erven gestaan.
- kippenhokken (vanaf ongeveer 1930)
- soms een Italiaanse populier, volgens de verhalen bedoeld als bliksemafleider

Voorbeelden van de kenmerken van het 'Hackforts erf'

Hamminkweg 4: hoewel er meerdere schuren en stallen op het erf staan, is de kap van de boerderij het belangrijkste element en duidelijk zichtbaar.

Deldensweg 1: de inrit loopt via een slinger het erf op. Deze slinger zien we op veel erven terug komen

Hackfortselaan 4: aan de achterkant van het erf staan enkele eiken. Verder is er geen afschermdende beplanting aan deze kant van het erf.

Strodijk 10: vrijwel alle boerderijen op het landgoed hebben een wolfseinde en zijn deels rietgedekt en deels met (meestal donkere) pannen gedekt.

Hackfortselaan 4: op veel erven staat een karakteristieke schuur naast (meestal parallel aan) de boerderij.

Strodijk 10: op veel erven is nog een hooiberg aanwezig. Hier staan er zelfs twee. Op Hackfort zijn dit vrijwel allemaal eenroeders (parapluberg),

Hackfortselaan 2: van oudsher werd grind rond het voorhuis gelegd. Zo kon het water dat van het dak droop, snel de grond in zakken.

Hackfortselaan 4: naast de boerderij is vaak een hoogstam boomgaard aanwezig. Hier ligt ook grind bij de zijgevel.

Baakseweg 14: Het voorhuis is iets verhoogd ten opzichte van het achterhuis. Let ook op het verschil in venstergroottes tussen voor- en achterhuis.

Boerderij

- bouwjaar 19e en begin 20e eeuw
- meestal hallenhuistype (soms krukhuis)
- kap met wolfseinde
- dakbedekking meestal combinatie riet en zwarte pannen
- bouwjaar meestal 2e helft 19e eeuw
- vaak grind rond (voor)huis
- kleur houtwerk: kozijnen crème, vensters wit, luiken en deuren donkergroen
- zijmuren vaak later verhoogd t.b.v. extra ruimte (keuken, slaapkamers)
- de boerderijkap is beleefbaar in het landschap
- soms met specifiek bovenlicht boven de voordeur
- meestal met schuifvensters

3.5 Erven van Hackfort in de toekomst

Een bedreiging voor het landgoed als geheel is dat bovenstaande kenmerken van de erven op plaatsen aan het verdwijnen zijn.

Als de agrarische functie van een erf verdwijnt en plaatsmaakt voor een woonfunctie, verdwijnt daarmee ook de van oudsher functionele indeling in een voor en achter. Het is begrijpelijk dat dan de neiging bestaat om het hele erf als een 'voor' in te richten door bijvoorbeeld rond de gehele boerderij een siertuin aan te leggen.

Daarnaast verdwijnt met de woonfunctie vaak de verbinding met het landschap. Deze verbinding was voor het boerenbedrijf noodzakelijk, maar voor de woonfunctie niet meer. Rond het erf worden hoge hagen, struiken en bomen geplant waardoor het erf als het ware in zichzelf gekeerd raakt.

Door deze, op zich begrijpelijke, ontwikkeling dreigt echter een interessant stuk van de geschiedenis van de indeling van het boerenerv verloren te gaan en daarmee ook het beeld van het traditionele boerenerv op landgoed Hackfort.

Natuurmonumenten zet er de komende jaren op in dat typische kenmerken van een Hackforts boerenerv zichtbaar blijven. Hier wordt in hoofdstuk 6 verder op in gegaan. In hoofdstuk 8 wordt dit verder vertaald in een beeldkwaliteitsplan voor de erven.

Baakseweg 3, luchtfoto uit 1955 (bron: Oud Vorden). Hier staat op het achtererf een vijfzijdige hooiberg. Schuin achter de boerderij staat een karakteristieke stal. Aan de zijkant van de boerderij bevindt zich een grote moestuin.

Hamminkweg 4, luchtfoto, jaartal onbekend (bron: Oud Vorden). Achter de schuur staan wel 5 eenroedige hooibergen. Te zien is dat deze een verhoogde vloer (tasvloer) hadden. Ze werden ook gebruikt om rogge op te slaan.

De Nationale Omgevingsvisie wordt de lange termijnvisie van het rijk gegeven voor de ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland. (bron: Rijksoverheid)

Detail van de kaart Gelders Natuurnetwerk. Landgoed Hackfort ligt in deelgebied 8. (bron: provincie Gelderland)

De Regiodel Achterhoek zet in op het versterken van de economie, de leefomgeving en het bestuur.

Hoofdstuk 4: Beleidskaders

4.1 Rijksbeleid

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) geeft het Rijk een lange termijnvisie voor de toekomstige ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland. In de NOVI komen onderwerpen zoals klimaatverandering, energietransitie, bereikbaarheid en woningbouw aan de orde. Prioriteit ligt bij klimaatadaptatie en energietransitie, duurzaam economisch groeipotentieel, sterke en gezonde steden en regio's en een toekomstbestendige ontwikkeling van het landelijk gebied. Dit zijn onderwerpen die ook van toepassing zijn of raken aan de ontwikkelingen op landgoed Hackfort.

Water langer vasthouden is één van de maatregelen die wordt voorgesteld in het licht van klimaatadaptatie. Door de stikstofproblematiek staan de natuur, het landschap en de toekomst van de landbouw onder druk. Vanuit het Rijk wordt ingezet op een herindeling van het landelijk gebied met een kringlooplandbouw die in evenwicht is met natuur en landschap. Voor de toekomst wordt in de nabijheid van kwetsbare natuur, maar ook elders, natuur inclusieve kringlooplandbouw als de gangbare praktijk gezien. Alternatieve inkomsten kunnen verkregen worden uit recreatie, zorg en landschapsbeheer. Ook bij nieuwe bouw-ontwikkelingen is natuurinclusieve ontwikkeling de norm. Culturele en cultuurhistorische kwaliteiten zoals het cultureel erfgoed, landschappen en nationale parken blijven belangrijk. Voor monumentale gebouwen kunnen nieuwe functies voor een nieuwe toekomst zorgen.

In gebieden waar bijzondere opgaven spelen die een bovenregionale uitstraling hebben en/of de draagkracht van de regio te boven gaan, worden Regio Deals gesloten waarin Rijk en regio samenwerken aan het verbeteren van de economische, sociale en ecologische opgaven. In de Achterhoek is zo'n Regio Deal gesloten. Met als doel het toekomstbestendig maken van economie, leefomgeving en bestuur.

Nationaal landschap De Graafschap

Landgoed Hackfort ligt in het Nationaal Landschap De Graafschap. Een van rijkswege aangewezen kleinschalig waardevol landschap. Provincie Gelderland heeft de kernkwaliteiten van de nationale landschappen vastgelegd in de Omgevingsverordening Gelderland. Ruimtelijke ontwikkelingen in het nationaal landschap zijn mogelijk mits de kernkwaliteiten worden behouden en versterkt. Het 'Ja, mits-principe'.

4.2 Provincie Gelderland

Provincie Gelderland geeft in de Omgevingsvisie Gaaf Gelderland haar ambities voor de toekomstige ontwikkelingen binnen de provincie aan. De ambities van de provincie, die ook raken

aan de ontwikkelingen binnen landgoed Hackfort, zijn op het gebied van klimaatadaptatie, biodiversiteit, wonen en leefomgeving en natuur en landschap.

Voor de dekzandgebieden geldt in het kader van klimaatadaptatie dat er vooral ingezet wordt op waterberging in de bodem en het oppervlaktewater. Verdroging van land- en tuinbouwgebieden en bossen moet worden tegengegaan.

Om de biodiversiteit te versterken wordt ingezet op een natuurinclusieve landbouw. Voorop staat de bescherming van het natuurnetwerk. Ook het versterken van de natuurwaarden in de gebouwde omgeving past hierbij. Bijvoorbeeld door nestkasten toe te voegen aan de gevel van een gebouw.

Een goede kwaliteit van de leefomgeving draagt bij aan de aantrekkelijkheid van de provincie voor wonen en voor werken. Provincie Gelderland heeft de ambitie dat het aanbod aan woningtypen en woonmilieus aansluit bij de diversiteit aan woningvragen en dat er voor iedereen een passende, duurzame woning beschikbaar is.

Landgoed Hackfort ligt voor een groot deel in het Gelders Natuurnetwerk. Het provinciale beleid geeft aan dat nieuwe ontwikkelingen of activiteiten geen negatieve gevolgen mogen hebben op de kernkwaliteiten van het Gelders Natuurnetwerk en de Groene ontwikkelingszone. De kernkwaliteiten voor dit gebied zijn het kleinschalig cultuurlandschap met de landgoederen (o.a. Hackfort en Suideras aan de Baakse beek), het oorspronkelijk kampen- en broekontginningslandschap met de benedenloop van diverse beken: o.a. de Baakse beek, de Veengoot, de Lindense Laak, de Vierakkerse Laak. Het gebied is het leefgebied van de das, de steenuil en de kamsalamander met veel relatief kleine bosjes. En tenslotte is het gebied van belang als klimaatcorridor Veluwe - Duitsland (bekencorridor).

4.3 Gemeente Bronckhorst

In de woonvisie 'Ruimte voor wonen in Bronckhorst' 2019-2025 geeft de gemeente aan dat het verbeteren en verduurzamen van de bestaande woningvoorraad de komende jaren prioriteit heeft. De gemeente Bronckhorst wil dat iedereen, jong en oud, goed kan wonen en kan blijven wonen en streeft naar de juiste woning, voor de juiste doelgroep op de juiste plek. De gemeente zet in op het behouden en versterken van de bestaande (woon)kwaliteiten in de kernen en het buitengebied, zoals het landelijk wonen in een groene omgeving. Daarbij ligt de focus op de thema's passend aanbod, duurzaamheid en wonen en zorg.

In het buitengebied biedt de gemeente ruimte voor nevenfuncties op agrarische bedrijven. Bij beëindiging van het agrarisch bedrijf zijn er mogelijkheden voor functieverandering naar wonen en naar werken. In ruil voor sloop en kwaliteitsverbetering is nieuwbouw mogelijk op de voormalige agrarische erven.

ERFGOED IN HET HART

Ambities voor cultureel erfgoed
in natuur en landschap

2017

Natuurmonumenten

4.4. Natuurmonumenten

Natuurmonumenten heeft ook haar eigen beleid en visie op gebouwen en erfgoedbeheer vastgesteld. Voor deze ervenvisie en toekomstige (her)ontwikkelingen moeten de volgende intern beleidsstukken als leidraad worden gebruikt:

- Erfgoed in het hart; Ambities voor cultureel erfgoed in natuur en landschap; Vastgesteld in Verenigingsraad Natuurmonumenten 13 mei 2017.
- Beleidsnota gebouwen en bouwwerken bij Natuurmonumenten Vastgesteld in bestuur d.d. 4 februari 2014.
- Portefeuillestrategie vastgesteld in MT op 30 juni 2020.

Een groeiende groep mensen hecht steeds meer belang aan het wonen op een plek dichtbij de natuur.

Zelfstandig wonen op een erf, maar wel met meerdere bewoners, biedt de mogelijkheid om regelmatig (of af en toe) samen te eten.

Uit het marktonderzoek blijkt dat er behoefte is aan kleinschalige zorgvoorzieningen gecombineerd met wonen. Bijvoorbeeld een mantelzorgwoning of een erf waar gezamenlijk zorg ingekocht kan worden door de bewoners.

Verhuisbewegingen richting de Achterhoek nemen toe, mede door de corona crisis.

Hoofdstuk 5: Trends en ontwikkelingen passend bij landgoedvisie

5.1 Inleiding

De erven op Landgoed Hackfort worden voor verschillende functies gebruikt zoals wonen, werken en recreatie. In de toekomst wil Natuurmonumenten inspelen op de behoefte uit de markt. Op die manier is en blijft Hackfort een levendig en toekomstbestendig landgoed. In dit hoofdstuk worden eerst de belangrijkste trends en ontwikkelingen in de markt beschreven. Deze trends en ontwikkelingen worden daarna vertaald in een aantal functies die het landgoed kunnen versterken.

5.2 Marktanalyse

Aan de hand van de DESTEP-analyse is een marktanalyse gemaakt met daarin de meest belangrijke trends en ontwikkelingen in de omgeving Achterhoek, dan wel specifiek in de gemeente Bronckhorst. Hierbij worden de volgende punten langsgeslagen: demografie, economie, sociaal-cultureel, technologie, ecologie en politiek-juridisch. Hierna volgt een samenvatting van deze marktanalyse.

Bevolking

Hoewel de regio Achterhoek al jaren te maken heeft met een afnemende bevolking, laten de cijfers van 2020 een lichte toename in bewoners zien. De verhuiscijfers van het CBS laten zien dat de grote steden krimpen en het 'platteland' instroomt. Amsterdam telde bijvoorbeeld de eerste zeven maanden van het jaar 29.000 mensen die naar een andere gemeente verhuisden (onder wie 3.453 kinderen tussen 0 en 10 jaar) tegenover nog geen 11.000 nieuwkomers. Doordat ook expats vertrokken en immigranten wegblijven, krimpt de bevolking van de hoofdstad zelfs licht sinds corona. Ook in Utrecht verhuisden er dit jaar meer mensen naar een andere gemeente dan er kwamen wonen. De Achterhoek daarentegen verwelkomde de eerste zeven maanden 9.500 nieuwe bewoners (onder wie 831 kleine kinderen) en er vertrokken 8.300 inwoners. Of deze trend zich op de lange termijn door zal zetten is niet met zekerheid te zeggen. Uit onderzoek blijkt dat 43% van alle banen in Nederland volledig vanuit huis gedaan kan worden (ICT, financiële dienstverlening, zakelijke communicatie). Deze banen zijn juist in de Randstad te vinden. Het is aannemelijk dat de trend dat mensen uit de Randstad vertrekken doorzet.

Kortom, de vraag naar wonen in het buitengebied neemt toe, mede versneld of ingegeven door de coronacrisis. Vanuit huis werken heeft grote vlucht genomen en wonen in dichtbevolkt gebied heeft ook nadelen.

Wonen

In de regionale woonagenda 2015-2025 van de Achterhoek is de focus verlegd van nieuwbouw naar herstructurering en kwaliteitsverbetering van bestaande woningen. Aanpassingen op het gebied van zorg en energie staan centraal. De woningvoorraad neemt licht toe (ten opzichte van 2015). 22% is sociale huur, 8,5% particuliere huur en 69,5% koop. Het gebruik van gas en elektriciteit neemt licht af. De gemiddelde WOZ-waarde ligt op € 206.373 en gaat na een periode van daling weer licht omhoog. De woningmarkt trekt aan met een stijging van 20% ten opzichte van 2015 in woningtransacties. (Visser & Linnenbank, 2020)

Woonsegment

Er is een tekort aan woningen voor starters. Makelaars uit de regio geven aan dat er veel vraag is naar woningen in het groen, starterswoningen en ouderen-/seniorenwoningen. Een groot deel van het bestaande woningaanbod in gemeente Bronckhorst bestaat uit vrijstaande en twee-onder-een kap woningen in het middeldure en dure segment.

Woonvormen

Er komen steeds meer singles en alleenstaande ouderen waardoor de behoefte aan kleinere woningen voor eenpersoonshuishoudens naar verwachting sterk toeneemt. Ook de behoefte aan collectieve woonvormen neemt toe. Zowel in de stad als in het buitengebied ontstaat er een behoefte aan andere woonvormen. Denk aan: woongroepen, wooncoöperaties voor ouderen, maar ook jongeren die zelfstandige woonruimte zoeken met gedeelde gemeenschappelijke ruimtes.

Een andere trend die invloed heeft op de woonvormen, is dat gezinnen kleiner worden. In de periode van 2005 tot en met half 2020 zijn de volgende feiten aantoonbaar:

- Er zijn meer eenpersoonshuishoudens gekomen.
- Er zijn steeds minder huishoudens met 3, 4, 5 of meer personen.
- Er zijn steeds meer huishoudens met 2 personen. (CBS, 2020)

Als deze trend aan blijft houden, zou het betekenen dat er meer vraag komt naar kleinere woningen. Daarnaast is sprake van vergrijzing. Een deel van deze ouderen zullen zo lang mogelijk zelfstandig in hun vertrouwde omgeving blijven wonen, al dan niet met behulp van mantelzorg of zorg op afstand (digitaal). Er is echter ook een groeiende groep ouderen met een zorgvraag die niet in een thuisituatie opgevangen kan worden. Het tekort aan intramurale plaatsen voor ouderen loopt echter op. Er ontstaat een grotere behoefte aan kleinschalige woonvormen waar indien nodig zorg kan worden geleverd. Ook kan het gaan om een mantelzorg situatie.

Wonen op een erf met ruimte voor werk of hobby en klussen, is voor veel mensen een wens.

Bezoekers van het landgoed maken veel gebruik van de verschillende wandelroutes.

De Achterhoek is onverminderd populair als plek om te recreëren.

Voor veel mensen is gebleken dat vanuit huis werken prima te doen is. Daardoor is het minder belangrijk om een korte reisafstand naar kantoor te hebben en zoeken steeds meer mensen nu een woning in het buitengebied.

Werken

De strategische focus van de Achterhoek ligt op het structureel versterken van de regionale economie, door in te zetten op Smart Werken. De Achterhoek wil jongeren aantrekken en behouden door middel van het zorgen voor een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Ze willen dé stage-en afstudeerregio van Nederland worden. (Visser & Linnenbank, 2020)

Met name de bouw en industrie zijn in de Achterhoek sterk geworteld. De werkloosheid ligt in de Achterhoek beneden gemiddeld (3,4% werkloosheid in de Achterhoek tegen 3,8% werkloosheid in Nederland). (ING Bank, 2020)

Bedrijven

In de Achterhoek zijn met name bedrijven in de maakindustrie, de bouw en agrifood. Er zijn veel MKB en familiebedrijven. Verschillende kernen in de gemeente Bronckhorst kennen een lokale uitbreidingsvraag op gebied van bedrijfslocaties. Dit terwijl het aanbod zeer beperkt is. De gemeente vindt het faciliteren van lokale bedrijvigheid belangrijk en ziet hierbij zelf het belang van vrijkomende agrarische bedrijfslocaties voor de huisvesting van kleinschalige bedrijvigheid.

De Achterhoek presenteert zich als de stage- en afstudeerregio van Nederland. De vele MKB bedrijven hebben een tekort aan personeel. Met name aan MBO/praktijk geschoolde mensen.

Recreatie

De mensen die het vaakst op vakantie komen in de Achterhoek zijn meestal gezinnen van ouder dan 35 jaar zonder kinderen (48,4%). Er is sprake van een groei in toerisme en de Achterhoek wil zich hierin verder ontwikkelen met bijzondere en onderscheidende concepten, passend bij de identiteit van de regio. Momenteel is het aanbod hierin nog beperkt. Dat biedt kansen voor ontwikkeling. Steeds meer toeristen blijven overnachten (ruim 3,3 miljoen). Vooral bungalowparken worden beter bezet doordat er meer vraag is naar luxe en comfort. Bezoekers gaan het meest wandelen, uit eten, natuurgebieden bezoeken, fietsen en andere bezienswaardigheden bekijken. (Stichting Achterhoek Toerisme, 2019). Door de beperkingen ten aanzien van reizen naar het buitenland vanwege corona is de binnenlandse verblijfsrecreatie in 2020 nog eens extra toegenomen.

5.3 Functies die het landgoed kunnen versterken

Natuurmonumenten heeft oog voor functies die het landgoed kunnen versterken. Natuurmonumenten streeft daarbij naar een duurzame exploitatie die ons in staat stelt het landgoed met bijbehorende gebouwen en landschapselementen in stand te houden. In deze paragraaf wordt een aantal ontwikkelingen geschetst die daar invulling aan kunnen geven.

Wonen

Uit de marktanalyse blijkt dat er een toenemende vraag is naar woningen in de Achterhoek. Deze vraag is van toepassing bij verschillende woonsegmenten. Daarnaast is er behoefte aan verschillende woonvormen zoals collectief wonen, kleinere woningen en wonen gecombineerd met zorg (senioren woningen en/of mantelzorg).

Natuurmonumenten wil bij ontwikkeling van de erven inspelen op de vraag naar verschillende woonvormen en is er van overtuigd dat dit ook belangrijk is voor de sociale cohesie op het landgoed. Er zal per ontwikkeling worden bekeken wat haalbaar is, volgens de stappen beschreven in hoofdstuk 7.

Werken

Op landgoed Hackfort ziet Natuurmonumenten kansen voor kleinschalige bedrijvigheid op de erven. Hierbij kan gedacht worden aan wonen en werken aan huis, maar ook aan ruimte voor kleinschalige bedrijven in de maakindustrie en agrifood. Natuurmonumenten vindt dit passend bij de aard van het landgoed en de aanwezige cultuurhistorische bebouwing op de erven.

Op dit moment worden drie erven op het landgoed gebruikt voor beschermd wonen in combinatie met werk. Natuurmonumenten wil deze functie behouden voor het landgoed, maar niet verder uitbreiden.

Recreatie

Er is een groei aan toerisme in de Achterhoek. Landgoed Hackfort kent al diverse mogelijkheden voor verblijfsrecreatie. Er is dan ook geen ambitie om de verblijfsrecreatie verder uit te breiden op het landgoed. Wel is het eventueel mogelijk dat Natuurmonumenten ruimte geeft voor een Bed & Breakfast op bestaande woonerven. Dit is een mooie, kleinschalige combinatie van bedrijvigheid en wonen en daarnaast de vergroot het de beleefbaarheid van het landgoed. Elk verzoek zal apart worden beoordeeld en zal passend moeten zijn binnen de bestemming van het erf.

Natuurvriendelijke oevers langs de beek

Door het laten liggen van gesnoeide takken op het erf, kunnen de natuurwaarden op een eenvoudige manier verhoogd worden.

Natuurinclusieve landbouw levert een bijdrage aan het herstellen van natuurwaarden.

Een composthoop is een waardevolle aanvulling op een erf.

Hoofdstuk 6: Visie op de ontwikkeling van de erven

6.1 Inleiding

Vanuit de ruimtelijke kwaliteit van het landgoed en de marktbehoefte wordt in dit hoofdstuk de visie van Natuurmonumenten op de ontwikkeling van de erven gegeven.

Allereerst worden vier ontwikkellijnen beschreven. Vervolgens wordt in paragraaf 6.3 de wijze waarop Natuurmonumenten invulling wil geven aan de veranderende behoefte concreet aangegeven.

6.2 Ontwikkellijnen voor de erven

Onderstaande ontwikkellijnen beschrijven de visie van Natuurmonumenten op de ontwikkeling van de erven in de toekomst. Ze leggen een verbinding tussen de Landgoedvisie en de belangrijkste kwaliteiten van de erven. Hiermee wordt een kapstok gecreëerd voor toekomstige ontwikkelingen.

1. Ruimte geven voor natuurinclusieve landbouw, water en natuurontwikkeling

Voor het gehele landgoed is het doel om de natuurwaarden te herstellen, door over te schakelen naar een natuurinclusieve landbouw, herstellen van het watersysteem en verder inzetten op natuurontwikkeling. Als gevolg van de herontwikkeling van vrijkomende erven kan op en rond die erven ook nieuwe ruimte beschikbaar komen voor natuurontwikkeling en/of waterberging.

2. Duurzame instandhouding van het landgoed

Natuurmonumenten streeft naar een evenwichtige en duurzame exploitatie voor het landgoed als geheel. Om het landgoed met bijbehorende gebouwen en landschapselementen in stand te houden, is een gezonde exploitatie noodzakelijk. Vrijkomende agrarische bebouwing kan daarbij een rol spelen door deze locaties een nieuwe bestemming te geven, die een positieve bijdrage levert aan de exploitatie. De kwaliteit van de gebouwen en erven blijft behouden en wordt waar nodig hersteld en (duurzaam) toekomstbestendig gemaakt zonder de bestaande natuur-, cultuurhistorische en landschappelijke waarden aan te tasten.

3. Kracht van eenvoud: cultuurhistorische lijn

De erven van landgoed Hackfort worden gekenmerkt door de sobere en ingetogen inrichting waarbij de agrarische functionaliteit voorop stond. Deze eenheid is herkenbaar (of zou herkenbaar moeten zijn) bij alle erven op het landgoed, ook als daar nieuwe, eigentijdse elementen aan toegevoegd worden. De cultuurhistorie is hierbij altijd leidend.

4. Functies die sociale cohesie versterken

Bij het toevoegen van nieuwe functies wordt altijd een afweging gemaakt of deze passen bij de kernkwaliteiten van het landgoed en aansluiten bij de vraag en op welke manier deze functies bijdragen aan het versterken van de sociale cohesie binnen het landgoed. Met als doel om de huidige en toekomstige bewoners de kans te bieden verbonden te blijven en/of in de toekomst zich sterker te verbinden aan het landgoed.

6.3 De 21^e-eeuwse laag

Natuurmonumenten onderkent dat de wereld is veranderd ten aanzien van het gebruik, de wensen van mensen en de functies. Nieuwe ontwikkelingen zijn mogelijk, maar worden altijd zorgvuldig ingepast binnen het historisch raamwerk; binnen landgoed Hackfort is het historisch kader leidend. Natuurmonumenten wil hierbij wel ruimte bieden voor een nieuwe, alternatieve invulling van de voormalige agrarische erven. Dat kan door een bestaand (agrarisch) erf verder te ontwikkelen of bijvoorbeeld door een erf te splitsen en één of meerdere woonbestemmingen te realiseren. Hierbij is de indeling in 'voor' en 'achter' leidend.

De 21e-eeuwse lagen die toegevoegd worden aan het landgoed worden hieronder beschreven. Dit is een concrete uitwerking/vertaling van de hiervoor beschreven ontwikkellijnen.

1. Samen voor de natuur

Natuurmonumenten zet zich in om de natuur in Nederland te behouden en te versterken. Op landgoed Hackfort is hierbij ook een rol weggelegd voor de bewoners door de natuur(waarden) te verbinden aan de erven. De rol van Natuurmonumenten hierbij is stimuleren en adviseren.

Van oorsprong speelde water een belangrijke rol op het landgoed, het bepaalde de plek waar het kasteel is opgericht en de boerderijen gevestigd werden. Door aanpassingen van het watersysteem in combinatie met klimaatverandering is het landgoed steeds verder verdroogd. Naast de grootschalige plannen die er zijn om het watersysteem rond de beken te herstellen, kan op kleinere schaal op de erven ook een bijdrage geleverd worden aan het vasthouden van water. Bijvoorbeeld door het aanleggen van een poel of wadi. Of in het geval van ligging naast een beek het aanleggen van natuurvriendelijke oevers.

Op erven die al een woonbestemming hebben, kunnen de bewoners de natuurwaarden op hun erf en rond de woning vergroten. Bijvoorbeeld door ruimte te laten voor overhoeken met heesters, het aanleggen van takken- en broeihopen, of de tuin natuurlijker in te richten.

Impressie van de informatiebijeenkomst Landgoedvisie Hackfort en ontmoetingsdag op het erf van de Baakseweg 1, in de zomer van 2020.

Een erf dat uitnodigt om langs te komen, kan de sociale cohesie op het landgoed versterken.

Een nieuwe functie als beheerkantoor van Natuurmonumenten in de deel van de boerderij aan de Baakseweg 1.

Een (biologische) wijngaard is een passende functie voor landgoed Hackfort.

Dit sluit ook beter aan bij het karakter van het landgoed waarbij de boerenerven een veelal lossere uitstraling hadden. De natuurdoelstelling van het landgoed kan dan dus op de erven heel goed doorgezet worden. Tegenwoordig zijn tuinen en erven vaak zo netjes dat er weinig natuurwaarde overblijft. Het mag best een beetje rommelig zijn!

2. Innovatie en ambacht

De grote veranderingen van deze tijd spelen zich af in het landelijk gebied. De agrarische sector krijgt te maken met een nieuwe werkelijkheid. De landbouw moet zichzelf opnieuw uitvinden doordat grenzen zijn bereikt ten aanzien van de ruimtelijke impact, de milieu-belasting en het dierenwelzijn. Dit vraagt om een verandering in de bedrijfsvoering: extensiever, en meer natuurinclusief. Voor landgoed Hackfort betekent dit concreet dat er in de toekomst minder agrarische bedrijven zullen zijn. Hiervoor in de plaats komt meer ruimte voor innovatieve (landbouw)bedrijven. Natuurmonumenten wil ruimte bieden aan (kleinschalige) bedrijven in de maakindustrie en de (oude) ambachten. Bijvoorbeeld op het gebied van houtbewerking, een ambachtelijke bakkerij, een wijngaard of bierbrouwerij. Ook zijn er mogelijkheden voor bedrijven die zich bezighouden met agrifood of nieuwe plant- en productiemethodes, onderwijs en onderzoek.

Natuurmonumenten wil bijdragen aan de vernieuwing van Nederland en de rest van de wereld door *vrijkomende* locaties *marktconform* beschikbaar te stellen waar kennis, innovatiekracht en concrete experimenteer ruimte kunnen samenkomen. Met de verhuur, danwel uitgifte van erven wil Natuurmonumenten naast wonen kleinschalige bedrijvigheid toestaan in de deel van de woonboerderij of in de losstaande bestaande schuur. Dit voorkomt ten eerste dat gebouwen die geen functie meer hebben, leeg komen te staan. Daarnaast kunnen meerdere functies op een erf behouden blijven (wonen en werken) en vergroot dit de mogelijkheden voor een financieel duurzame exploitatie.

3. Herkenbaar landgoed

Nieuwe ontwikkelingen zijn mogelijk met respect voor de cultuurhistorische waarden van het landgoed. Als uitgangspunt wordt de klassieke indeling in voor- en achtererf gehanteerd. Deze indeling is leidend bij nieuwe ontwikkelingen.

De functionele en sobere inrichting van de erven is kenmerkend voor Hackfort. Daarbij geldt dat op alle Hackfortse erven de boerderij het belangrijkste beeldbepalende element is en blijft. In samenhang met een eventuele historische schuur, waterpomp, hooiberg of bakoven. Het doel is om het historische erf in haar waarde te laten en desgewenst te optimaliseren voor een nieuwe functie. Het toevoegen van beplanting sluit hierbij aan. Dus niet het gehele erf dichtzetten en omzomen met een geschoren haag. Een strategisch geplaatste

hazelaar op het erf kan ook voor benodigde privacy zorgen.

Bij toevoeging van nieuwe bebouwing is het van belang dat deze op een erf wordt ingepast zonder dat de historische context wordt aangetast. Dat kan door rekening te houden met, en eisen te stellen aan, de plek op het erf, de situering ten opzichte van de bestaande gebouwen, het volume, kleur- en materiaalgebruik, detaillering en uitstraling.

Door het toepassen van streekeigen kenmerken en materialen kan een verbinding met de lokale situatie worden gemaakt. Er kan best sprake zijn van contrast bij de vormgeving van een nieuw gebouw. Het hoeft niet per se een kopie te zijn van een oude stijl (historiserend), maar kan ook een moderne vertaling zijn, al dan niet met gebruik van oude materialen.

4. Landgoed voor en van iedereen

Natuurmonumenten wil wonen en werken op het landgoed mogelijk maken voor een bredere doelgroep. Op enkele plekken zal onderzocht worden of ook woningen in het midden-segment haalbaar zijn. Natuurmonumenten wil daar waar mogelijk inspelen op de vraag naar verschillende woonvormen, zoals collectief wonen en wonen in combinatie met werken en/of (mantel)zorg. Natuurmonumenten is ervan overtuigd dat dit bijdraagt aan de sociale cohesie binnen het landgoed en daarmee aan de instandhouding van de doelstellingen voor het landgoed.

Door bijvoorbeeld het splitsen van grote woonboerderijen in twee of meerdere eenheden wordt het huren van een woning op het landgoed voor meer mensen bereikbaar. Ook de bestaande schuren op het landgoed kunnen ingezet worden voor alternatieve functies. Hierdoor worden meer gebouwen goed benut. Het is aan Natuurmonumenten om te beoordelen of een functie passend is op het betreffende erf en binnen het landgoed.

Zoals eerder aangegeven zal het aanbod in verblijfsrecreatie niet verder uitgebreid worden, behoudens eventueel de mogelijkheid van B&B in combinatie met wonen. Het vergroten van het aanbod aan recreatiewoningen draagt niet bij aan de sociale cohesie binnen het landgoed. In de kern van het landgoed, rond het kasteel mag het drukker zijn, maar daar omheen zijn de rust en de natuurwaarden belangrijker.

In de zomer van 2020 is een informatiebijeenkomst gehouden op Hackfort voor bewoners van het landgoed en de omgeving waarbij de landgoedvisie gepresenteerd en toegelicht werd. Mede naar aanleiding van deze geslaagde bijeenkomst constateert Natuurmonumenten dat er bij de bewoners behoefte bestaat aan meer betrokkenheid bij de diverse ontwikkelingen op het landgoed. De gehouden enquête onder de bewoners heeft dit ook aangegeven. Natuurmonumenten zal een actieve rol op zich nemen en bewoners en omgeving zoveel mogelijk betrekken bij de ontwikkelingen op het landgoed.

Voor het voorhuis ligt de moestuin annex siertuin, omzoomd met een haag. Naast de boerderij een boomgaard en achter op het erf een schuur met daarachter 3 hooibergen. Geesinkweg 11, jaartal onbekend (bron: Oud Vorden)

Riethuisweg 6, jaartal onbekend. Naast de boomgaard staat een kippenhok. Veel van deze hokken zijn vanaf de jaren '30 gebouwd. (bron: Oud Vorden)

Bestaande karakteristieke bebouwing blijft behouden: links staat een eenroeder, nu gebruikt voor houtopslag. Rechts een kippenhok. (Kruisdijk 5)

Op enkele erven is nog een oude bakoven te vinden. Deze blijven behouden. (bron: Oude Vorden) (De Eldersmaat 5)

Hoofdstuk 7: Kaders bij de ontwikkeling van de erven

7.1 Inleiding

Landgoed Hackfort blijft in beweging. In het vorige hoofdstuk heeft Natuurmonumenten haar visie gegeven op de ontwikkeling van de erven. In dit hoofdstuk worden de kaders bij de ontwikkeling gegeven. Daarnaast worden drie typen processen beschreven die doorlopen worden om veranderingen vorm te geven.

7.2 Kaders voor het realiseren van onze visie

7.2.1 Ruimtelijke kaders

Bij ontwikkelingen op de erven zijn de ruimtelijke kaders uit het beeldkwaliteitsplan bepalend (zie hoofdstuk 8). Op het erf is de cultuurhistorie leidend. Maar altijd in samenhang en wisselwerking met het landschap.

Bij het toevoegen van nieuwe bebouwing geldt het uitgangspunt dat nieuwe bebouwing alleen kan worden toegevoegd als het een kwaliteitstoets heeft doorstaan. Er wordt onder andere getoetst op de aspecten:

- **Bebouwing:** situering, massa en vorm, (gevels), materiaalgebruik, kleurgebruik, detaillering, maar ook het gehele erfensemble en landschappelijke inpassing.
- **Functie:** Natuurmonumenten beoordeelt of de nieuwe functie past binnen de visie voor het landgoed.
- **Duurzaamheid:** Natuurmonumenten kan eisen stellen ten aanzien van duurzaamheid (energiebesparing, duurzaam bouwen), aanleg van natuur en wateropvang op en rond het erf.

Bij elke herbestemmingsopgave wordt een cultuurhistorische waardenstelling (CHW) opgesteld door Natuurmonumenten. Deze CHW legt bestaande waarden vast en stelt randvoorwaarden om de waarden te beschermen. Vervolgens kan een ontwikkelschets voor het betreffende erf worden opgesteld. Bij erven waarbij geen sprake is van functiewijziging wordt bekeken of een CHW noodzakelijk is.

Verder zijn de voorwaarden uit het bestemmingsplan en de welstandsnota van toepassing. Voor rijksmonumenten gelden de kaders zoals gesteld in de redengevende beschrijving.

7.2.2 Overige kaders

De familie Van Westerholt van Hackfort (erfgenaamschap Natuurmonumenten en legaten)

Natuurmonumenten wil (en moet) gezien de aard van de testamentaire begunstingen waarmee zij het landgoed verkregen heeft, het complete landgoed behouden en waar mo-

gelijk uitbreiden. Natuurmonumenten blijft werken aan een uniforme en herkenbare uitstraling van het landgoed als geheel. Een bezoeker moet kunnen zien en beleven dat hij/zij op Hackfort is. Natuurmonumenten benadert het beheer vanuit de gedachte van haar rechtsvoorgangers: het behoud van een vitaal landgoed.

Erfpacht en verhuur

Ten tijde van het bewind van de Van Westerholts waren bosbouw-, jacht- en pachtinkomsten de economische dragers van het landgoed. Sinds de eigendomsoverdracht naar Natuurmonumenten is daarin het nodige gewijzigd. De inkomsten uit de jacht en het bosbeheer op het landgoed zijn nagenoeg verdwenen. Sinds de jaren '90 is er ook een dalende trend van de inkomsten uit de pacht doordat bedrijven stoppen en gronden worden omgezet in natuur. De huidige inkomstenstroom bestaat naast pachtinkomsten grotendeels uit de subsidie voor natuurbeheer. De exploitatie van de gebouwen en erven op het landgoed werd in de tijd van de Van Westerholts als kostenpost gezien, maar vormt tegenwoordig een belangrijke pijler van de exploitatie van het landgoed.

Natuurmonumenten benadert de exploitatie van de gebouwen vanuit de gedachte dat ook de rechtsvoorgangers een vitaal landgoed wilden hebben met waar mogelijk uitbreiding van gronden en waarvan geen gronden en gebouwen vervreemd worden.

Uit hoofde van het legaat is Natuurmonumenten er aan gehouden dat, waar onroerend goed verhuurd dan wel in (erf)pacht werd uitgegeven, dit bij gelijkblijvend gebruik en geen functieverandering op dezelfde wijze wordt voortgezet.

Daar waar veranderingen optreden in het gebruik c.q. de bestemming op één van de erven, realiseert Natuurmonumenten een passende invulling. Hierbij rekening houdend met de kwaliteiten van natuur, landschap en cultuurhistorie en vanuit het oogpunt van het behoud van een economisch vitaal landgoed. Natuurmonumenten kijkt net als haar rechtsvoorgangers met een scherp oog naar de economische haalbaarheid van haar beheer.

Verandering treedt op door het beëindigen van (hoeve)pachtsituaties (agrarisch). Het agrarisch erf met de woning en agrarische opstallen komt vrij en er moet een nieuwe invulling gezocht worden voor het erf. Hierbij wordt gekeken naar de bruikbaarheid en cultuurhistorische waarde van de aanwezige agrarische opstallen. De oorspronkelijke, cultuurhistorisch waardevolle boerderij moet worden behouden, waarbij gezocht wordt naar een passende invulling en bestemming.

Voor de overige vrijkomende agrarische gebouwen die niet cultuurhistorisch waardevol zijn, wordt onderzocht of ze bruikbaar zijn voor een andere functie of gesloopt kunnen worden.

De schuur is geschikt als bijgebouw, maar kan ook omgevormd worden naar woon- en/of werkruimte.

De vrijkomende agrarische gebouwen die geen cultuurhistorische waarde vertegenwoordigen, kunnen gesloopt danwel omgevormd worden voor een andere functie. (Beckenstraat 1)

In geval van sloop wordt in overleg met de gemeente bekeken of er nieuwe bouw mogelijkheden op het erf mogelijk zijn. De bestaande hoeve woning op het erf wordt verhuurd (bestaande situatie wordt voortgezet).

Ook kan sprake zijn van nieuw te stichten woningen of opstallen op bestaande erven, waarbij de oorspronkelijke woning is verhuurd. Uitgangspunt is dat deze woning verhuurd blijft. De woningen of opstallen die worden toegevoegd op een bestaand erf staan op geen enkele wijze in relatie tot eerdere verhuur-, erfpacht- of pachtsituaties (agrarisch).

Voor deze nieuw te stichten woningen of opstallen geldt dat de ondergrond van het erf/woning in erfpacht kan worden uitgegeven met een opstalrecht voor nieuw te stichten gebouwen. Belangrijke afweging hierbij is de economische haalbaarheid met het oog op een duurzame exploitatie en instandhouding van het landgoed.

Nieuwe bebouwing en wooncontingent

De ervenvisie wordt mede opgesteld om te bepalen binnen welke kaders nieuwe bebouwing/wooncontingent kan 'landen' op het landgoed. Hierbij wordt gekeken naar de zonering op het hele landgoed (rust/levendigheid), maar ook naar de bestaande erven. Aspecten als cultuurhistorie, natuur en landschappelijke inpassing, de verschillende functies op het landgoed, maar ook de (woon)behoefte uit de markt en de haalbaarheid zullen hierin bepalend zijn.

Nieuw te ontwikkelen 'rood' wordt zo veel mogelijk toegevoegd op bestaande erven:

- waar bestemmingsplanwijziging nodig is als gevolg van functiewijziging (vrijkomende agrarische erven);
- waar vanuit historie aanknopingspunten zijn om dit te doen. Bijvoorbeeld een woning/landhuis die hier heeft gestaan en nu niet meer aanwezig is;
- waar het mogelijk en wenselijk is om een schuur om te vormen tot woning.

Bouwen buiten bestaande erven

In principe wordt er geen nieuwe bebouwing toegevoegd buiten de bestaande erven. Voor het toevoegen van nieuwe bebouwing moet dus gekeken worden naar de huidige erven en een mogelijke 'rode' uitbreiding op deze erven. Sommige oorspronkelijke boerderijen en/of de bijgebouwen op de bestaande erven zijn dusdanig groot dat deze gesplitst kunnen worden in twee of meerdere eenheden.

Splitsen van boerderijen en erven

Vanuit gemeentelijk beleid (Woonvisie Gemeente Bronckhorst) is splitsing van woonboerderijen onder voorwaarden mogelijk zonder bestemmingsplanwijziging. Natuurmonumenten staat in principe positief tegenover splitsing van grotere woonboerderijen, om zo een gevarieerder woonsegment van woningen op het landgoed te realiseren. Woningssplitsing is geen doel op zich, maar kan bijdragen aan de sociale cohesie van het landgoed.

Voorwaarden en afwegingen bij splitsing zijn:

- Goede ruimtelijk inpassing op het erf en behoud van de kwaliteit op het erf. (zie verder hoofdstuk 8 Beeldkwaliteitsplan)
- Behoud van cultuurhistorische waarde van de veelal monumentale boerderijen zowel extern en intern
- Landschappelijk inpassing in de omgeving
- Opstellen van een business case die leidt tot een betere exploitatie voor het landgoed, waarbij de voorwaarde is dat Natuurmonumenten zich de noodzakelijke investering kan permitteren.

7.3 Processen bij veranderingen op de erven

7.3.1 Erven met functieverandering

Deze situatie komt vooral voor bij de herbestemming van voormalige agrarische bedrijven. Hierbij zal Natuurmonumenten onderzoeken wat de meest wenselijke invulling is van het erf. Hiervoor wordt een haalbaarheidsonderzoek opgesteld. Daarin wordt gekeken naar:

- De bouwkundige staat en de cultuurhistorische waarde van de aanwezige bebouwing
- De mogelijke toekomstige functies
- De ruimtelijke mogelijkheden van de locatie
- Een business case die leidt tot een betere exploitatie voor het landgoed, waarbij de voorwaarde is dat Natuurmonumenten zich de noodzakelijke investering kan permitteren.

7.3.2 Erven zonder functieverandering

Natuurmonumenten werkt samen met haar bewoners aan het in stand houden van landgoed Hackfort. De erven en de (monumentale) gebouwen vragen daarin extra aandacht. Met bewoners worden daarover afspraken gemaakt in de erfpacht- of huurovereenkomsten. De voorliggende ervenvisie geeft één van de kaders waarbinnen deze afspraken in de toekomst worden gemaakt.

Hieronder worden in het kort de processen beschreven die hierbij van toepassing zijn:

Aanpassingen aan de woning en het erf

In de afzonderlijke contracten is aangegeven bij welke aanpassingen aan woning, het erf, de tuin of bijgebouwen er schriftelijke goedkeuring gevraagd dient te worden aan Natuurmonumenten. Natuurmonumenten zal deze aanvragen toetsen en bij akkoord schriftelijk toestemming geven. In de toekomst zal de ervenvisie als kader worden meegegeven.

Proces voor eventuele vergunningen

Bij aanpassingen van huurwoningen zal, indien nodig, Natuurmonumenten zelf een omgevingsvergunning aanvragen bij de gemeente.

Schouw

Het is noodzakelijk om periodiek de buitengrenzen van de natuurgebieden te inspecteren en de constateringen over de erfgrenzen systematisch en gedocumenteerd vast te leggen. Hiertoe vallen ook de grenzen langs gebouwen c.q. erven en situaties met tuinen grenzend aan een natuurgebied van Natuurmonumenten. Per gebied wordt vastgelegd wanneer de controle uitgevoerd is en wat het resultaat is. Daar waar de juridische/kadastrale grens afwijkt van het gebruik dient overleg gevoerd te worden tussen partijen. De juridische/kadastrale grens is hierbij leidend.

Advies over erfinrichting en tuin

Bij aanvang van nieuwe huurcontracten zullen voorwaarden opgenomen worden over wat wel en niet mag op het erf en in de tuin. Natuurmonumenten bepaalt deze voorwaarden. In het geval van lopende huurcontracten zal Natuurmonumenten initiatief nemen met bewoners in gesprek te gaan over de aanleg en het onderhoud van het erf en de tuin indien daar aanleiding toe is.

7.3.3 Terugbrengen van Hackfortse kenmerken op de erven

Natuurmonumenten zal in nieuwe situaties sturen op het terugbrengen van Hackfortse kenmerken op de erven. Voor bestaande situaties wordt het terugbrengen van deze kenmerken toegejuicht. Initiatieven van bewoners zullen door natuurmonumenten ondersteund worden met advies en kennis. Dat geldt ook ten aanzien van het inpassen van hedendaagse behoeften met respect voor de cultuurhistorische waarden van het erf.

referentiebeelden erfinrichting

Open erf grenzen: hoewel de voorzijde van het erf omhaagd is, is de zijkant van het erf open. Hierdoor is de karakteristieke schuur goed beleefbaar. (Weidemanweg 4)

Open erf grenzen, de kap is beleefbaar in het landschap. De weide met bloemrijk/ruig gras en afrastering met een opvallend hekje van (gekloofde) houten paaltjes met draad naast de boerderij zijn ook passend. (Eldersmaat 5)

Eenvoudig sober ogend erf, met een ruim opgezette boomgaard in ruig grasland voor de boerderij (Het Hoge 67)

Eenvoudige erfinrichting: met relatief eenvoudige bestrating kan het erf toch netjes worden ingericht. Bij voorkeur blijft het aandeel verharding tot een minimum beperkt.

Hoofdstuk 8: Beeldkwaliteitsplan

8.1 Inleiding

In dit beeldkwaliteitsplan wordt weergegeven welke inrichting passend is voor de erven op het landgoed in de huidige en in de toekomstige tijd. Met behoud van de Hackfortse kenmerken en cultuurhistorie en met inrichtingsprincipes die nieuwe functies en gebruiksvormen mogelijk maken.

Allereerst worden in paragraaf 8.2 de uitgangspunten voor de erfinrichting op een rij gezet aan de hand van de indeling in het voor- en achtererf. Deze uitgangspunten worden vervolgens vertaald naar erfindelingen gebaseerd op de verschillende typen zoals onderscheiden in hoofdstuk 3.

Per type erf worden de ruimtelijke voorwaarden (ofwel inrichtingsprincipes) gegeven bij:

- Reguliere bewoning van de boerderij
- Splitsen van de boerderij in twee eenheden (t.b.v. wonen)
- Het omvormen van de schuur naar een (mantelzorg)woning

Voor een erf dat nog een agrarische functie heeft die beëindigd wordt en waarbij de agrarische opstallen gesloopt worden:

- Toevoegen van één (of meerdere) nieuwe woning(en)
- Omvorming naar een bedrijf (wonen en werken)

Voor de inrichting van het Hackfortse erf zijn verschillende ingrediënten beschikbaar die passen bij het landgoed. Deze inrichtingselementen, zoals gebouwen, groen/beplanting en overige elementen, vormen een soort toolbox waaruit gekozen kan worden. De richtlijnen voor deze verschillende inrichtingselementen worden tenslotte nog apart toegelicht in paragraaf 8.4 Inrichtingselementen.

8.2 Uitgangspunten erfindeling

Hieronder staan de uitgangspunten voor de erfindeling opgesomd. Voor de verschillende onderdelen van het erf wordt aangegeven welke elementen daar, gezien vanuit het typisch Hackforts erf, passend zijn.

Algemene indeling erf

- het erf blijft (visueel-ruimtelijk) als één samenhangend ensemble herkenbaar

- behoud compact erf (eventueel nieuwe bebouwing 'waaier' niet uit over het erf)
- sobere, eenvoudige en informele inrichting
- bij nieuwe ontwikkelingen (bebouwing en functies) blijft de oorspronkelijke (agrarische) erfindeling van voor- en achtererf herkenbaar in stand (behoud voor-achter)
- de ruimte tussen de boerderij en de schuur blijft (indien van toepassing) open
- dakensilhouet beleefbaar houden, boerderijkappen zichtbaar in het landschap

Erfgrenzen

- niet helemaal dicht zetten, maar op verschillende plekken open laten: verbinding met en zicht op omliggend landschap
- beplanting langs erf grenzen spaarzaam toepassen, op een natuurlijke, informele wijze, bijvoorbeeld door plaatsing van een enkele heester en/of boom
- geschoren hagen spaarzaam toepassen op de erf grenzen, niet voor de voorgevel, eventueel wel aan de zijanten
- landschappelijke hagen kunnen op het achtererf langs een erf grens wordt toegepast
- schuttingen worden niet gebruikt op Hackfortse erven

Voorerf

Dit is van oudsher het representatieve deel van het erf, het domein van de boerin. Het voorerf is het gedeelte van het erf vanaf de brandmuur (waar de deel begint) tot en met de ruimte voor het voorhuis. Een denkbeeldige lijn die loopt over de scheiding tussen deel en voorhuis verdeelt het erf in twee delen: voor en achter. Op Hackfort is de 'versiering' op het voorerf zeer bescheiden en ingetogen of zelfs helemaal achterwege gelaten.

Uitgangspunten en toe te passen inrichtingselementen voor het voorerf zijn:

- de ruimte voor de voorgevel is zoveel mogelijk open, zodat de gevel goed in beeld is
- **moestuin:** aan een zijkant van het voorerf. Eventueel gecombineerd met een boomgaard/fruitgaard, weide, siertuin en/of zitje. Als privacy gewenst is kan de 'moestuin' gedeeltelijk omkaderd worden met een geschoren haag.
- **fruitgaard/bomgaard:** aan een zijkant van het voorerf. Eventueel gecombineerd met een weide, moestuin, siertuin en/of zitje. Als privacy gewenst is kan de fruitgaard gedeeltelijk omkaderd worden met een haag, bij voorkeur iets teruggelegd van de weg.
- **(bleek)weide:** aan een zijkant van het voorerf. Eventueel gecombineerd met een boomgaard/fruitgaard, moestuin, siertuin en/of zitje. Als meer privacy gewenst is kan de (bleek)weide gedeeltelijk omkaderd worden met een haag, bij voorkeur iets teruggelegd van de weg. Het beleid is dat er geen dieren gehouden mogen worden, met uitzondering van kleine huisdieren en eventueel kippen.

referentiebeelden erfinrichting

Ingetogen sierbeplanting in de voortuin: langs de randen van het gazon zijn enkele bescheiden plantvakken aangelegd. (Kruisdijk 7)

Moestuin naast de boerderij. (Jaartal foto onbekend, bron: Oud Vorden) (Strodijk 10)

De parkeerplaatsen zijn hier zorgvuldig aan de zijkant van het erf ingepast door ze te omzomen met een haag. Hierdoor zijn de geparkeerde auto's vanaf de weg nauwelijks zichtbaar. (Kruisdijk 7)

Parkeren kan ook opgelost worden in een (voormalige) werktuigenberging. (Strodijk 23)

- **siertuin:** siertuinen komen niet standaard voor op Hackfortse erven en zijn een optionele toevoeging. Ze zijn van oudsher zeer ingetogen en bescheiden. Desgewenst één of enkele bescheiden borders in de voortuin toepassen, bij voorkeur gecombineerd met een moestuin en/of boomgaard/fruitgaard. Als meer privacy gewenst is kan de 'siertuin' gedeeltelijk omkaderd worden met een haag, bij voorkeur iets teruggelegd van de weg.
- **bomen:** op het voorerf kunnen één of enkele bomen geplaatst worden, afhankelijk van de beschikbare ruimte. Bij voorkeur wordt minimaal één notenboom (Juglans) op het voorerf geplaatst, zoals van oudsher gebruikelijk tegen de vliegen.
- **heesters:** één of meerdere, bij voorkeur streekeigen (inheemse), heesters op een hoek van het voorerf zorgen voor privacy op een informele wijze. In de voortuin kunnen ook enkele sierheesters toegepast worden, zoals bijvoorbeeld een vlinderstuik, een rode prunus of een boeren jasmijn. Groenblijvende beplanting zoals coniferen en laurierkers passen niet bij de Hackfortse erven. Hulst en taxus zijn inheems, deze kunnen desgewenst wel worden toegepast.
- **haag:** een geschoren haag kan zo nodig ingezet worden als ruimteverdeler of om zicht te beperken.

Achtererf

Dit is van oudsher het praktische en functionele deel van het erf, de plek waar het landbouwbedrijf zich bevindt en het domein van de boer. De denkbeeldige lijn loopt tussen de deel en het voorhuis en verdeelt het erf in het voorerf en het achtererf. Op het achtererf zijn de erfgronden zo veel mogelijk open en is er een directe relatie met het omliggende landschap, de (voormalige) akkers en weides.

Uitgangspunten en toe te passen inrichtingselementen voor het achtererf zijn:

- **parkeren:** zoveel mogelijk op het achtererf en in ieder geval achter de voorgevelrooilijn van de boerderij, indien mogelijk gecombineerd met bestaande houtsingel of beplanting.
- **zitje/terras:** kan in bescheiden vorm op de achterkant van het erf gesitueerd worden. Bij voorkeur gecombineerd met een boomgaard of moes-/siertuin, aan de zijkant van het achtererf.
- rustige en ruimtelijke indeling, zoveel mogelijk vrij van sierbeplanting
- **natuur:** ruimte voor natuur zoals een poel, bloemrijk grasland, of een bosje
- **een heestergroep, bosje of losse haag:** kan toegepast worden om de ruimte in te delen of om meer privacy te creëren
- **nieuwe bebouwing:** voor eventuele nieuwe bebouwing is het achtererf het meest geschikt. Zo gerangschikt en vormgegeven dat het refereert aan agrarische bebouwing. De bestaande boerderij blijft herkenbaar als hoofdgebouw. De nieuwe bebouwing kan

zowel parallel als haaks op de boerderij geplaatst worden, afhankelijk van de beschikbare ruimte. Belangrijk is dat het erf, ook van afstand, de uitstraling van één erf houdt.

8.3 Erfinrichtingsprincipes

Per erftype is een aantal verschillende inrichtingsprincipes als voorbeeld uitgewerkt. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen de bestaande woonerven die naar verwachting niet van functie zullen veranderen en de agrarische erven die in de toekomst mogelijk wel van functie kunnen veranderen.

De voorbeelden geven een dwarsdoorsnede van de meest voorkomende erven weer. In werkelijkheid heeft ieder bestaand erf andere afmetingen en een iets andere indeling. Er is dus altijd sprake van maatwerk. De principes geven een handvat. Ze bieden houvast en richting om deze principes ook toe te kunnen passen op erven met een iets andere vorm, indeling en maatvoering.

Mits de voorwaarden voor de erfinrichting worden aangehouden kan er enigszins geschoven worden met de inrichtingselementen. Dit is afhankelijk van de bestaande situatie. Zo zal de plaatsing van een solitaire boom bijvoorbeeld afgestemd moeten worden op de bezonning: waar mag de boom schaduw geven en waar is dit niet wenselijk?

In theorie kunnen ook nog de types 1d en 2d onderscheiden worden, waarbij de inrit over het voorerf loopt. Deze zijn hier verder buiten beschouwing gelaten omdat deze types op landgoed Hackfort nagenoeg niet voorkomen.

Voor bestaande woonerven geldt: Welke ingrepen kunnen het erf weer 'echt Hackforts' maken? Welke nieuwe eigentijdse elementen kunnen toegevoegd worden om het woonplezier te vergroten zonder de Hackfortse karakteristieken te verstoren? En hoe kunnen de natuur- en landschapswaarden versterkt worden op het erf?

Per type erf worden de ruimtelijke voorwaarden (ofwel inrichtingsprincipes) gegeven bij:

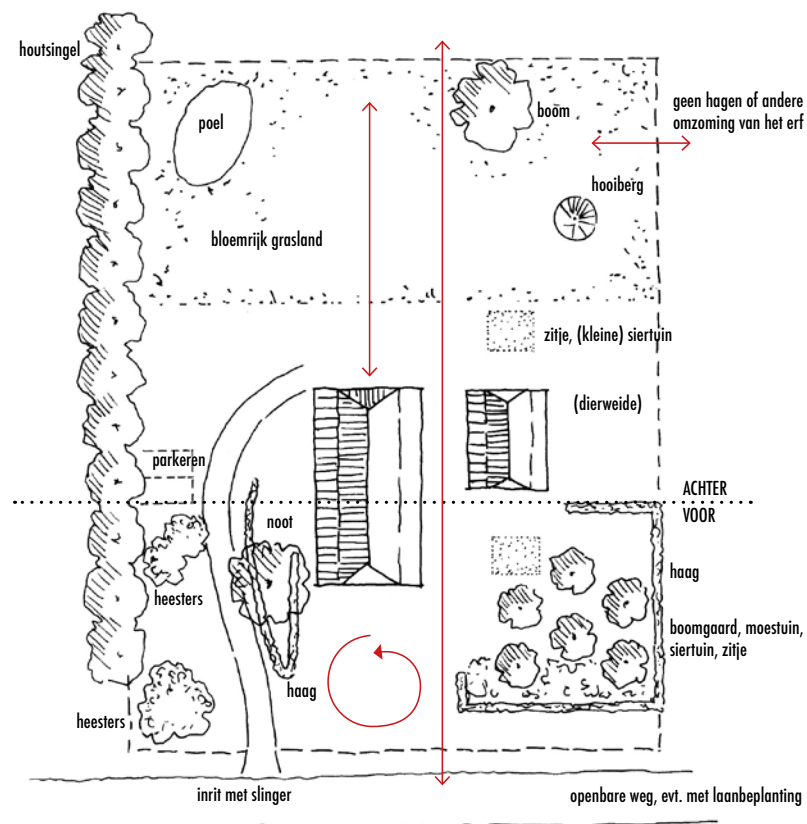
- Reguliere bewoning van de boerderij
- Splitsen van de boerderij in twee eenheden (t.b.v. wonen)
- Het omvormen van de schuur t.b.v. een andere functie

Voor een erf dat nog een agrarische functie heeft die beëindigd wordt en waarbij de agrarische opstallen gesloopt worden, geldt dat het principe voor-achter ook van toepassing is. Verder geldt dat een aanzienlijke oppervlakte aan stallen gesloopt zal moeten worden om nieuw rood te kunnen toevoegen. Omdat voor deze erven maatwerk geldt, zijn ze hier niet als voorbeeldschetsen opgenomen.

Type 1a (bestaand woonerf)

basis: reguliere bewoning

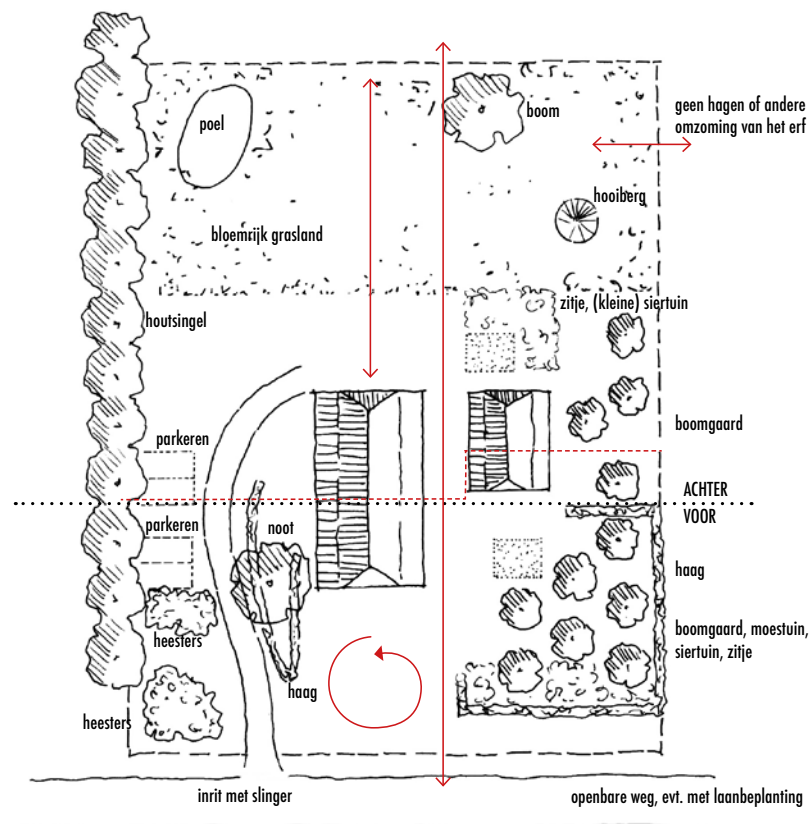
voorerf

- boomgaard, moestuin, siertuin en/of zijte: rechts op het voorerf
- haag: langs boomgaard/moestuin/siertuin/zijte voor beschutting en privacy
- haag: organische vorm voor meer beschutting en privacy en om slinger in inrit te accentueren
- heesters: groep op hoek erf en naast parkeren voor meer privacy en beschutting

achtererf

- parkeren: op het achtererf langs houtsingel, heesters en haagvorm voor beschutting
- poel: verhogen natuurwaarden
- bloemrijk grasland: verhogen natuurwaarden

boerderij splitsen in twee wooneenheden

aanpassingen t.o.v. de basissituatie:

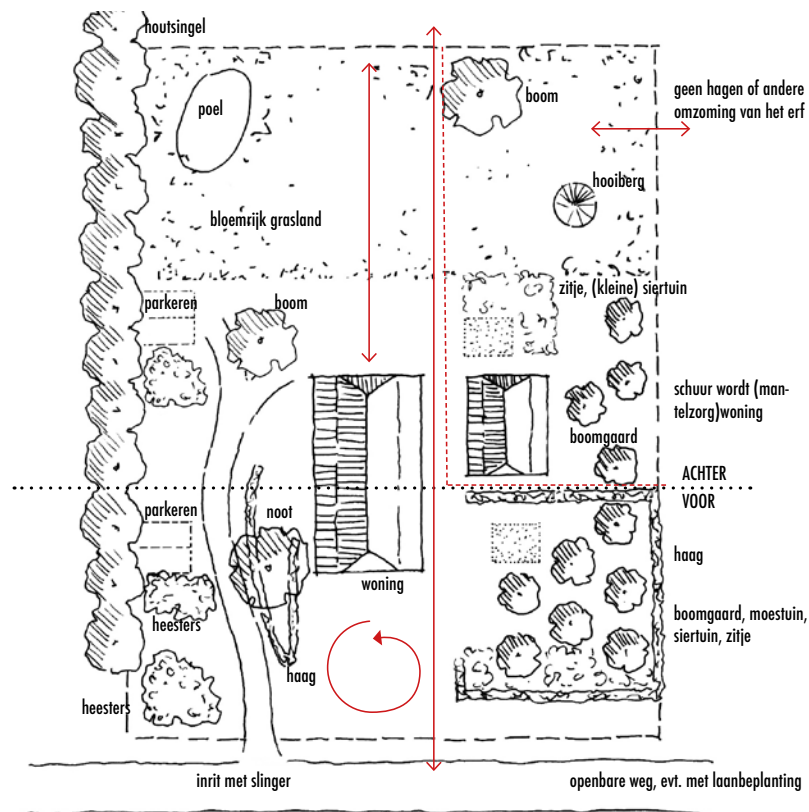
- boomgaard: doorgetrokken naar achtererf voor meer beschutting en privacy
- parkeren: 2^e parkeergelegenheid (bij uitzondering) op voorerf, achter rooilijn boerderij
- de rode stippellijn geeft de erfplitsing aan

Type 1a (bestaand woonerf)

schuur omvormen naar (mantelzorg)woning

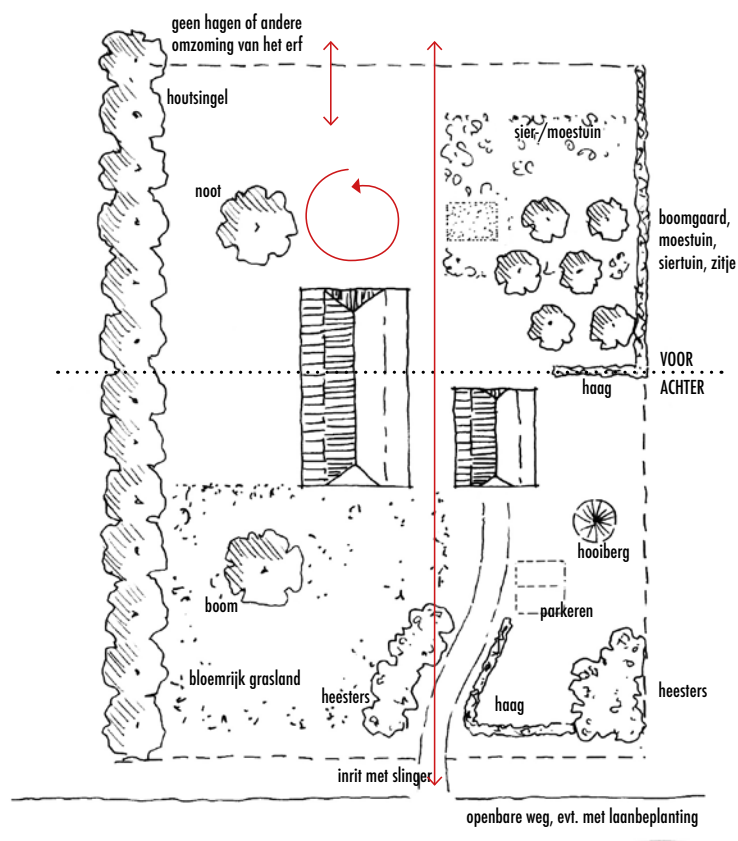

aanpassingen t.o.v. de basissituatie:

- boomgaard: doorgetrokken naar achtererf voor meer beschutting en privacy
- haag: rond boomgaard doortrekken voor de schuur voor meer privacy
- parkeren: 2^e parkeerplaats voor (mantelzorg)woning op achtererf
- solitaire boom en heestergroep: op achtererf toevoegen voor meer privacy
- de rode stippellijn geeft de erfsplitsing aan

Type 1b (bestaand woonerf)

basis: reguliere bewoning

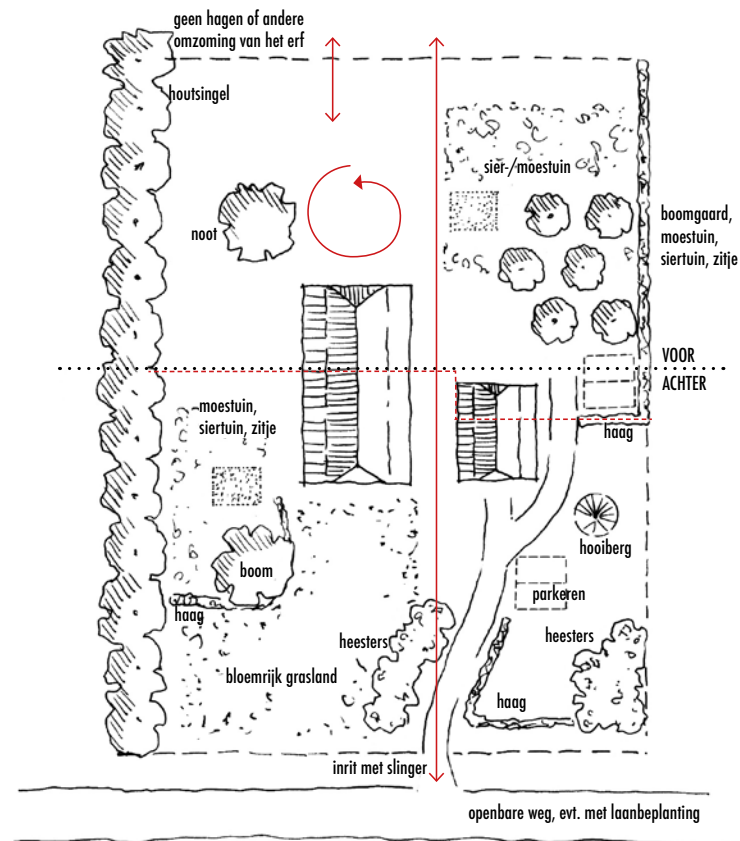
voor erf

- boomgaard, moestuin, siertuin en/of zijte: rechts op het voor erf
- optioneel: haag langs boomgaard/moestuin/siertuin/zijte voor beschutting en privacy

achter erf

- haag: organische vorm langs slingerpad heester(s) ter beschutting parkeren en privacy
- heesters: groep op hoek van erf voor privacy en beschutting parkeren
- heesters: groep langs inrit accentueert slinger en geeft beschutting en privacy
- parkeren: achter erf naast inrit, haag en heesters voor beschutting
- bloemrijk grasland: verhogen natuurwaarden

boerderij splitsen in twee wooneenheden

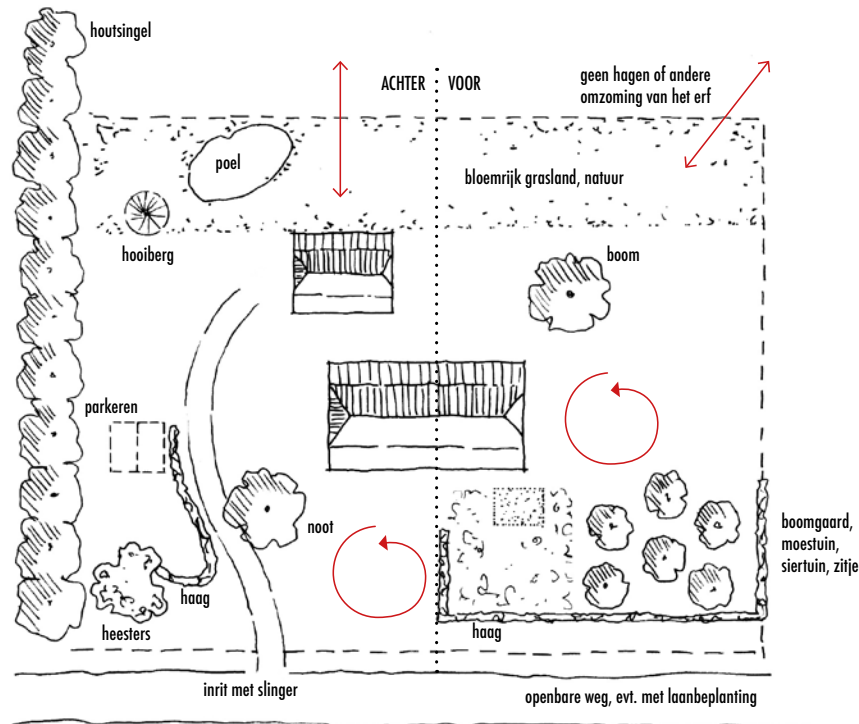
aanpassingen t.o.v. de basissituatie:

- parkeren: 2^e parkeergelegenheid (bij uitzondering) op voor erf, achter rooilijn boerderij
- inrit: extra aftakking naar voor erf/parkeren
- zijte, moestuin en/of siertuin deelwoning: zijkant deel met organische haagvorm en boom ter beschutting

Type 1c (bestaand woonerf)

basis: reguliere bewoning

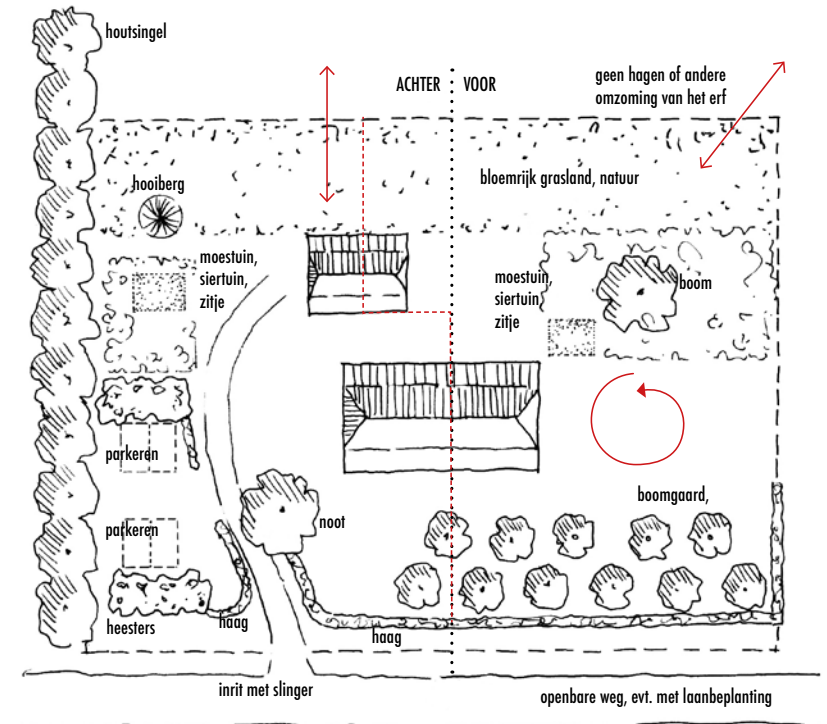
voor erf

- boomgaard, moestuin, siertuin en/of zijte: rechts op het voor erf
- haag: langs boomgaard/moestuin/siertuin/zijte voor beschutting en privacy

achter erf

- haag: organische vorm langs inrit voor beschutting (parkeren) en privacy en om informele slingervorm te accentueren
- heesters: groep op hoek erf voor meer privacy
- parkeren: achter erf naast inrit, langs houtwal
- bloemrijk grasland: verhogen natuurwaarden
- poel: verhogen natuurwaarden
- open ruimte tussen inrit en voor erf (boomgaard) voor zicht op boerderij

boerderij splitsen in twee wooneenheden

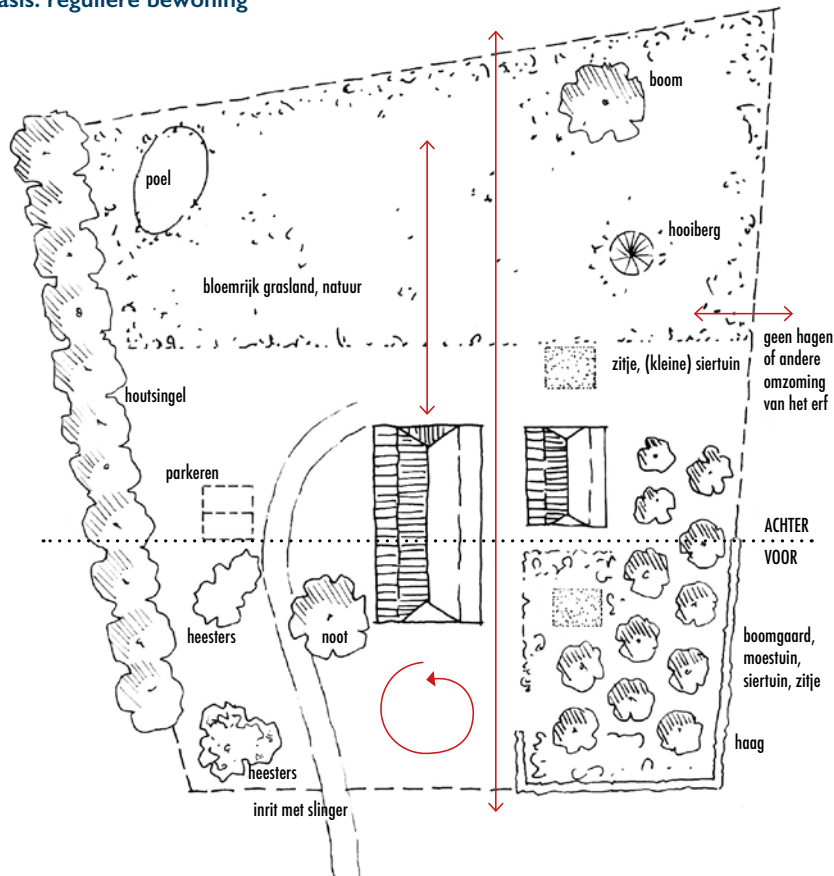
aanpassingen t.o.v. de basissituatie:

- parkeren: uitgebreid voor extra wooneenheid
- heesters: twee groepen als beschutting parkeren
- toegang voorhuis: langs boomgaard
- moestuin/siertuin/zijte deelwoning: achter de schuur
- boomgaard: doorgetrokken naar achter erf voor meer beschutting en privacy
- moestuin/siertuin/zijte voorhuis: verplaatst naar andere zijde voor meer privacy

Type 2a (bestaand woonerf)

basis: reguliere bewoning

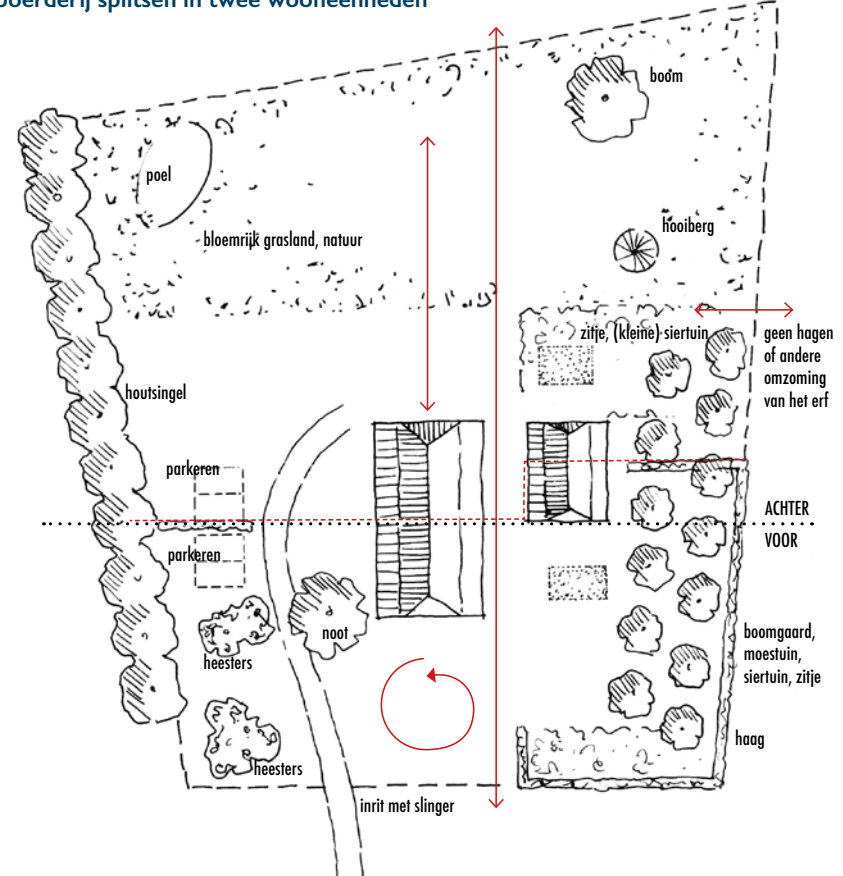
voorerf

- boomgaard, moestuin, siertuin en/of zitze: rechts op het voorerf
- haag: langs boomgaard/moestuin/siertuin/zitze voor beschutting en privacy
- heesters: groep op hoek erf voor meer privacy en naast parkeren voor beschutting

achtererf

- parkeren: op het achtererf langs houtsingel
- extra zitze/(kleine) siertuin: achter de schuur
- poel: verhogen natuurwaarden
- bloemrijk grasland: verhogen natuurwaarden

boerderij splitsen in twee wooneenheden

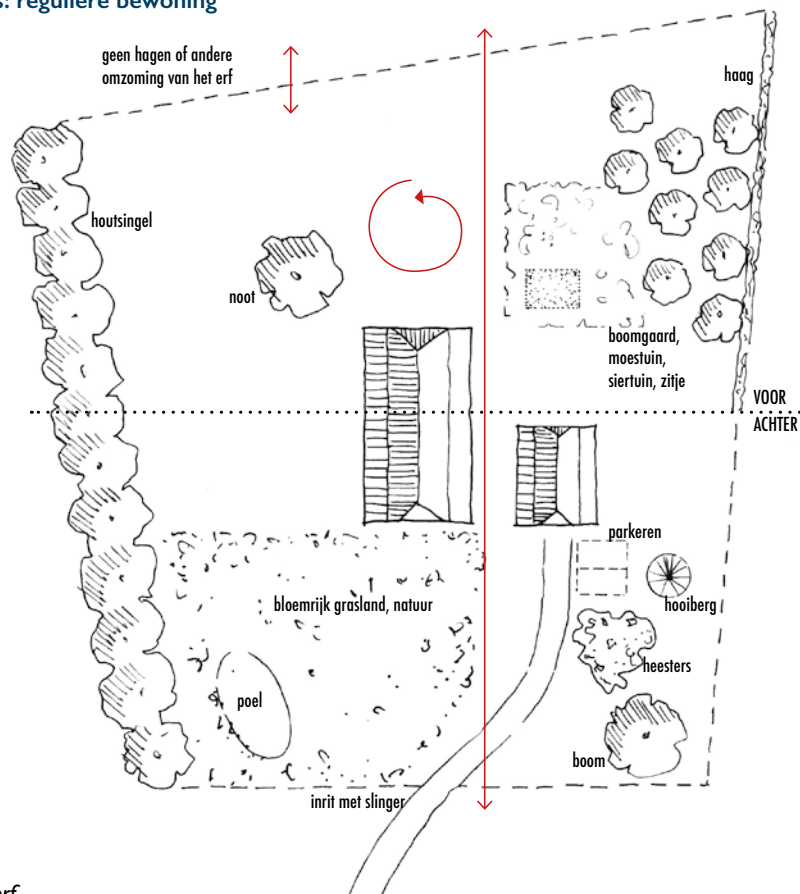
aanpassingen t.o.v. de basissituatie:

- boomgaard en haag: verder doorgetrokken naar achtererf voor meer beschutting en privacy
- parkeren: 2^e parkeerplaats (bij uitzondering) op voorerf, achter rooilijn boerderij

Type 2b (bestaand woonerf)

basis: reguliere bewoning

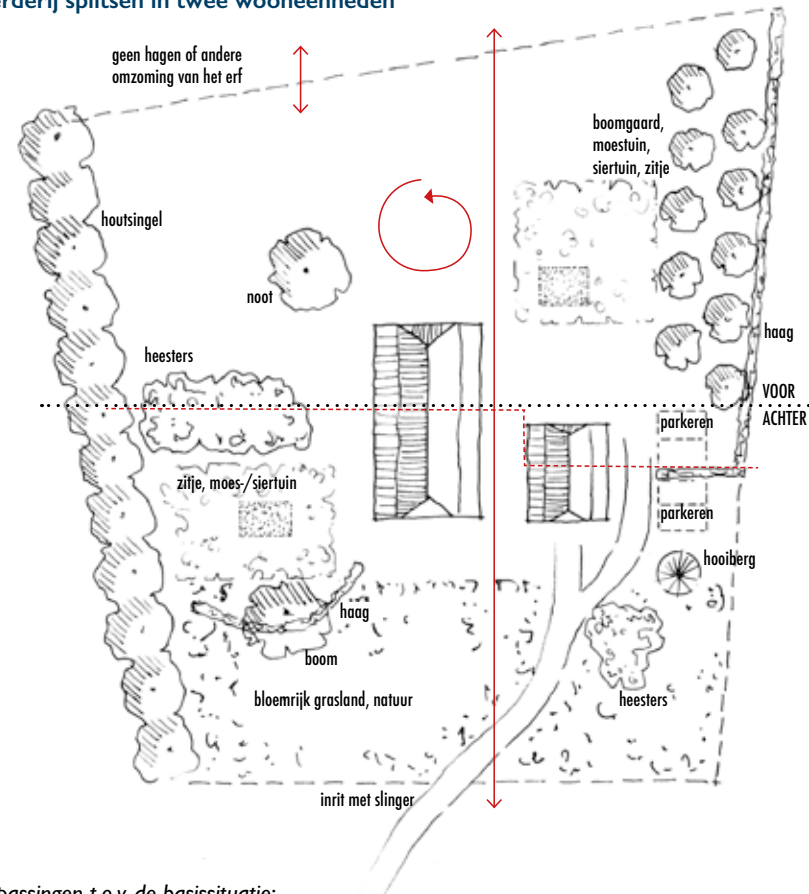
voorerf

- boomgaard, moestuin, siertuin en/of zitje: rechts op het voorerf
- haag: langs boomgaard/moestuin/siertuin/zitje voor beschutting en privacy

achtererf

- parkeren: op het achtererf langs houtsingel
- heesters: groep naast parkeerplaats voor beschutting
- poel: verhogen natuurwaarden
- bloemrijk grasland: verhogen natuurwaarden

boerderij splitsen in twee wooneenheden

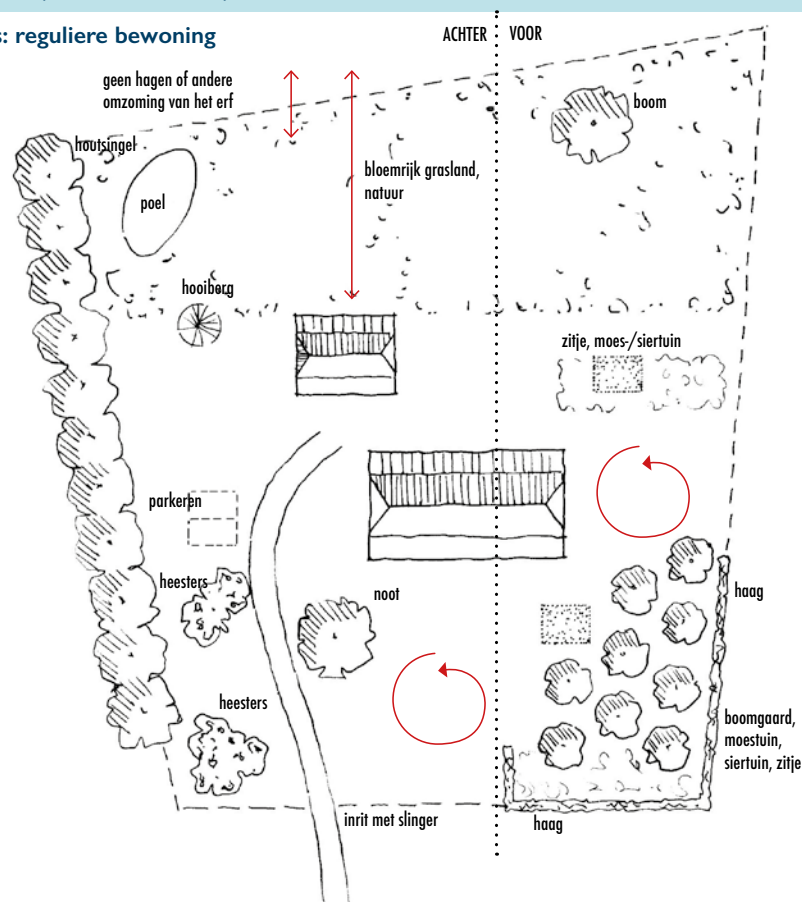

aanpassingen t.o.v. de basissituatie:

- boomgaard en haag: smaller en verder doorgetrokken richting achtererf voor meer beschutting en privacy
- parkeren: parkeergelegenheid voor beide wooneenheden naast de schuur
- inrit: aftakking naar parkeren toegevoegd
- bloemrijk grasland: areaal vergroot
- zitje/moestuin/siertuin: toegevoegd op achtererf tussen houtsingel en boerderij
- heesters: groep als informele 'scheiding' voor- en achtererf voor privacy en beschutting
- haag: organisch gevormde haag op achtererf voor beschutting en privacy zitje
- poel: vervallen

Type 2c (bestaand woonerf)

basis: reguliere bewoning

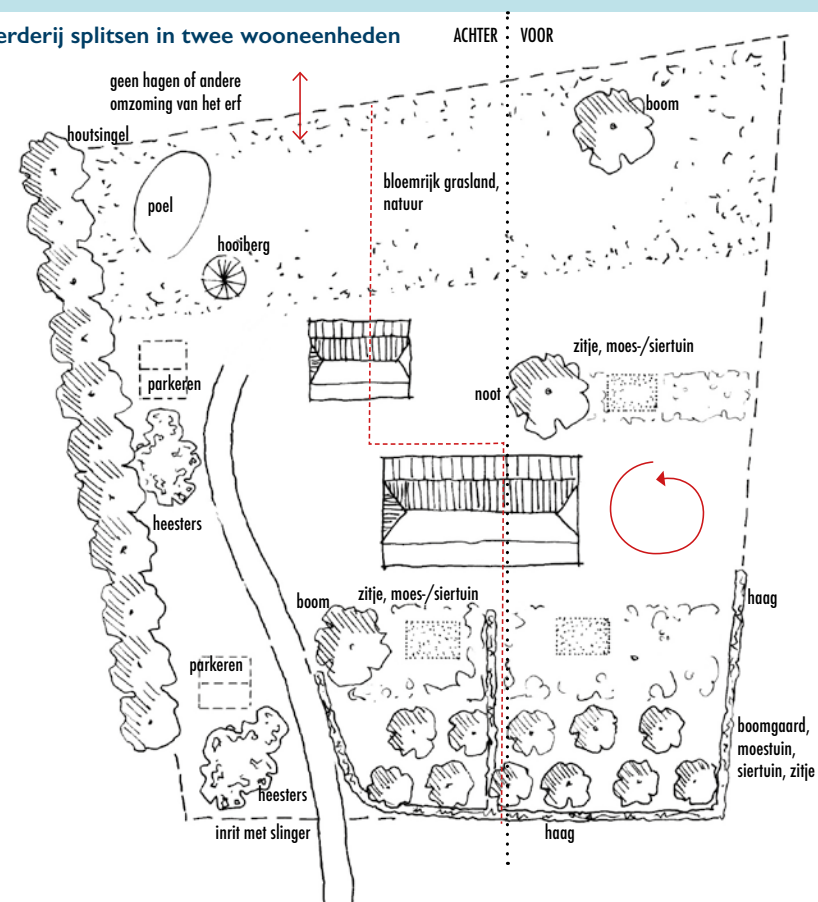
voorerf

- boomgaard, moestuin, siertuin en/of zijte: op het voorerf aan de kant van de inrit
- haag: langs boomgaard/moestuin/siertuin/zijte voor beschutting en privacy

achtererf

- heesters en organisch gevormde haag: langs inrit voor beschutting (parkeren) en privacy en om informele slingervorm te accentueren
- heesters: groep op hoek erf voor meer privacy en naast parkeren voor beschutting
- parkeren: achtererf naast inrit, langs houtwal
- bloemrijk grasland: verhogen natuurwaarden
- poel: verhogen natuurwaarden
- open ruimte tussen inrit en voorerf (boomgaard) voor zicht op boerderij

boerderij splitsen in twee wooneenheden

aanpassingen t.o.v. de basissituatie:

- parkeren: verplaatst en uitgebreid voor extra wooneenheid, tussen inrit en houtsingel
- heesters: twee groepen als beschutting parkeren
- toegang voorhuis: langs boomgaard
- moestuin/siertuin/zijte deelwoning: naast de boerderij op het achtererf
- boomgaard: doorgetrokken naar achtererf voor meer beschutting en privacy
- moestuin/siertuin/zijte voorhuis: verplaatst naar andere zijde voor meer privacy parkeren: uitgebreid voor beide wooneenheden. Heestergroep als beschutting
- toegang voorhuis: langs boomgaard
- moestuin/siertuin/zijte deelwoning: achter de schuur
- boomgaard: doorgetrokken naar achtererf voor meer beschutting en privacy
- moestuin/siertuin/zijte voorhuis: verplaatst naar andere zijde voor meer privacy

8.4 Inrichtingselementen

Voor de inrichting van het Hackfortse erf zijn diverse inrichtingselementen beschikbaar. Deze worden hier per onderdeel (bebouwing, verharding, beplanting, natuurelementen, overige elementen en landschapselementen grenzend aan het erf) en per element nader toegelicht.

Bebouwing

Bestaande gebouwen

Voor bestaande gebouwen zijn bij verbouw van boerderij of schuur de volgende uitgangspunten van belang:

- Indien de zolder gebruikt wordt voor wonen, kunnen dakramen geplaatst worden. Dakkapellen zijn niet toegestaan, dat doorbreekt de daklijn. De maatverhouding van het dakraam dient aan te sluiten bij de maatverhouding van de boerderij.
- Bij voorkeur krijgt de deel een ondergeschikte functie
- Als de deel toch woonruimte wordt, moet respectvol worden omgegaan met het karakter. Bijvoorbeeld door het glas dat de deeldeuren vervangt, terugliggend in de gevel te plaatsen. De deeldeuren kunnen dan behouden blijven. Een andere optie is om een nieuwe 'staldeur' in de zijgevel te maken, met glas aan de binnenkant en een staldeur aan de buitenkant. De hilde (opslagruimte boven de stallen in de zijbeuk van de boerderij) dient behouden te blijven.
- Voor rijks- en gemeentelijke monumenten gelden de daarbij behorende voorwaarden.
- Bij elke herbestemmingsopgave wordt door Natuurmonumenten een Cultuurhistorische Waardstelling (CHW) opgesteld. Deze CHW legt waarden vast en stelt randvoorwaarden t.b.v. het behoud van cultuurhistorische waarden. Hierna volgt dan een ontwikkelingsplan die rekening houdt met die aanwezige waarden. Bij erven waarbij geen sprake is van functiewijziging wordt bekeken of een CHW noodzakelijk is.
- Op het erf aanwezige cultuurhistorische elementen, zoals een waterpomp, bakoven of oude varkenskot moeten worden behouden en ingepast in de nieuwe inrichting.

Nieuwe bebouwing

Eventuele nieuwe bebouwing wordt op zo'n manier aan het erf toegevoegd alsof het onderdeel is van een agrarisch ensemble. Dat betekent dat ten aanzien van de hiërarchie op het erf, de boerderij als het hoofdgebouw herkenbaar blijft. Aanvullend gelden de volgende uitgangspunten:

- Behoud 'voor-achter': nieuwe bebouwing wordt uitsluitend op het achtererf (dus *achter*

de denkbeeldige lijn die loopt tussen voorhuis en deel en het erf in een 'voor' en 'achter' verdeelt) geplaatst, mits hiervoor voldoende ruimte is. Nieuwe bebouwing kan eventueel ook schuin naast de boerderij gesitueerd worden zolang de nieuwe bebouwing maar in hoofdzaak achter de denkbeeldige scheidslijn blijft.

- Behoud compact erf
- De boerderij blijft herkenbaar als hoofdgebouw
- Nieuwe bebouwing refereert aan agrarische bijgebouwen met een schuurvorm (zie referentiebeelden op pagina 52)
- De hoofdvorm is eenvoudig: één of twee-laags plus (forse) kap
- De nieuwe bebouwing is ondergeschikt aan de boerderij, bijvoorbeeld door toepassing van één van de volgende uitgangspunten:
  - lagere nokhoogte
  - lage goothoogte (aan de binnenkant van het erf eventueel hoger dan aan de landchapskant)
  - kleiner vloeroppervlak of volume
  - ingetogen kleurgebruik
  - ingetogen materiaalgebruik zoals wand- en dakbekleding
- Nieuwe schuren en bijgebouwen hebben een agrarische uitstraling en een eenvoudige hoofdvorm. Desgewenst kunnen deze met een zadeldak, lessenaarsdak of kapschuurdak worden uitgevoerd.

Verharding

Van oudsher werd er zeer weinig verharding toegepast op de erven van Hackfort. De inrit was veelal een eenvoudig pad, met een slingervorm, soms uitgevoerd in halfverharding. Richting de voordeur liep meestal een eenvoudig smal paadje, soms uitgevoerd in halfverharding. Rond de boerderij was nagenoeg geen verharding. Met de komst van grotere en meer landbouwmachines is er op de huidige agrarische erven vaak veel meer verharding gekomen. Ook op woonerven is de verharding enigszins toegenomen.

Toepassing verharding: Het uitgangspunt voor woonerven is: zo weinig mogelijk verharding. De inrit naar het erf bij voorkeur met een slinger en in halfverharding uitgevoerd. Een eventueel pad naar de voordeur smal houden en bij voorkeur ook in halfverharding. Bestrating voor een terras zo veel mogelijk beperken, zitjes in het gras of uitgevoerd in halfverharding behoren ook tot de mogelijkheden.

Grind rond het (voor)huis is passend om het hemelwater dat van het dak valt op te vangen indien geen goten zijn toegepast. Bij afwezigheid is het een waardevol element om de authenticiteit van het erf terug te brengen.

referentiebeelden inrichtingselementen: bebouwing

Duurzame schuurwoning in Delden (Schipperdouwes)

Woning in eenvoudige schuurvorm, met glas, hout en dakpannen, de teruggeplaatste entree doet denken aan een onderschoer (Onix architecten, Blackbird schuurhuis)

Een nieuw woongebouw op het achtererf refereert aan agrarische bebouwing. Oud en nieuw zijn op elkaar afgestemd. (Kruisdijk 2)

Hoewel er in de literatuur niets vermeld staat, wordt bij de boerderijen op Hackfort het houtwerk in de tinten crème, wit en donkergroen geveerd. (Strodijk 10)

Parkeerplaatsen

Parkeren op het erf wordt zoveel mogelijk ingepast buiten het zicht vanaf de openbare weg en vanuit de woning.

Toepassing parkeerplaatsen: zoveel mogelijk op het achtererf, in ieder geval achter de rooilijn van de boerderij. De parkeerplaats wordt bij voorkeur uitgevoerd in halfverharding (grind) of grasklinkers.

Beplanting

Ten aanzien van het toepassen van beplanting is de ligging in het landschap bepalend voor de specifieke soorten. In het gebied kan een onderscheid gemaakt worden tussen het dekzandlandschap en het IJssellandschap. Landgoed Hackfort ligt precies op de overgang. Het dekzandlandschap kan weer onderverdeeld worden in de hoger gelegen dekzandruggen en -kopjes en de lager gelegen beekdalen en het heidelandschap, de vroegere woeste gronden. Aan de westkant ligt het landschap dat beïnvloed is door de IJssel. Dit landschap bestaat uit hoger gelegen oeverwallen en de lager gelegen broekgebieden. Enkele erven aan de westkant van het landgoed liggen in het IJssellandschap. Op de kaart met een overzicht van de landschapstypen, kan per erf opgezocht worden in welk landschapstype het ligt.

Haag

Op het 'Hackfortse erf' kwamen oorspronkelijk weinig tot geen hagen voor. Erfgrenzen waren overwegend open. Geschoren hagen hebben een culturele uitstraling en passen minder goed bij het informele, losse en minder geordende karakter van de Hackfortse erven.

Toepassing haag: Weinig tot geen hagen toepassen. Hagen kunnen ingezet worden voor meer privacy, om de ruimte in te delen en om zicht op bijvoorbeeld geparkeerde auto's te beperken. Organische vormen passen beter bij het informele karakter van het Hackfortse erf dan formele, hoekige vormen. De hagen weergegeven in de voorbeelden zijn optioneel en kunnen ook weggelaten worden. Geschikte locaties voor een haag zijn voornamelijk de zijkanten van het voorerf. De ruimte voor de voorgevel blijft vrij van hagen. Ook de erfgrans aan de achterzijde blijft bij voorkeur open. De hoogte van een haag is maximaal 120 cm. Groenblijvende hagen zoals laurier of conifeer passen niet bij de Hackfortse erven.

Geschikte soorten (alle landschapstypen):

Landschappelijk karakter: meidoorn, veldsdoorn (achtererf, zijerf, moestuin, boomgaard)

Cultureel karakter: beuk, haagbeuk (alleen in de voortuin)

Heesters

Een heestergroep kan een afscherpende werking hebben en heeft een lossere en natuurlijker uitstraling dan een geschoren haag. Daarom past dit goed bij de informele sfeer van het Hackfortse erf.

Toepassing heesters: Heesters kunnen als groep of als solitair op strategische plekken op het erf geplaatst worden, zowel op het voor- als op het achtererf. Bij voorkeur worden streekeigen (inheemse) soorten gebruikt. Sierheesters hebben een cultureel karakter en dienen spaarzaam toegepast te worden. Ze zijn uitsluitend geschikt voor het voorerf of binnen een siertuin.

Geschikte soorten:

Landschappelijk karakter (dekzandruggen en -kopjes): mispel (*Mespilus germanica*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), viltroos (*Rosa tomentosa*), vuilboom/sporkehout (*Rhamnus frangula*)

Landschappelijk karakter (beekdalen): viltroos (*Rosa tomentosa*), tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*), sleedoorn (*Prunus spinosa*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), wegedoorn (*Rhamnus cathartica*), hazelaar (*Corylus avellana*)

Solitaire boom

Op veel Hackfortse erven staat naast het voorhuis een notenboom (*Juglans regia*). Wat verder van de boerderij af werd ook wel een Italiaanse populier geplant als bliksemafleider.

Toepassing solitaire boom: Noot bij voorkeur op het voorerf of naast de boerderij. Italiaanse populier op het achtererf. Overige bomen spaarzaam toepassen zodat de kap van de boerderij goed beleefbaar blijft in het landschap.

Op het erf (dekzandruggen en -kopjes): walnoot (*Juglans regia*), zomereik (*Quercus robur*), winterlinde (*Tilia cordata*), Italiaanse populier (*Populus nigra* cv. *italica*)

Rand van het erf (dekzandruggen en -kopjes): zomereik (*Quercus robur*), winterlinde (*Tilia cordata*), Italiaanse populier (*Populus nigra* cv. *italica*), wilde appel (*Malus sylvestris*), wilde peer (*Pyrus pyraeaster*).

Op het erf (beekdalen): walnoot (*Juglans regia*), winterlinde (*Tilia cordata*)

Rand van het erf (beekdalen): wilde appel (*Malus sylvestris*), wilde peer (*Pyrus pyraeaster*), zwarte populier (*Populus nigra*), Italiaanse populier (*Populus nigra* cv. *italica*), zwarte els (*Alnus glutinosa*), schietwilg (*Salix alba*)

referentiebeelden inrichtingselementen

Op dit erf ligt op het rustige deel van het achtererf een poel langs een houtsingel met een sloot (Hamminckweg 4, foto Slagboom en Peeters)

Met enkele strategisch geplaatste hagen kan zicht op bijvoorbeeld parkeren weggenomen worden, zonder het zicht op het achterliggend landschap weg te nemen (Kruisdijk 7)

Haag: deze organisch gevormde haag werkt als een informele ruimteverdelers en accentueert het slingerpad (De Eldersmaat 7)

Boomgaard voor het voorhuis omzoomd met een haag voor privacy. (Riethuisweg 2)

Boomgaard/fruitgaard

De hoogstam fruitboomgaard kwam bij vrijwel elk erf voor, overwegend op het voorerf, schuin voor of naast de boerderij. Het fruit werd voor eigen consumptie gebruikt en ook ingemaakt om de wintermaanden door te komen. Onder de hoogstambomen kon het jongvee of schapen grazen.

Toepassing boomgaard: Een boomgaard kan bij de hedendaagse erven goed als ruimteverdeler en element voor privacy worden toegepast. Indien gewenst kan de boomgaard (deels) omzoomd worden met een lage haag. Ook een combinatie met sierbeplanting, een moestuin of een zitje behoort tot de mogelijkheden. Er kan desgewenst gekozen worden voor bomen zonder fruit, maar met bessen voor de vogels.

Geschikte soorten: bij voorkeur oude rassen appels, peren, pruimen, kweeperen, kersen, moerbei, mispel. Bij voorkeur hoogstam of halfstam.

Bomen (besdragend) als alternatief voor fruit: sierappel, sierkers, lijsterbes, meelbes, meidoorn, walnoot.

Moestuin

De moestuin was veelal voor of naast de boerderij te vinden. Nu kan de moestuin als ruimteverdeler en element voor privacy toegepast worden. De moestuin kan desgewenst ook beplant worden met sierbeplanting zoals een pluktuin.

Siertuin

De erven van Hackfort waren voornamelijk gericht op de landbouw. Er was weinig tijd om een siertuin aan te leggen en te onderhouden. Tegenwoordig willen veel mensen wel genieten van een tuin en hebben ook de tijd om deze te onderhouden.

Toepassing siertuin: De siertuin ligt bij voorkeur dicht bij de boerderij aan de voorkant van het erf. Desgewenst in combinatie met een zitje, de moestuin of de boomgaard. De siertuin dient in ieder geval niet rond de gehele boerderij te liggen, maar beperkt te worden tot één plek.

Natuurelementen op het erf

Bewoners van de erven op landgoed Hackfort kunnen zelf ook bijdragen aan het vergroten van de natuurwaarden op het landgoed. Bijvoorbeeld door ruimte te laten voor overhoeken met heesters, het aanleggen van takken- en broeihopen, of de tuin natuurlijker in te richten. Het mag best een beetje rommelig zijn op het erf, laat afgefallen blad rustig liggen, dit biedt schuilmogelijkheden voor insecten. En voedsel voor de vogels.

Bloemrijk grasland

Veel boomgaardjes op de erven hebben nu een reguliere grasmat. Deze kunnen eenvoudig worden omgevormd tot vlinderidylle met bloemrijk grasland.

Toepassing bloemrijk grasland: Bloemrijk grasland kan toegepast worden in de boomgaard, maar ook achter op het erf bij de overgang naar het landschap. Bloemrijk grasland wordt slechts één of twee keer per jaar gemaaid.

Poel

Een poel kan worden aangelegd om de natuurwaarden op het erf te vergroten. Zowel planten als dieren hebben er profijt van, het is een plek voor voortplanting, voedsel, drinken, badden en daarnaast ook een waterbuffer. Het water van de poel kan in een noodsituatie zelfs als bluswater dienen.

Toepassing poel: Kies een plek in de zon, dat is gunstig voor vele diersoorten. Koppel de poel aan een landschapselement en/of een waterelement in de directe omgeving, zo kunnen dieren de poel makkelijker bereiken. Maak de poel minimaal 50 vierkante meter groot, dan is hij minder kwetsbaar voor droge periodes en hebben veel dieren er profijt van. De vrijgekomen grond kan rond de poel of op het erf verwerkt worden.

Wadi

Een wadi is een laagte, bedoeld voor tijdelijke buffering en infiltratie van water. In drogere periodes staat de wadi droog, bij (veel) neerslag vangt de wadi tijdelijk water op, waarna het langzaam de bodem in kan zijgen. Vaak is er onder de wadi een laag grind aangebracht, waardoor er nog meer water opgevangen kan worden. De wadi kan beplant worden met gras of met vochtminnende (inheemse) planten die ook periodes van droogte kunnen doorstaan.

Toepassing wadi: Op erven waar wateroverlast of droogte een probleem zijn. Maar ook daar waar dit minder speelt kan een wadi een waardevolle bijdrage leveren aan een klimaatbestendig landschap en aan de natuurwaarden op het erf. Gevarieerde beplanting zorgt voor een goed doorwortelde bodem die beter waterdoorlatend blijft. Bovendien kan een wadi een mooi element zijn op het erf.

Overhoek

Een overhoekje is een deel van het erf of perceel dat moeilijker te beheren of te bereiken is, bijvoorbeeld omdat het in een schuine punt ligt. Dit is een geschikte plek om wat ruigere beplanting te laten groeien, waardoor het een schuil-, voedsel- en voortplantingsplek voor vogels, zoogdieren, amfibieën en insecten kan worden. Het beheer hangt af van de plek en bestaat voornamelijk uit (extensief) maaien.

referentiebeelden inrichtingselementen

Een (kleine) boomgaard op het voorerf aan de zijkant (Hamminkweg 1)

Heesters: een hazelaar op de hoek van het erf breekt het zicht op de boerderij op informele en natuurlijke wijze (Eldersmaat 7)

Lage beplanting langs de inrit versterkt de slingervorm, er blijft zicht op het achterliggend landschap mogelijk (Hackfortselaan 1)

Dit erf ligt met achtererf aan de openbare weg waar de inrit rond een bosje/heestergroep loopt. Het bosje biedt privacy, zonder de boerderij volledig aan het zicht te onttrekken (Hoekendaalseweg 16, foto Slagboom en Peeters)

Toepassing overhoek: Op een ‘verloren’ hoekje of strook van het erf, een plek die ‘over’ is. Of langs een landschapselement. Door deze plek wat rommeliger te laten, met kruiden en planten die hier van nature voorkomen, worden de natuurwaarden op het erf vergroot. Hoe minder voedselrijk deze plek is (maaien en afvoeren), hoe meer waardevolle soorten er zullen verschijnen.

Takkenril

Een takkenril is een lijnvormig element, bestaande uit twee rijen houten palen waartussen al het snoeihout van het erf verwerkt kan worden. De takkenril kan dienen als een natuurlijke afscheiding op het achtererf. Het enigszins rommelige uiterlijk past niet bij het representatieve voorerf. Bovendien is de takkenril een waardevolle schuil-, nest- en voedselgelegenheid voor vogels, zoogdieren, amfibieën, vlinders en insecten. Een goed element om de natuurwaarden op het erf te vergroten.

Toepassing takkenril: Op het achtererf. De ligging van de takkenril bepaalt welke dieren er gebruik van zullen maken. Zo zijn bij ligging naast een poel de pad, kamsalamander en boomkikker te verwachten dieren. Dichter bij de boerderij of een schuur zullen de egel en de huismus er eerder gebruik van maken.

Broeihoop

Een broeihoop is een hoop organisch materiaal met als doel een rust-, voortplantings- en/of overwinteringplek voor kleine zoogdieren, reptielen en amfibieën te bieden. Een broeihoop aanleggen is met name waardevol voor de voortplanting van een heel specifieke diersoort, de ringslang. Ze gebruiken de broeihoop om hun eieren in te leggen.

Toepassing broeihoop: Met name op erven waar de ringslang in de omgeving voorkomt. Op een rustige, half zonnige plek, maximaal 4 meter van open water en nabij een landschapselement.

Overige elementen op het erf

Hekwerken

De erfgrenzen van de Hackfortse erven zijn zo open mogelijk, hekwerken komen weinig voor en worden zo weinig mogelijk toegepast.

Toepassing hekwerken: hekwerken worden zo weinig mogelijk toegepast, alleen als het echt noodzakelijk is. Daar waar wel een hek nodig is, worden eenvoudige transparante hekjes van gekloofde houten paaltjes met draad of gaas ertussen gebruikt. Dit type hek valt weinig op en past goed bij de eenvoud waar Hackfort bekend om staat. Sierhekken passen niet bij het Hackfortse erf.

Verlichting

De erven van Hackfort zijn bij voorkeur niet of zo spaarzaam mogelijk verlicht. Dit past bij het ingetogen karakter van het landgoed en is bovendien van belang voor de nachtelijke rust van dieren. Verlichting heeft over het algemeen een verstorend effect op de natuur.

Toepassing verlichting: Zo weinig mogelijk toepassen op een ingetogen manier met een bescheiden lichtbereik. De verlichting is naar beneden gericht zonder uitstraling naar de omgeving. Verlichting zo veel mogelijk koppelen aan de bebouwing, daar waar het functioneel is. Sierverlichting past niet op de erven van Hackfort.

Zonnepanelen

Zonnepanelen passen in beginsel niet op hoofd-/woongebouwen, maar alleen op bijgebouwen of nieuwe bebouwing, zoals een nieuwe schuur, bijgebouw of nieuwe woning. De oude (veelal monumentale) boerderijen en bijbehorende karakteristieke schuren zijn niet geschikt voor plaatsing van zonnepanelen omdat dit het cultuurhistorisch karakter van de bebouwing en de erven teveel aantast. Zonnepanelen zijn niet wenselijk in het historisch dakenlandschap van Hackfort, waarbij het merendeel van de karakteristieke boerderijkappen beleefbaar is in het landschap.

Toepassing zonnepanelen: Uitsluitend op nieuwere bebouwing, waarbij er geen zicht op de zonnepanelen vanaf de openbare weg is. Het beleid van Natuurmonumenten is hierin leidend. Ten aanzien van plaatsing van zonnepanelen op monumenten is eveneens het beleid van de gemeente van toepassing.

Landschapselementen grenzend aan het erf

Het merendeel van de Hackfortse erven grenst aan één of meerdere landschapselementen, zoals een bosje, een houtsingel, een bomenrij of een laan. Hierdoor is het erf heel duidelijk verbonden met het omliggende landschap.

Bij erven waar deze verbinding met een landschapselement ontbreekt, kan overwogen worden zo'n element aan te leggen. In overleg met Natuurmonumenten kan per specifieke situatie bekeken worden of en waar een landschapselement passend is. Hiermee krijgt het erf meer beschutting en privacy en worden tegelijkertijd de landschappelijke en natuurwaarden versterkt. Hierbij is het van belang dat het landschap niet ‘dicht gezet’ wordt maar dat er altijd een doorkijkje is.

referentiebeelden inrichtingselementen

Laan, landschapselement: een dubbele eikenlaan aan de Hackfortselaan

Een poel op het erf

Een plek om te zitten hoeft niet verhard te zijn. Dat kan ook op een eenvoudig bankje in het gras onder de boom.

Natuurlijke en eenvoudige afscheiding van een ruimte op het erf.

Geriefhoutbosje

Van oudsher hadden agrarische erven veelal een 'geriefhoutbosje' op of naast het erf. Het hakhout was voor eigen gebruik, bijvoorbeeld eikenhout voor paaltjes, gereedsschapsstelen van essenhout, bezems van berkentwijgen en wilgenhout voor in de kachel. De bosjes waren hierdoor zeer gevarieerd. Naast een praktisch nut had zo'n bosje ook natuurwaarde, het biedt schuil-, nest- en voedselgelegenheid voor meerdere diersoorten.

Toepassing (geriefhout)bosje: Een hedendaagse (kleinere) variant op het geriefhoutbosje kan op de grotere erven ingezet worden als ruimteverdeler en voor privacy. Het achtererf kan geschikt zijn voor een bosje, mits de kap van de boerderij goed beleefbaar blijft in het landschap en het erf overwegend open erf grenzen houdt. Een overhoekje kan bijvoorbeeld een geschikte plek zijn. Ook kan een bosje gekoppeld worden aan een reeds aanwezig landschapselement,

Landschappelijk karakter (dekzandruggen en -kopjes): mispel (*Mespilus germanica*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), viltroos (*Rosa tomentosa*), vuilboom/sporkehout (*Rhamnus frangula*), wilde appel (*Malus sylvestris*), wilde peer (*Pyrus pyraeaster*)

Landschappelijk karakter (beekdalen): viltroos (*Rosa tomentosa*), tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*), sleedoorn (*Prunus spinosa*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), wegedoorn (*Rhamnus cathartica*), hazelaar (*Corylus avellana*), wilde appel (*Malus sylvestris*), wilde peer (*Pyrus pyraeaster*)

Houtsingel

Veel van de erven liggen aan een houtsingel, dit is een lijnvormige beplanting van gemengde bomen en heesters. Daar waar een erf niet gekoppeld is aan een landschapselement kan gekozen worden voor een houtsingel, mits hiervoor voldoende ruimte is. Een houtsingel met inheemse en streekeigen soorten verhoogt de landschappelijke- en natuurwaarden.

Toepassing: Langs kavelgrenzen bij voldoende ruimte.

Landschappelijk karakter (dekzandruggen en -kopjes): mispel (*Mespilus germanica*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), viltroos (*Rosa tomentosa*), vuilboom/sporkehout (*Rhamnus frangula*), wilde appel (*Malus sylvestris*), wilde peer (*Pyrus pyraeaster*)

Landschappelijk karakter (beekdalen): viltroos (*Rosa tomentosa*), tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*), sleedoorn (*Prunus spinosa*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), wegedoorn (*Rhamnus cathartica*), hazelaar (*Corylus avellana*), wilde appel (*Malus sylvestris*), wilde peer (*Pyrus pyraeaster*)

Losse haag (of struweelhaag)

Een losse haag bestaat uitsluitend uit heesters en word minder hoog dan een houtsingel. Ook de losse haag kan langs een erf grens toegepast worden om een erf aan een landschapselement te koppelen. Er kunnen variaties in het sortiment gemaakt worden om bijvoorbeeld een haag te creëren die specifiek geschikt is voor patrijzen of voor bijen.

Toepassing: Langs kavelgrenzen, wanneer de beplanting niet te hoog mag worden, bij voldoende ruimte.

Landschappelijk karakter (dekzandruggen en -kopjes): mispel (*Mespilus germanica*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), viltroos (*Rosa tomentosa*), vuilboom/sporkehout (*Rhamnus frangula*)

Landschappelijk karakter (beekdalen): viltroos (*Rosa tomentosa*), tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*), sleedoorn (*Prunus spinosa*), wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), wegedoorn (*Rhamnus cathartica*), hazelaar (*Corylus avellana*)

voor erf inrichtingselementen

voortuin: ruimte voor voorgevel open houden, gevel in beeld, hier geen hagen
(Kruisdijk 7)

moestuin: zijkant voorerf
Eventueel i.c.m. boomgaard/fruitgaard, siertuin en/of zitje.
Desgewenst deels omkaderen met haag

boomgaard/fruitgaard: zijkant voorerf
Eventueel i.c.m. moestuin, siertuin en/of zitje. Desgewenst deels omkaderen met haag
(De Eldersmaat 7)

siertuin: zijkant(en) voorerf. Eventueel combineren met moestuin, bescheiden formaat
(Hackfortselaan 2)

heesters: een of meerdere streekeigen (inheemse) heesters op hoek voor meer privacy
(Kruisdijk 7)

organisch gevormde haag: als ruimteverdeler of om zicht te beperken
(Eldersmaat 7)

voor erf inrichtingselementen

notenboom: bij boerderij, van oudsher gebruikt tegen vliegen
(Strodijk 10)

solitaire boom: één of enkele bomen, afhankelijk van de beschikbare ruimte
(Deldenseweg 1)

haag: zijkanten erf, niet voor de voorgevel. Spaarzaam toe-
passen, bijv. langs inrit voor accentueren slinger of rond
boomgaard/moestuin/siertuin. Hoogte max. 120 cm.
(Kruisdijk 7)

achtererf inrichtingselementen

parkeren: zoveel mogelijk op het achtererf uit het zicht, in ieder geval achter de voorgevelrooilijn

zitje/terras: in bescheiden vorm en zo veel mogelijk uit het zicht. Bij extra woning eventueel gecombineerd met (kleine) siertuin

rustige en ruimtelijke indeling: vrij van sierbeplanting en met open erf grenzen
(Hackfortselaan 4)

ruimte voor *natuur* zoals bloemrijk grasland

een *bosje*, *heestergroep* of *losse haag* als ruimteverdeler en voor privacy

eventuele nieuwe bebouwing: ondergeschikt aan boerderij, in eenvoudige schuurvorm en met ingetogen materiaal- en kleurgebruik
(Kruisdijk 2)

achtererf inrichtingselementen

bomen: één of enkele bomen, afhankelijk van de beschikbare ruimte, eventueel i.c.m. bloemrijk grasland (Baakseweg 1-1a)

haag: een geschoren haag alleen bij het voorerf, maar niet voor de voorgevel van de boerderij

ruimte voor *natuur* zoals een poel

ruimte voor *natuur* zoals een poel

overige elementen: Italiaanse populier op het achtererf (Baakseweg 1-1a)

Bronnen

Boerenerven in het landschap: Een dynamisch erfgoed. / Renes, J.; Baas, H.

Boerderijen in beeld: Cultuurhistorisch jaarboek voor Flevoland [14]. ed. / W.H.J. van der Most; H. Pruntel. Lelystad : De Twaalfde Provincie, 2005. p. 29-45.

Hackfort. Huis en Landgoed. ed. / F. Keverling Buisman. Utrecht : Matrijs, 1998

Verhalen over landgoed Hackfort / Bakker, M. ; Ettema, M. e.a. Uitgeverij Blauwdruk Wageningen, Oktober 2015, Tweede druk Oktober 2018

De zomers in Vorden 1868-1879, Landschapschilder Johannes Warnardus Bilders. / De Windt, R. Uitgeverij Blauwdruk Wageningen, 2019

Hackfort, Monument van cultuur en natuur / Bors, G. Diepenmaat uitgeverij & ontwerp bureau, Dieren, 2011

Het boerderijen boek, Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek / P. van Cruyningen e.a. Waanders Uitgevers Zwolle, 2003

Topotijdreis.nl
ahn.nl

Bijlagen

I. Inventarisatie erven

De Eldersmaat I, Vorden: De Eldersmaat

Type Ia

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type Ia: ligging aan openbare weg met voorgevel boerderij gericht naar openbare weg
- Kampenlandschap, dekzandwieling
- Een landschapselement (bosje) loopt door tot aan het erf
- Kap boerderij beleefbaar in het landschap

Elementen op het erf

- Boerderij herkenbaar als hoofgebouw
- Stenen schuur met wolfseinden en dakpannen blauw, parallel (rechts) naast boerderij
- Twee inritten, waarvan 1 met slinger
- Twee hooibergen op achtererf
- Tweede schuur op achtererf, haaks op boerderij
- Moestuin rechts op voorerf
- Erfgrenzen zijn open, transparant laag hek gaas met houten paaltjes langs zijkanten
- Grind rond voorhuis

Boerderij

- Naam en bouwjaar: de Eldersmaat, 1921 (laatste boerderij onder Hackfort gebouwd)
- Gemeentelijk monument
- Hallenhuis met wolfseinden, voorhuis breder dan de deel
- Dakbedekking: pannen blauw
- Kleur houtwerk: wit, crème en donkergroen

Beplanting

- Heesters voor de schuur (hierdoor niet zichtbaar)
- Eik op achtererf
- Noot en tamme kastanje (?) links op het erf
- Voortuin met vaste planten rondom en conifeer in grasveld

Overige bijzonderheden

- Schutting tussen boerderij en schuur, doorgang dicht gezet
- Diverse houten hekjes rond voortuin
- Tamelijk eenvoudige, sobere inrichting erf

luchtfoto Eldersmaat I (Slagboom en Peeters)

De Eldersmaat 5, Vorden: Vogelzang

Type Ia

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type Ia: ligging aan openbare weg met voorgevel boerderij gericht naar openbare weg
- Kampenlandschap, dekzandwieling
- Erf ligt als driehoek ingesloten tussen landschapselementen (bosje en twee lanen)
- Kap boerderij beleefbaar in het landschap

Elementen op het erf

- Boerderij herkenbaar als hoofdgebouw
- Stenen schuur met wolfseinden en dakpannen blauw, parallel (rechts) naast boerderij
- Inrit met slinger
- Hooiberg op achterterf (foto links onder)
- Bakoventje op voorerf (foto rechtsonder)
- Waterpomp voor de boerderij
- Erfgrenzen bestaan uit landschapselementen, daarnaast geen begrenzend elementen

Boerderij

Naam en bouwjaar: Vogelzang, 1880

- Rijksmonument
- Hallenhuis met wolfseinden, uitbouw slaapkamer voorhuis links
- Dakbedekking: riet met pannen rood
- Kleur houtwerk: wit met donkergroen
- Bijzonder bovenlicht voordeur (foto links onder)

Beplanting

- Drie boompjes, verder geen beplanting

Overige bijzonderheden

- Nagenoeg geen erfverharding
- Dubbele beukenlaan loopt door voor het erf langs

luchtfoto Eldersmaat 5 (Slagboom en Peeters)

luchtfoto Hamminkweg 4 (Slagboom en Peeters)

foto boven: Google maps streetview
links en rechts onder: www.oudvorden.nl

Hamminkweg 4, Vorden: Groot Enzerink

Type Ia

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type Ia: ligging aan openbare weg met voorgevel boerderij gericht naar openbare weg
- Kampenlandschap, dekzandwieling (boerderij), dekzandrug (schuren zuidkant)
- Landschapselementen (houtsingel en bosje) lopen door tot aan het erf
- Kap boerderij beleefbaar in het landschap

Elementen op het erf

- Boerderij deels herkenbaar als hoofgebouw
- Karakteristieke stenen schuur met dakpannen blauw, parallel naast boerderij (links)
- Inrit recht, asfalt
- Zes agrarische bijgebouwen (ten zuiden van boerderij en karakteristieke schuur), zowel parallel als schuin geplaatst ten opzichte van boerderij
- Hooiberg op het achtererf
- Hiërarchie erf en zicht op boerderij en karakteristieke schuur verstoord door haaks geplaatste kapschuur voor rooilijn boerderij. Hierdoor voor- en achter indeling ook minder leesbaar
- Erfgrenzen overwegend open

Boerderij

- Naam en bouwjaar: Groot Enzerink, 1850-1874
- Hallenhuis met wolfseinden
- Dakbedekking: riet met pannen blauw
- Kleur houtwerk: wit en donkergroen (voorgevel uitsluitend wit)
- Voorgevel getoogde ramen, niet 'typisch Hackfort'

Beplanting

Hagen langs inrit en rond voorhuis (beuk en meidoorn?)

- Enkele bomen verspreid over voorzijde erf waaronder enkele fruitbomen
- Voortuin met sierbeplanting en enkele boompjes/heesters

Overige bijzonderheden

- Agrarische functie
- Poel op achtererf, grenzend aan houtsingel en sloot
- Voordeur in voorgevel is dichtgemaakt, ingang is aan de zijkant
- Erf oogt deels/in potentie authentiek

Het Hoge 61, Vorden: Bakkershuis

Type Ia

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type Ia: ligging aan openbare weg met voorgevel boerderij gericht naar openbare weg
- Kampenlandschap, dekzandrug
- Kap boerderij beleefbaar in het landschap
- Ligging aan Baakse beek (aan achterzijde erf)
- Ligging direct tegenover de Hackfortse molen, tegenwoordig middenin de bebouwing van Vorden, boerderij grenst aan dorpsrand

Elementen op het erf

- Boerderij herkenbaar als hoofdgebouw
- Vier bijgebouwen/schuren, zowel haaks als parallel aan boerderij
- Inrit recht en breed, halfverharding
- Erfgrenzen grotendeels open, voorzijde omkaderd door haag en sierbeplanting (heesters/ bomen)

Boerderij

- Naam en bouwjaar: Bakkershuis, 1866
- Hallenhuis met wolfseinden
- Dakbedekking: pannen rood
- Kleur houtwerk: geel (grondverf) en donkergroen
- Boerderij wit geschilderd

Beplanting

- Leilindes voorgevel en zijkant, bolaccacia's en vaste planten langs inrit
- Haag (beuk) rond voorhuis en voorkant, met booghaag als poort.
- Zijtuin met sierbeplanting, o.a. conifeer en rode prunus

Overige bijzonderheden

- Het erf oogt door witte gevels, meerdere bijgebouwen en veel sierbeplanting niet oorspronkelijk
- Indeling voor/achter op erf herkenbaar

luchtfoto Het Hoge 61 (Slagboom en Peeters)

luchtfoto Boshuisweg 3a en 3 (Slagboom en Peeters)

Boshuisweg 3 en 3A, Vierakker: Makkink

Type Ib

Inleiding

Op dit erf is de boerderij (nr. 3A) niet meer als woning in gebruik maar als bedrijfsgebouw. Er is een nieuwe 'moderne' woning (nr. 3) gebouwd.

Daarnaast ligt aan de voorzijde van de boerderij nog een tuinmanswoning (nr. 1) wat als een apart erf beschouwd kan worden.

In deze erfinventarisatie wordt uitgegaan van het erf met de boerderij als oorspronkelijk hoofdgebouw, ook al heeft deze geen hoofd woonfunctie meer. Op deze pagina zijn foto's van de boerderij uitgelicht, op de pagina rechts is de nieuwe woning weergegeven.

Ligging erf, boerderij (en woning) in het landschap

- Boerderij type Ib: ligging aan openbare weg met achtergevel boerderij gericht naar openbare weg
- (nieuwe woning type Ia: ligging aan openbare weg met voorgevel woning gericht naar openbare weg)
- Kampenlandschap, beekdalbodem
- Landschapselementen (houtsingel en bosje) lopen door tot aan het erf
- Kap boerderij weinig beleefbaar in het landschap door nieuwe woning, grote bijgebouwen en beplanting

Elementen op het erf

- Boerderij niet herkenbaar als hoofdgebouw
- Nieuwe woning parallel aan zijkant erf boerderij met eigen voor en achtertuin
- Vijf agrarische bijgebouwen haaks op boerderij, waarvan drie zeer groot
- Inrit met minimale slinger, bestraat met betonklinkers
- Erfgrenzen bestaan voornamelijk uit landschapselementen, overige grens nagenoeg open
- Grind rond voorhuis
- Waterpomp voor de voorgevel
- Veel verharding bestaande uit voornamelijk beton(kuil)platen en betonklinkers
- Zwart toegangshek halverwege inrit

Boerderij (nr. 3a)

- Naam en bouwjaar: Makkink, 1825
- Rijksmonument
- Hallenhuis met wolfseinden
- Dakbedekking: riet met pannen blauw
- Kleur houtwerk: wit en donkergroen
- Voorgevel met neogotische ramen, niet typisch Hackfort

Woonhuis (nr. 3)

- Bouwjaar: 1969
- Wolfseinden
- Pannen bruingrijs

Beplanting

- Tuin met groenblijvende haag voor en zijkant en sierbeplanting rond nieuwe woning

Overige bijzonderheden

- Agrarische functie
- Hiërarchie met boerderij als hoofdgebouw en indeling voor- achtererf zijn verdwenen
- Met name praktisch ingericht, met grootschalige bebouwing en verharding, oogt niet oorspronkelijk meer

luchtfoto Boshuisweg 3a en 3 (Slagboom en Peeters)

Okhorstweg 1, Vorden: Boersbroek

Type Ib

luchtfoto Okhorstweg 1 (Slagboom en Peeters)

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type Ib: ligging aan openbare weg met achtergevel boerderij gericht naar openbare weg
- Kampenlandschap, terrasvlakke
- Een landschapselement (houtsingel) loopt door tot aan het erf
- Kap boerderij beleefbaar in het landschap
- Erf grenst direct aan landbouw perceel (mais)

Elementen op het erf

- Boerderij herkenbaar als hoofdgebouw
- Stenen schuur met dakpannen blauw, parallel naast boerderij (links)
- Inrit recht, breed en bestraat met betonklinkers
- Tweede schuur op achtererf, haaks op boerderij
- Moestuin naast schuur
- Erfgrenzen overwegend open
- Grind rond voorhuis
- Kuilplaten
- Dierenverblijf in wekje op achtererf

Boerderij

Naam en bouwjaar: Boersbroek, 1825-1850 (1900 lijst NM)

- Gemeentelijk monument
- Hallenhuis met wolfseinden
- Dakbedekking: pannen blauw
- Kleur houtwerk: wit en donkergroen

Beplanting

- Bomenrij langs inrit (eik en linde)
- Enkele bomen verspreid over erf, o.a. eik, krentenboompje en rode prunus
- Twee fruitbomen naast de boerderij (en een noot?)
- Voortuin en zijkant deels omzoomd met haag (beuk?)
- Sierbeplanting in voortuin, bij inrit en tussen woning en schuur, m.n. vaste planten

Overige bijzonderheden

- Hekje paaltjes en gaas langs erfgrans

Riethuisweg 4, Vorden: Riethuis

Type Ib

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type Ib: ligging aan openbare weg met achtergevel boerderij gericht naar openbare weg
- Kampenlandschap, dekzandwieling
- Landschapselement (bosje) loopt door tot aan het erf
- Kap boerderij deels beleefbaar in het landschap door beplanting
- Ligging aan veengoot (aan voorzijde boerderij)

Elementen op het erf

- Boerderij deels herkenbaar als hoofdgebouw
- Die agrarische bijgebouwen, 2 parallel aan en 1 haaks op de boerderij
- Inrit recht, betonklinkers
- Hooiberg op voorerf
- Erfgrenzen grotendeels open, boerderij omkaderd door haag en sierbeplanting (heesters/bomen).
- Hiërarchie enigszins verstoord door schuur haaks op boerderij, en voor de rooilijn van de boerderij, hierdoor is de boerderij en het erf minder beleefbaar.

Boerderij

- Naam en bouwjaar: Riethuis, 1781
- Hallenhuis met wolfseinden
- Dakbedekking: riet met pannen rood
- Kleur houtwerk: wit met groen (niet donker)

Beplanting

- Enkele bomen op het erf, o.a. eik(?), rode beuk en/of prunus
- Haag rondom huis, daarbinnen veel sierbeplanting
- Losse haag voor kapschuur aan voorzijde erf

Overige bijzonderheden

- Voor- en achter zijn omgedraaid, ingang aan zijkant, siertuin aan originele achtergevel
- Omhaagde siertuin rond boerderij oogt als erf binnen erf
- Agrarische functie
- Door veel bijgebouwen en ordening hiervan en door veel (sier)beplanting oogt het erf minder authentiek
- Door akkers met mais direct grenzend aan twee zijden van het erf en een bosje aan de zijkant is het erf minder beleefbaar

luchtfoto Riethuisweg 4 (Slagboom en Peeters)

luchtfoto Beckenstraat I (Slagboom en Peeters)

Beckenstraat I, Vierakker: Dijkmanshuis

Type Ic

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type Ic: ligging aan openbare weg, boerderij met zijgevel naar de openbare weg, inrit op achtererf
- Kampenlandschap, op een rivierduin
- Erf ligt tussen bos (langs de weg) Baakse beek en een sloot in
- Kap is weinig beleefbaar in landschap

Elementen op het erf

- Boerderij weinig zichtbaar en weinig herkenbaar als hoofdgebouw
- Stenen schuur met dakpannen blauw, parallel naast boerderij (links)
- Nieuwe bungalow staat haaks op de boerderij, links van de inrit
- Op het achtererf staan een kapschuur en een stal haaks op de boerderij en een zeer grote stal parallel aan de boerderij
- Veel erfverharding, met onder andere mest-/kuilplaten
- Inrit recht, bestraat met betonklinkers
- Onduidelijke hiërarchie op het erf door vele schuren en bungalow

Boerderij

- Naam en bouwjaar: Dijkmanshuis (het Dijke), 1880
- Hallenhuis met wolfseinden
- Dakbedekking: riet met pannen blauw
- Kleur houtwerk: wit met crème en donkergroen

Beplanting

- Voor de boerderij uitgegroeide hagen en struiken
- Wat sierbeplanting rond de bungalow
- Haag laurierkers en uitgegroeide leilindes langs erfgrans bungalow
- Erfgrenzen deels beplant

Overige bijzonderheden

- Hoogteverschillen duidelijk beleefbaar, beek ligt meters lager dan erf
- Voormalige agrarische functie duidelijk nog herkenbaar

Luchtfoto Deldenseweg 5 (Slagboom en Peeters)

Ligging erf en boerderij in het landschap

- Type 2b: Ligging in het landschap, verder van de openbare weg, boerderij met achtergevel gericht naar de inrit (boerderij parallel aan erftoegangsweg)
- Kampenlandschap, dekzandrug en dalvormige laagte
- Landschapselementen (houtsingels) lopen door tot aan het erf
- Kap boerderij weinig beleefbaar in het landschap door beplanting
- Ligging aan veengoot (aan voorzijde boerderij)

Elementen op het erf

- Boerderij herkenbaar als hoofdgebouw
- Stenen schuur met wolfseinden en dakpannen rood, schuin naast boerderij
- Inrit met slinger, halfverharding
- Hooiberg op achtererf
- Moestuin rechts voor het huis
- Waterpomp voor de boerderij
- Erfgrenzen deels open, deels omkaderd door haag en sierbeplanting (heesters/bomen)
- Grind rond voorhuis

Boerderij

- Naam en bouwjaar: Hietink, 1885
- Gemeentelijk monument
- Krukhuisstype (L-vormig dak) met wolfseinden
- Dakbedekking: riet met pannen rood
- Kleur houtwerk: wit met donkergroen

Beplanting

- Enkele bomen op het erf, o.a. kastanje, eik, coniferen, rode beuk of prunus
- Haag rondom huis, daarbinnen veel sierbeplanting

Overige bijzonderheden

- Omhaagde tuin oogt als erf binnen erf
- Voor - achter moeilijk leesbaar
- Erf oogt door de hoeveelheid (sier)beplanting en de (geordende)indeling daarvan weinig oorspronkelijk

Bevindingen inventarisatie erven

Ligging erf in het landschap

- I: Ligging boerderij zichtbaar aan de openbare weg, 69,8%
- Ia: Boerderij met voorgevel naar de openbare weg, 41,9%
- Ib: Boerderij met achtergevel naar de openbare weg, 16,3%
- Ic: Boerderij met zijgevel naar de openbare weg, inrit op achtererf, 9,3%
- Id: Boerderij met zijgevel naar de openbare weg, inrit op voorerf, 2,3%
- 2: Ligging boerderij in het landschap, verder van de openbare weg 30,2 %
- 2a: Boerderij met voorgevel gericht naar erftoegangsweg, 14 % (boerderij parallel aan erf-toegangsweg)
- 2b: Boerderij met achtergevel gericht naar de inrit, 4,7% (boerderij parallel aan erftoegangsweg)
- 2c: Boerderij met zijgevel naar erftoegangsweg gericht, aankomst op achtererf, 9,3% (boerderij haaks op erftoegangsweg)
- 2d: Boerderij met zijgevel naar erftoegangsweg gericht, aankomst op voorerf, 2,3% (boerderij haaks op erftoegangsweg)

- Het merendeel van de erven ligt aan een beplante weg, meest voorkomend is een eikenlaan, soms met een dubbele rij. Ook komen enkele beukenlanen voor. Meestal is de laan ter hoogte van het erf onderbroken
- Op 29 erven loopt er een landschapselement door tot op het erf of de erfrens, dit zijn meestal houtsingels en/of bosjes
- Het grootste deel van Hackfort ligt in het Kampenlandschap, hier bevinden zich 41 erven. 3 erven liggen in de broekontginningen en 1 erf in het heideland.
- De meeste erven liggen (soms duidelijk zichtbaar) op een verhoging in het landschap: dekzandrug 14, dekzandwelling 21, rivierduin 1, terrasvlakte 4, beekdalbodem 8
- Bij het merendeel van de erven is de kap van de boerderij beleefbaar in landschap, globaal bij 27. De rest is slecht deels herkenbaar, meestal door beplanting.

Elementen op het erf

- De boerderij ligt op verschillende plekken op het erf: aan de voorkant, zijkant, in het midden of achteraan. Achteraan komt het minst vaak voor
- Bij ongeveer 36 erven is de boerderij herkenbaar als hoofdgebouw op het erf, hier is nog een duidelijke hiërarchie tussen hoofdgebouw en bijgebouwen af te lezen. Bij 4 erven is

dit helemaal niet meer afleesbaar. De overige erven hebben een boerderij die nog enigszins herkenbare is als hoofdgebouw.

- In de ordening van de gebouwen is te zien dat de boerderij en de schuur meestal parallel naast elkaar staan, soms schuin of haaks. Overige gebouwen staan ook meestal parallel en soms haaks of schuin. Daar waar bijgebouwen voor de rooilijn van de voorgevel van de boerderij staan wordt de hiërarchie en leesbaarheid van het erf onduidelijker.
- De indeling van het authentieke voor- en achtererf rond de boerderij blijkt vervaagd. Van 18 erven was voor en achter nog goed herkenbaar, bij 16 erven enigszins, bij 11 erven was het niet goed meer leesbaar
- Er zijn 12 erven met een hooiberg, 3 met 2 hooibergen en 1 met een steltenberg
- Bij 21 boerderijen is nog een waterpomp aanwezig
- Traditionele bakovens zijn weinig meer terug te vinden, we hebben er 1 gezien. Er zijn nog 2 bakhuisjes op het landgoed.
- Schuren uitgevoerd in steen, veelal met wolfseinden, staan meestal parallel naast de boerderij, dit is op 18 erven het geval. Schuren komen ook in minder karakteristieke varianten voor, vaak naast de boerderij en soms op het achtererf. Bij erven met de agrarische functie staan de bijgebouwen/stallen meestal op het achtererf, soms aan de zijkant of voorkant. Er zijn 6 boerderijen zonder schuur.
- Bij 3 of 4 erven is sprake van een 2^e woonhuis
- Vanwege de afwatering van het dak ligt er veelal een rand grind rond het voorhuis, bij 17 boerderijen. 9 boerderijen hebben grind rond het gehele huis, 3 alleen aan de zijkant en 15 hebben helemaal geen grind onder de dakrand.
- Qua beleving ogen ongeveer 7 erven (enigszins) 'oorspronkelijk', of 'Hackforts'. Bij de overgrote meerderheid oogt de bebouwing nog wel oorspronkelijk, maar de inrichting van het erf niet. Veelal komt dit door (te) veel (sier)beplanting en door onduidelijke parkeren op het erf.
- 8 erven hebben nog de agrarische functie. De meest hebben uitsluitend de functie wonen. Overig voorkomende functies: boerenwinkel, houtopslag, zorgboerderij en recreatie: speeltuin/rustpunt/dierenweide/camping
- Erfverharding is over het algemeen spaarzaam toegepast. Met name de agrarische bedrijven hebben veel erfverharding. Gebruikte materialen zijn: halfverharding, (beton)klinkers, betonplaten, asfalt en soms tegels (met name voor terrassen)
- Veel erven hebben een vloeiende slinger in het erftoegangspad, dit is meestal uitgevoerd in halfverharding. De overige inritten zijn recht of met een minimale kromming. Naast halfverharding komen betonklinkers en asfalt voor.

- Op 19 erven is een moestuin te vinden, 26 erven hebben deze niet

Boerderij

- Dakbedekking boerderij: Combi riet + pannen blauw/zwart 23
Combi riet + pannen rood 7
Pannen zwart 12
Pannen rood 1
Riet 1
Anders 1
- De meeste boerderijen hebben wolfseinden in de kap, 38 stuks, 3 hebben deze aan 1 zijde en 4 hebben geen wolfseinden
- Tien boerderijen hebben een specifiek bovenlicht boven de voordeur
- De kleur van het houtwerk is bij 36 boerderijen wit met donkergroen . Overige kleuren wit met crème en donkergroen: 3, donkergroen en geel: 1, wit: 2 of wilt wit + 2 kleuren groen: 1, wit en groen (niet donker): 1
- Veel van de boerderijen hebben een monumentenstatus: rijksmonument 5, rijks- gemeentelijk monument:, gemeentelijk monument: 22 en er loopt 1 aanvraag voor de monumentenstatus oudste vermelding.

Beplanting

- Een notenboom bij het voorhuis van een boerderij is van oudsher veel toegepast om vliegen te verjagen. Op de Hackfortse erven hebben we er in ieder geval 18 kunnen herkennen, waarschijnlijk zijn ze op meer erven aanwezig

Bijzonderheden

- Op enkele erven zijn poelen aangelegd